නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

සංයුත්තනිකායෙ

ඛන්ධවග්ග-අට්ඨකථා

1. ඛන්ධසංයුත්තං

1. නකුලපිතුවග්ගො

1. නකුලපිතුසුත්තවණ්ණනා

1. **ඛන්ධියවග්ගස්ස** පඨමෙ **භග්ගෙසූති** එවංනාමකෙ ජනපදෙ. **සුසුමාරගිරෙති** සුසුමාරගිරනගරෙ. තස්මිං කිර මාපියමානෙ සුසුමාරො සද්දමකාසි, තෙනස්ස ‘‘සුසුමාරගිර’’න්ත්වෙව නාමං අකංසු. **භෙසකළාවනෙති** භෙසකළාය නාම යක්ඛිනියා අධිවුත්ථත්තා එවංලද්ධනාමෙ වනෙ. තදෙව මිගගණස්ස අභයත්ථාය දින්නත්තා **මිගදායොති** වුච්චති. භගවා තස්මිං ජනපදෙ තං නගරං නිස්සාය තස්මිං වනසණ්ඩෙ විහරති. **නකුලපිතාති** නකුලස්ස නාම දාරකස්ස පිතා.

ජිණ්ණොති ජරාජිණ්ණො. **වුඩ්ඪොති** වයොවුඩ්ඪො. **මහල්ලකොති** ජාතිමහල්ලකො. **අද්ධගතොති** තියද්ධගතො. **වයොඅනුප්පත්තොති** තෙසු තීසු අද්ධෙසු පච්ඡිමවයං අනුප්පත්තො. **ආතුරකායොති** ගිලානකායො. ඉදඤ්හි සරීරං සුවණ්ණවණ්ණම්පි නිච්චපග්ඝරණට්ඨෙන ආතුරංයෙව නාම . විසෙසෙන පනස්ස ජරාතුරතා බ්‍යාධාතුරතා මරණාතුරතාති තිස්සො ආතුරතා හොන්ති. තාසු කිඤ්චාපි එසො මහල්ලකත්තා ජරාතුරොව, අභිණ්හරොගතාය පනස්ස බ්‍යාධාතුරතා ඉධ අධිප්පෙතා. **අභික්ඛණාතඞ්කොති** අභිණ්හරොගො නිරන්තරරොගො. **අනිච්චදස්සාවීති** තාය ආතුරතාය ඉච්ඡිතිච්ඡිතක්ඛණෙ ආගන්තුං අසක්කොන්තො කදාචිදෙව දට්ඨුං ලභාමි, න සබ්බකාලන්ති අත්ථො. **මනොභාවනීයානන්ති** මනවඩ්ඪකානං . යෙසු හි දිට්ඨෙසු කුසලවසෙන චිත්තං වඩ්ඪති, තෙ සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානාදයො මහාථෙරා මනොභාවනීයා නාම. **අනුසාසතූති** පුනප්පුනං සාසතු. පුරිමඤ්හි වචනං ඔවාදො නාම, අපරාපරං අනුසාසනී නාම. ඔතිණ්ණෙ වා වත්ථුස්මිං වචනං ඔවාදො නාම, අනොතිණ්ණෙ තන්තිවසෙන වා පවෙණිවසෙන වා වුත්තං අනුසාසනී නාම. අපිච ඔවාදොති වා අනුසාසනීති වා අත්ථතො එකමෙව, බ්‍යඤ්ජනමත්තමෙව නානං.

ආතුරො හායන්ති ආතුරො හි අයං, සුවණ්ණවණ්ණො පියඞ්ගුසාමොපි සමානො නිච්චපග්ඝරණට්ඨෙන ආතුරොයෙව. **අණ්ඩභූතොති** අණ්ඩං විය භූතො දුබ්බලො. යථා කුක්කුටණ්ඩං වා මයූරණ්ඩං වා ගෙණ්ඩුකං විය ගහෙත්වා ඛිපන්තෙන වා පහරන්තෙන වා න සක්කා කීළිතුං, තාවදෙව භිජ්ජති, එවමයම්පි කායො කණ්ටකෙපි ඛාණුකෙපි පක්ඛලිතස්ස භිජ්ජතීති අණ්ඩං විය භූතොති අණ්ඩභූතො. **පරියොනද්ධොති** සුඛුමෙන ඡවිමත්තෙන පරියොනද්ධො. අණ්ඩඤ්හි සාරතචෙන පරියොනද්ධං, තෙන ඩංසමකසාදයො නිලීයිත්වාපි ඡවිං ඡින්දිත්වා යූසං පග්ඝරාපෙතුං න සක්කොන්ති. ඉමස්මිං පන ඡවිං ඡින්දිත්වා යං ඉච්ඡන්ති, තං කරොන්ති. එවං සුඛුමාය ඡවියා පරියොනද්ධො. **කිමඤ්ඤත්‍ර බාලායාති** බාලභාවතො අඤ්ඤං කිමත්ථි? බාලොයෙව අයන්ති අත්ථො. **තස්මාති** යස්මා අයං කායො එවරූපො, තස්මා.

තෙනුපසඞ්කමීති රඤ්ඤො චක්කවත්තිස්ස උපට්ඨානං ගන්ත්වා අනන්තරං පරිණායකරතනස්ස උපට්ඨානං ගච්ඡන්තො රාජපුරිසො විය, සද්ධම්මචක්කවත්තිස්ස භගවතො උපට්ඨානං ගන්ත්වා, අනන්තරං ධම්මසෙනාපතිස්ස අපචිතිං කාතුකාමො යෙනායස්මා සාරිපුත්තො, තෙනුපසඞ්කමි. **විප්පසන්නානීති** සුට්ඨු පසන්නානි. **ඉන්ද්‍රියානීති** මනච්ඡට්ඨානි ඉන්ද්‍රියානි. **පරිසුද්ධොති** නිද්දොසො. **පරියොදාතොති** තස්සෙව වෙවචනං. නිරුපක්කිලෙසතායෙව හි එස පරියොදාතොති වුත්තො, න සෙතභාවෙන. එතස්ස ච පරියොදාතතං දිස්වාව ඉන්ද්‍රියානං විප්පසන්නතං අඤ්ඤාසි. නයග්ගාහපඤ්ඤා කිරෙසා ථෙරස්ස.

කථඤ්හි නො සියාති කෙන කාරණෙන න ලද්ධා භවිස්සති? ලද්ධායෙවාති අත්ථො. ඉමිනා කිං දීපෙති? සත්ථුවිස්සාසිකභාවං. අයං කිර සත්ථු දිට්ඨකාලතො පට්ඨාය පිතිපෙමං, උපාසිකා චස්ස මාතිපෙමං පටිලභති. උභොපි ‘‘මම පුත්තො’’ති සත්ථාරං වදන්ති. භවන්තරගතො හි නෙසං සිනෙහො. සා කිර උපාසිකා පඤ්ච ජාතිසතානි තථාගතස්ස මාතාව, සො ච, ගහපති, පිතාව අහොසි. පුන පඤ්ච ජාතිසතානි උපාසිකා මහාමාතා, උපාසකො මහාපිතා, තථා චූළමාතා චූළපිතාති. එවං සත්ථා දියඩ්ඪඅත්තභාවසහස්සං තෙසංයෙව හත්ථෙ වඩ්ඪිතො. තෙනෙව තෙ යං නෙව පුත්තස්ස, න පිතු සන්තිකෙ කථෙතුං සක්කා, තං සත්ථු සන්තිකෙ නිසින්නා කථෙන්ති. ඉමිනායෙව ච කාරණෙන භගවා ‘‘එතදග්ගං, භික්ඛවෙ, මම සාවකානං උපාසකානං විස්සාසිකානං යදිදං නකුලපිතා ගහපති, යදිදං නකුලමාතා ගහපතානී’’ති (අ. නි. 1.257) තෙ එතදග්ගෙ ඨපෙසි. ඉති සො ඉමං විස්සාසිකභාවං පකාසෙන්තො **කථඤ්හි නො සියාති**

ආහ. **අමතෙන අභිසිත්තොති** නස්සිධ අඤ්ඤං කිඤ්චි ඣානං වා විපස්සනා වා මග්ගො වා ඵලං වා ‘‘අමතාභිසෙකො’’ති දට්ඨබ්බො, මධුරධම්මදෙසනායෙව පන ‘‘අමතාභිසෙකො’’ති වෙදිතබ්බො. **දූරතොපීති** තිරොරට්ඨාපි තිරොජනපදාපි.

අස්සුතවා පුථුජ්ජනොති ඉදං වුත්තත්ථමෙව. **අරියානං අදස්සාවීති**ආදීසු **අරියාති** ආරකත්තා කිලෙසෙහි, අනයෙ න ඉරියනතො, අයෙ ඉරියනතො, සදෙවකෙන ච ලොකෙන අරණීයතො බුද්ධා ච පච්චෙකබුද්ධා ච බුද්ධසාවකා ච වුච්චන්ති. බුද්ධා එව වා ඉධ අරියා. යථාහ – ‘‘සදෙවකෙ, භික්ඛවෙ, ලොකෙ…පෙ.… තථාගතො අරියො’’ති වුච්චතීති (සං. නි. 5.1098). **සප්පුරිසානන්ති** එත්ථ පන පච්චෙකබුද්ධා තථාගතසාවකා ච සප්පුරිසාති වෙදිතබ්බා. තෙ හි ලොකුත්තරගුණයොගෙන සොභනා පුරිසාති සප්පුරිසා. සබ්බෙව වා එතෙ ද්වෙධාපි වුත්තා. බුද්ධාපි හි අරියා ච සප්පුරිසා ච, පච්චෙකබුද්ධා බුද්ධසාවකාපි. යථාහ –

‘‘යො වෙ කතඤ්ඤූ කතවෙදි ධීරො,
කල්‍යාණමිත්තො දළ්හභත්ති ච හොති;
දුඛිතස්ස සක්කච්ච කරොති කිච්චං,
තථාවිධං සප්පුරිසං වදන්තී’’ති. (ජා. 2.17.78);

‘‘කල්‍යාණමිත්තො දළ්හභත්ති ච හොතී’’ති එත්තාවතා හි බුද්ධසාවකො වුත්තො, කතඤ්ඤුතාදීහි පච්චෙකබුද්ධබුද්ධාති. ඉදානි යො තෙසං අරියානං අදස්සනසීලො, න ච දස්සනෙ සාධුකාරී, සො ‘‘අරියානං අදස්සාවී’’ති වෙදිතබ්බො. සො ච චක්ඛුනා අදස්සාවී, ඤාණෙන අදස්සාවීති දුවිධො. තෙසු ඤාණෙන අදස්සාවී ඉධ අධිප්පෙතො. මංසචක්ඛුනා හි දිබ්බචක්ඛුනා වා අරියා දිට්ඨාපි අදිට්ඨාව හොන්ති තෙසං චක්ඛූනං වණ්ණමත්තගගහණතො න අරියභාවගොචරතො. සොණසිඞ්ගාලාදයොපි චක්ඛුනා අරියෙ පස්සන්ති, න චෙතෙ අරියානං දස්සාවිනො නාම.

තත්‍රිදං වත්ථු – චිත්තලපබ්බතවාසිනො කිර ඛීණාසවත්ථෙරස්ස උපට්ඨාකො වුඩ්ඪපබ්බජිතො එකදිවසං ථෙරෙන සද්ධිං පිණ්ඩාය චරිත්වා, ථෙරස්ස පත්තචීවරං ගහෙත්වා, පිට්ඨිතො ආගච්ඡන්තො ථෙරං පුච්ඡි – ‘‘අරියා නාම, භන්තෙ, කීදිසා’’ති? ථෙරො ආහ – ‘‘ඉධෙකච්චො මහල්ලකො අරියානං පත්තචීවරං ගහෙත්වා වත්තපටිවත්තං කත්වා සහචරන්තොපි නෙව අරියෙ ජානාති, එවං දුජ්ජානාවුසො, අරියා’’ති. එවං වුත්තෙපි සො නෙව අඤ්ඤාසි. තස්මා න චක්ඛුනා දස්සනං දස්සනං, ඤාණෙන දස්සනමෙව දස්සනං. යථාහ – ‘‘කිං තෙ, වක්කලි, ඉමිනා පූතිකායෙන දිට්ඨෙන? යො ඛො, වක්කලි, ධම්මං පස්සති, සො මං පස්සති. යො මං පස්සති, සො ධම්මං පස්සතී’’ති (සං. නි. 3.87). තස්මා චක්ඛුනා පස්සන්තොපි ඤාණෙන අරියෙහි දිට්ඨං අනිච්චාදිලක්ඛණං අපස්සන්තො, අරියාධිගතඤ්ච ධම්මං අනධිගච්ඡන්තො අරියකරධම්මානං අරියභාවස්ස ච අදිට්ඨත්තා ‘‘අරියානං අදස්සාවී’’ති වෙදිතබ්බො.

අරියධම්මස්ස අකොවිදොති, සතිපට්ඨානාදිභෙදෙ අරියධම්මෙ අකුසලො. **අරියධම්මෙ අවිනීතොති** එත්ථ පන –

‘‘දුවිධො විනයො නාම, එකමෙකෙත්ථ පඤ්චධා;
අභාවතො තස්ස අයං, අවිනීතොති වුච්චති’’.

අයඤ්හි සංවරවිනයො පහානවිනයොති දුවිධො විනයො. එත්ථ ච දුවිධෙපි විනයෙ එකමෙකො විනයො පඤ්චධා භිජ්ජති. **සංවරවිනයොපි** හි සීලසංවරො සතිසංවරො ඤාණසංවරො ඛන්තිසංවරො වීරියසංවරොති පඤ්චවිධො. **පහානවිනයොපි** තදඞ්ගප්පහානං, වික්ඛම්භනප්පහානං සමුච්ඡෙදප්පහානං පටිප්පස්සද්ධිප්පහානං නිස්සරණප්පහානන්ති පඤ්චවිධො.

තත්ථ ‘‘ඉමිනා පාතිමොක්ඛසංවරෙන උපෙතො හොති සමුපෙතො’’ති (විභ. 511) අයං **සීලසංවරො**. ‘‘රක්ඛති චක්ඛුන්ද්‍රියං, චක්ඛුන්ද්‍රියෙ සංවරං ආපජ්ජතී’’ති අයං (දී. නි. 1.213; ම. නි. 1.295; සං. නි. 4.239; අ. නි. 3.16) **සතිසංවරො**.

‘‘යානි සොතානි ලොකස්මිං, (අජිතාති භගවා)
සති තෙසං නිවාරණං;
සොතානං සංවරං බ්‍රූමි,
පඤ්ඤායෙතෙ පිධීයරෙ’’ති. (සු. නි. 1041; චූළනි. අජිතමාණවපුච්ඡානිද්දෙස.4) –

අයං **ඤාණසංවරො**. ‘‘ඛමො හොති සීතස්ස උණ්හස්සා’’ති (ම. නි. 1.24; අ. නි. 4.114; 6.58) අයං **ඛන්තිසංවරො**. ‘‘උප්පන්නං කාමවිතක්කං නාධිවාසෙතී’’ති (ම. නි. 1.26; අ. නි. 4.114; 6.58) අයං **වීරියසංවරො**. සබ්බොපි චායං සංවරො යථාසකං සංවරිතබ්බානං විනෙතබ්බානඤ්ච කායදුච්චරිතාදීනං සංවරණතො ‘‘සංවරො’’ විනයනතො ‘‘විනයො’’ති වුච්චති. එවං තාව සංවරවිනයො පඤ්චධා භිජ්ජතීති වෙදිතබ්බො.

තථා යං නාමරූපපරිච්ඡෙදාදීසු විපස්සනාඤාණෙසු පටිපක්ඛභාවතො දීපාලොකෙනෙව තමස්ස, තෙන තෙන විපස්සනාඤාණෙන තස්ස තස්ස අනත්ථස්ස පහානං. සෙය්‍යථිදං – නාමරූපවවත්ථානෙන සක්කායදිට්ඨියා, පච්චයපරිග්ගහෙන අහෙතුවිසමහෙතුදිට්ඨීනං, තස්සෙව අපරභාගෙන කඞ්ඛාවිතරණෙන කථංකථීභාවස්ස, කලාපසම්මසනෙන ''අහං මමා''ති ගාහස්ස, මග්ගාමග්ගවවත්ථානෙන අමග්ගෙ මග්ගසඤ්ඤාය, උදයදස්සනෙන උච්ඡෙදදිට්ඨියා, වයදස්සනෙන සස්සතදිට්ඨියා, භයදස්සනෙන සභයෙ අභයසඤ්ඤාය, ආදීනවදස්සනෙන අස්සාදසඤ්ඤාය, නිබ්බිදානුපස්සනාය අභිරතිසඤ්ඤාය , මුච්චිතුකම්‍යතාඤාණෙන අමුච්චිතුකාමතාය. උපෙක්ඛාඤාණෙන අනුපෙක්ඛාය, අනුලොමෙන ධම්මට්ඨිතියං නිබ්බානෙ ච පටිලොමභාවස්ස, ගොත්‍රභුනා සඞ්ඛාරනිමිත්තගාහස්ස පහානං, එතං **තදඞ්ගප්පහානං** නාම.

යං පන උපචාරප්පනාභෙදෙන සමාධිනා පවත්තිභාවනිවාරණතො ඝටප්පහාරෙනෙව උදකපිට්ඨෙ සෙවාලස්ස, තෙසං තෙසං නීවරණාදිධම්මානං පහානං, එතං **වික්ඛම්භනප්පහානං** නාම. යං චතුන්නං අරියමග්ගානං භාවිතත්තා තංතංමග්ගවතො අත්තනො සන්තානෙ ''දිට්ඨිගතානං පහානායා''තිආදිනා නයෙන (ධ. ස. 277; විභ. 628) වුත්තස්ස සමුදයපක්ඛිකස්ස කිලෙසගණස්ස අච්චන්තං අප්පවත්තිභාවෙන පහානං, ඉදං **සමුච්ඡෙදප්පහානං** නාම. යං පන ඵලක්ඛණෙ පටිප්පස්සද්ධත්තං කිලෙසානං, එතං **පටිප්පස්සද්ධිප්පහානං** නාම.

යං සබ්බසඞ්ඛතනිස්සටත්තා පහීනසබ්බසඞ්ඛතං නිබ්බානං, එතං **නිස්සරණප්පහානං** නාම. සබ්බම්පි චෙතං පහානං යස්මා චාගට්ඨෙන පහානං, විනයට්ඨෙන විනයො, තස්මා ''පහානවිනයො''ති වුච්චති. තංතංපහානවතො වා තස්ස තස්ස විනයස්ස සම්භවතොපෙතං ''පහානවිනයො''ති වුච්චති. එවං පහානවිනයොපි පඤ්චධා භිජ්ජතීති වෙදිතබ්බො.

එවමයං සඞ්ඛෙපතො දුවිධො, භෙදතො ච දසවිධො විනයො භින්නසංවරත්තා පහාතබ්බස්ස ච අප්පහීනත්තා යස්මා එතස්ස අස්සුතවතො පුථුජ්ජනස්ස නත්ථි, තස්මා අභාවතො තස්ස අයං ''අවිනීතො''ති වුච්චතීති. එස නයො **සප්පුරිසානං අදස්සාවී සප්පුරිසධම්මස්ස අකොවිදො සප්පුරිසධම්මෙ අවිනීතො**ති එත්ථාපි. නින්නානාකරණඤ්හි එතං අත්ථතො. යථාහ –

> ''යෙව තෙ අරියා, තෙව තෙ සප්පුරිසා. යෙව තෙ සප්පුරිසා, තෙව තෙ අරියා. යො එව සො අරියානං ධම්මො, සො එව සො සප්පුරිසානං ධම්මො. යො එව සො සප්පුරිසානං ධම්මො, සො එව සො අරියානං ධම්මො. යෙව තෙ අරියවිනයා, තෙව තෙ සප්පුරිසවිනයා. යෙව තෙ සප්පුරිසවිනයා , තෙව තෙ අරියවිනයා. අරියෙති වා සප්පුරිසෙති වා, අරියධම්මෙති වා සප්පුරිසධම්මෙති වා, අරියවිනයෙති වා සප්පුරිසවිනයෙති වා එසෙසෙ එකෙ එකට්ඨෙ සමෙ සමභාගෙ තජ්ජාතෙ තඤ්ඤෙවා''ති.

රූපං අත්තතො සමනුපස්සතීති ඉධෙකච්චො රූපං අත්තතො සමනුපස්සති, ''යං රූපං, සො අහං , යො අහං, තං රූප''න්ති රූපඤ්ච අත්තඤ්ච අද්වයං සමනුපස්සති. සෙය්‍යථාපි නාම තෙලප්පදීපස්ස ඣායතො යා අච්චි, සො වණ්ණො. යො වණ්ණො, සා අච්චීති අච්චිඤ්ච වණ්ණඤ්ච අද්වයං සමනුපස්සති, එවමෙව ඉධෙකච්චො රූපං අත්තතො සමනුපස්සති...පෙ.... අද්වයං සමනුපස්සතීති එවං රූපං ''අත්තා''ති දිට්ඨිපස්සනාය පස්සති. **රූපවන්තං වා අත්තානන්ති** අරූපං ''අත්තා''ති ගහෙත්වා ඡායාවන්තං රුක්ඛං විය තං රූපවන්තං සමනුපස්සති. **අත්තනි වා රූපන්ති** අරූපමෙව ''අත්තා''ති ගහෙත්වා පුප්ඵස්මිං ගන්ධං විය අත්තනි රූපං සමනුපස්සති. **රූපස්මිං වා අත්තානන්ති** අරූපමෙව ''අත්තා''ති ගහෙත්වා කරණ්ඩකෙ මණිං විය තං අත්තානං රූපස්මිං සමනුපස්සති. **පරියුට්ඨට්ඨායීති** පරියුට්ඨානාකාරෙන අභිභවනාකාරෙන ඨිතො, ''අහං රූපං, මම රූප''න්ති එවං තණ්හාදිට්ඨීහි ගිලිත්වා පරිනිට්ඨපෙත්වා ගණ්හනකො නාම හොතීති අත්ථො. **තස්ස තං රූපන්ති** තස්ස තං එවං ගහිතං රූපං. වෙදනාදීසුපි එසෙව නයො.

තත්ථ ''රූපං අත්තතො සමනුපස්සතී''ති සුද්ධරූපමෙව අත්තාති කථිතං. ''රූපවන්තං වා අත්තානං, අත්තනි වා රූපං, රූපස්මිං වා අත්තානං, වෙදනං අත්තතො...පෙ.... සඤ්ඤං... සඞ්ඛාරෙ... විඤ්ඤාණං අත්තතො සමනුපස්සතී''ති ඉමෙසු සත්තසු ඨානෙසු අරූපං අත්තාති කථිතං. ''වෙදනාවන්තං වා අත්තානං, අත්තනි වා වෙදනං, වෙදනාය වා අත්තාන''න්ති එවං චතූසු ඛන්ධෙසු තිණ්ණං තිණ්ණං වසෙන ද්වාදසසු ඨානෙසු රූපාරූපමිස්සකො අත්තා කථිතො. තත්ථ ''රූපං අත්තතො සමනුපස්සති, වෙදනං... සඤ්ඤං... සඞ්ඛාරෙ... විඤ්ඤාණං අත්තතො සමනුපස්සතී''ති ඉමෙසු පඤ්චසු ඨානෙසු උච්ඡෙදදිට්ඨි කථිතා, අවසෙසෙසු සස්සතදිට්ඨීති එවමෙත්ථ පන්නරස භවදිට්ඨියො පඤ්ච විභවදිට්ඨියො හොන්ති, තා සබ්බාපි මග්ගාවරණා, න සග්ගාවරණා, පඨමමග්ගවජ්ඣාති වෙදිතබ්බා.

එවං ඛො, ගහපති, ආතුරකායො චෙව හොති ආතුරචිත්තො චාති කායො නාම බුද්ධානම්පි ආතුරොයෙව. චිත්තං පන රාගදොසමොහානුගතං ආතුරං නාම, තං ඉධ දස්සිතං. **නො ච ආතුරචිත්තො**ති ඉධ නික්කිලෙසතාය චිත්තස්ස අනාතුරභාවො දස්සිතො. ඉති ඉමස්මිං සුත්තෙ ලොකියමහාජනො ආතුරකායො චෙව ආතුරචිත්තො චාති දස්සිතො, ඛීණාසවා ආතුරකායා අනාතුරචිත්තා, සත්ත සෙඛා නෙව ආතුරචිත්තා, න අනාතුරචිත්තාති වෙදිතබ්බා. භජමානා පන අනාතුරචිත්තතංයෙව භජන්තීති. පඨමං.

2. දෙවදහසුත්තවණ්ණනා

2. දුතියෙ **දෙවදහන්ති** දෙවා වුච්චන්ති රාජානො, තෙසං මඞ්ගලදහො, සයංජාතො වා සො දහොති, තස්මා ‘‘දෙවදහො’’ති වුත්තො. තස්ස අවිදූරෙ නිගමො දෙවදහන්ත්වෙව නපුංසකලිඞ්ගවසෙන සඞ්ඛං ගතො. **පච්ඡාභූමගමිකාති** පච්ඡාභූමං අපරදිසායං නිවිට්ඨං ජනපදං ගන්තුකාමා. **නිවාසන්ති** තෙමාසං වස්සාවාසං. **අපලොකිතොති** ආපුච්ඡිතො. **අපලොකෙථාති** ආපුච්ඡථ. කස්මා ථෙරං ආපුච්ඡාපෙති? තෙ සභාරෙ කාතුකාමතාය. යො හි එකවිහාරෙ වසන්තොපි සන්තිකං න ගච්ඡති පක්කමන්තො අනාපුච්ඡා පක්කමති, අයං නිබ්භාරො නාම. යො එකවිහාරෙ වසන්තොපි ආගන්ත්වා පස්සති, පක්කමන්තො ආපුච්ඡති, අයං සභාරො නාම. ඉමෙපි භික්ඛූ භගවා ‘‘එවමිමෙ සීලාදීහි වඩ්ඪිස්සන්ති’’ති සභාරෙ කාතුකාමො ආපුච්ඡාපෙති.

පණ්ඩිතොති ධාතුකොසල්ලාදිනා චතුබ්බිධෙන පණ්ඩිච්චෙන සමන්නාගතො. **අනුග්ගාහකොති** ආමිසානුග්ගහෙන ච ධම්මානුග්ගහෙන චාති ද්වීහිපි අනුග්ගහෙහි අනුග්ගාහකො. ථෙරො කිර අඤ්ඤෙ භික්ඛූ විය පාතොව පිණ්ඩාය අගන්ත්වා සබ්බභික්ඛූසු ගතෙසු සකලං සඞ්ඝාරාමං අනුවිචරන්තො අසම්මට්ඨට්ඨානං සම්මජ්ජති, අඡඩ්ඩිතං කචවරං ඡඩ්ඩෙති, සඞ්ඝාරාමෙ දුන්නික්ඛිත්තානි මඤ්චපීඨදාරුභණ්ඩමත්තිකාභණ්ඩානි පටිසාමෙති. කිං කාරණා? ‘‘මා අඤ්ඤතිත්ථියා විහාරං පවිට්ඨා දිස්වා පරිභවං අකංසූ’’ති. තතො ගිලානසාලං ගන්ත්වා ගිලානෙ අස්සාසෙත්වා ‘‘කෙනත්ථො’’ති පුච්ඡිත්වා යෙන අත්ථො හොති, තදත්ථං තෙසං දහරසාමණෙරෙ ආදාය භික්ඛාචාරවත්තෙන වා සභාගට්ඨානෙ වා භෙසජ්ජං පරියෙසිත්වා තෙසං දත්වා, ‘‘ගිලානුපට්ඨානං නාම බුද්ධපච්චෙකබුද්ධෙහි වණ්ණිතං, ගච්ඡථ සප්පුරිසා අප්පමත්තා හොථා’’ති තෙ පෙසෙත්වා සයං පිණ්ඩාය චරිත්වා උපට්ඨාකකුලෙ වා භත්තකිච්චං කත්වා විහාරං ගච්ඡති. ඉදං තාවස්ස නිබද්ධවාසට්ඨානෙ ආචිණ්ණං.

භගවති පන චාරිකං චරමානෙ ‘‘අහං අග්ගසාවකො’’ති උපාහනං ආරුය්හ ඡත්තං ගහෙත්වා පුරතො පුරතො න ගච්ඡති. යෙ පන තත්ථ මහල්ලකා වා ආබාධිකා වා අතිදහරා වා, තෙසං රුජ්ජනට්ඨානානි තෙලෙන මක්ඛාපෙත්වා පත්තචීවරං අත්තනො දහරසාමණෙරෙහි ගාහාපෙත්වා තංදිවසං වා දුතියදිවසං වා තෙ ගණ්හිත්වාව ගච්ඡති. එකදිවසඤ්හි තඤ්ඤෙව ආයස්මන්තං අතිවිකාලෙ සම්පත්තත්තා සෙනාසනං අලභිත්වා, චීවරකුටියං නිසින්නං දිස්වා, සත්ථා පුනදිවසෙ භික්ඛුසඞ්ඝං සන්නිපාතාපෙත්වා, හත්ථිවානරතිත්තිරවත්ථුං කථෙත්වා, ‘‘යථාවුඩ්ඪං සෙනාසනං දාතබ්බ’’න්ති සික්ඛාපදං පඤ්ඤාපෙසි. එවං තාවෙස ආමිසානුග්ගහෙන අනුග්ගණ්හාති. ඔවදන්තො පනෙස සතවාරම්පි සහස්සවාරම්පි තාව ඔවදති, යාව සො පුග්ගලො සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨාති, අථ නං විස්සජ්ජෙත්වා අඤ්ඤං ඔවදති. ඉමිනා නයෙන ඔවදතො වස්ස ඔවාදෙ ඨත්වා අරහත්තං පත්තා ගණනපථං අතික්කන්තා. එවං ධම්මානුග්ගහෙන අනුග්ගණ්හාති.

පච්චස්සොසුන්ති තෙ භික්ඛූ ‘‘අම්හාකං නෙව උපජ්ඣායො, න ආචරියො න සන්දිට්ඨසම්භත්තො. කිං තස්ස සන්තිකෙ කරිස්සාමා’’ති? තුණ්හීභාවං අනාපජ්ජිත්වා ‘‘එවං, භන්තෙ’’ති සත්ථු වචනං සම්පටිච්ඡිංසු. **එළගලාගුම්බෙති** ගච්ඡමණ්ඩපකෙ. සො කිර එළගලාගුම්බො ධුවසලිලට්ඨානෙ ජාතො. අථෙත්ථ චතූහි පාදෙහි මණ්ඩපං කත්වා තස්ස උපරි තං ගුම්බං ආරොපෙසුං, සො තං මණ්ඩපං ඡාදෙසි. අථස්ස හෙට්ඨා ඉට්ඨකාහි පරිචිනිත්වා වාලිකං ඔකිරිත්වා ආසනං පඤ්ඤාපයිංසු. සීතලං දිවාට්ඨානං උදකවාතො වායති. ථෙරො තස්මිං නිසීදි. තං සන්ධාය වුත්තං ‘‘එළගලාගුම්බෙ’’ති.

නානාවෙරජ්ජගතන්ති එකස්ස රඤ්ඤො රජ්ජතො නානාවිධං රජ්ජගතං. **විරජ්ජන්ති** අඤ්ඤං රජ්ජං. යථා හි සදෙසතො අඤ්ඤො විදෙසො, එවං නිවුත්ථරජ්ජතො අඤ්ඤං රජ්ජං විරජ්ජං නාම, තං වෙරජ්ජන්ති වුත්තං. **ඛත්තියපණ්ඩිතාති** බිම්බිසාරකොසලරාජාදයො පණ්ඩිතරාජානො. **බ්‍රාහ්මණපණ්ඩිතාති** චඞ්කීතාරුක්ඛාදයො පණ්ඩිතබ්‍රාහ්මණා. **ගහපතිපණ්ඩිතාති** චිත්තසුදත්තාදයො පණ්ඩිතගහපතයො. **සමණපණ්ඩිතාති** සභියපිලොතිකාදයො පණ්ඩිතපරිබ්බාජකා . **වීමංසකාති** අත්ථගවෙසිනො. **කිංවාදීති** කිං අත්තනො දස්සනං වදති, කිං ලද්ධිකොති අත්ථො. **කිමක්ඛායීති** කිං සාවකානං ඔවාදානුසාසනිං ආචික්ඛති? **ධම්මස්ස චානුධම්මන්ති** භගවතා වුත්තබ්‍යාකරණස්ස අනුබ්‍යාකරණං. **සහධම්මිකොති** සකාරණො. **වාදානුවාදොති** භගවතා වුත්තවාදස්ස අනුවාදො. ‘‘වාදානුපාතො’’තිපි පාඨො, සත්ථු වාදස්ස අනුපාතො අනුපතනං, අනුගමනන්ති අත්ථො. ඉමිනාපි වාදං අනුගතො වාදොයෙව දීපිතො හොති.

අවිගතරාගස්සාතිආදීසු තණ්හාවසෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. තණ්හා හි රජ්ජනතො **රාගො,** ඡන්දියනතො **ඡන්දො,** පියායනට්ඨෙන **පෙමං,** පිවිතුකාමට්ඨෙන **පිපාසා,** අනුදහනට්ඨෙන **පරිළාහොති** වුච්චති. **අකුසලෙ චාවුසො, ධම්මෙතිආදි** කස්මා ආරද්ධං? පඤ්චසු ඛන්ධෙසු අවීතරාගස්ස ආදීනවං , වීතරාගස්ස ච ආනිසංසං දස්සෙතුං. තත්‍ර **අවිඝාතොති** නිද්දුක්ඛො. **අනුපායාසොති** නිරුපතාපො. **අපරිළාහොති** නිද්දාහො. එවං සබ්බත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. දුතියං.

3. හාලිද්දිකානිසුත්තවණ්ණනා

3. තතියෙ **අවන්තීසූති** අවන්තිදක්ඛිණාපථසඞ්ඛාතෙ අවන්තිරට්ඨෙ. **කුරරඝරෙති** එවංනාමකෙ නගරෙ. **පපාතෙති** එකතො පපාතෙ. තස්ස කිර පබ්බතස්ස එකං පස්සං ඡින්දිත්වා පාතිතං විය අහොසි. ''පවත්තෙ''තිපි පාඨො, නානාතිත්ථියානං ලද්ධිපවත්තට්ඨානෙති අත්ථො. ඉති ථෙරො තස්මිං රට්ඨෙ තං නගරං නිස්සාය තස්මිං පබ්බතෙ විහරති. **හාලිද්දිකානීති** එවංනාමකො. **අට්ඨකවග්ගියෙ මාගණ්ඩියපඤ්හෙති** අට්ඨකවග්ගිකම්හි මාගණ්ඩියපඤ්හො නාම අත්ථි, තස්මිං පඤ්හෙ. **රූපධාතූති** රූපක්ඛන්ධො අධිප්පෙතො. **රූපධාතුරාගවිනිබද්ධන්ති** රූපධාතුම්හි රාගෙන විනිබද්ධං . **විඤ්ඤාණන්ති** කම්මවිඤ්ඤාණං. **ඔකසාරීති** ගෙහසාරී ආලයසාරී.

කස්මා පනෙත්ථ ''විඤ්ඤාණධාතු ඛො, ගහපතී''ති න වුත්තන්ති? සම්මොහවිඝාතත්ථං. ''ඔකො''ති හි අත්ථතො පච්චයො වුච්චති, පුරෙජාතඤ්ච කම්මවිඤ්ඤාණං පච්ඡාජාතස්ස කම්මවිඤ්ඤාණස්සපි විපාකවිඤ්ඤාණස්සපි විපාකවිඤ්ඤාණඤ්ච විපාකවිඤ්ඤාණස්සපි කම්මවිඤ්ඤාණස්සපි පච්චයො හොති, තස්මා ''කතරං නු ඛො ඉධ විඤ්ඤාණ''න්ති? සම්මොහො භවෙය්‍ය, තස්ස විඝාතත්ථං තං අගහෙත්වා අසම්භින්නාව දෙසනා කතා. අපිච ආරම්මණවසෙන චතස්සො අභිසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණට්ඨිතියො වුත්තාති තා දස්සෙතුම්පි ඉධ විඤ්ඤාණං න ගහිතං.

උපයුපාදානාති තණ්හූපයදිට්ඨූපයවසෙන ද්වෙ උපයා, කාමුපාදානාදීනි චත්තාරි උපාදානානි ච. **චෙතසො අධිට්ඨානාභිනිවෙසානුසයාති** අකුසලචිත්තස්ස අධිට්ඨානභූතා චෙව අභිනිවෙසභූතා ච අනුසයභූතා ච. **තථාගතස්සාති** සම්මාසම්බුද්ධස්ස. සබ්බෙසම්පි හි ඛීණාසවානං එතෙ පහීනාව, සත්ථු පන ඛීණාසවභාවො ලොකෙ අතිපාකටොති උපරිමකොටියා එවං වුත්තං. **විඤ්ඤාණධාතුයාති** ඉධ විඤ්ඤාණං කස්මා ගහිතං? කිලෙසප්පහානදස්සනත්ථං. කිලෙසා හි න කෙවලං චතූසුයෙව ඛන්ධෙසු පහීනා පහීයන්ති, පඤ්චසුපි පහීයන්තියෙවාති කිලෙසප්පහානදස්සනත්ථං ගහිතං. **එවං ඛො, ගහපති, අනොකසාරී හොතීති** එවං කම්මවිඤ්ඤාණෙන ඔකං අසරන්තෙන අනොකසාරී නාම හොති.

රූපනිමිත්තනිකෙතවිසාරවිනිබන්ධාති රූපමෙව කිලෙසානං පච්චයට්ඨෙන නිමිත්තං, ආරම්මණකිරියසඞ්ඛාතනිවාසනට්ඨානට්ඨෙන නිකෙතන්ති රූපනිමිත්තනිකෙතං. විසාරො ච විනිබන්ධො ච විසාරවිනිබන්ධා. උභයෙනපි හි කිලෙසානං පත්ථටභාවො ච විනිබන්ධනභාවො ච වුත්තො, රූපනිමිත්තනිකෙතෙ විසාරවිනිබන්ධාති රූපනිමිත්තනිකෙතවිසාරවිනිබන්ධා, තස්මා රූපනිමිත්තනිකෙතම්හි උප්පන්නෙන කිලෙසවිසාරෙන චෙව කිලෙසබන්ධනෙන චාති අත්ථො. **නිකෙතසාරීති වුච්චතීති** ආරම්මණකරණවසෙන නිවාසනට්ඨානං සාරීති වුච්චති. **පහීනාති** තෙ රූපනිමිත්තනිකෙතකිලෙසවිසාරවිනිබන්ධා පහීනා.

කස්මා පනෙත්ථ පඤ්චක්ඛන්ධා ''ඔකා''ති වුත්තා, ඡ ආරම්මණානි ''නිකෙත''න්ති? ඡන්දරාගස්ස බලවදුබ්බලතාය. සමානෙපි හි එතෙසං ආලයට්ඨෙන විසයභාවෙ **ඔකොති** නිච්චනිවාසනට්ඨානගෙහමෙව වුච්චති, **නිකෙතන්ති** ''අජ්ජ අසුකට්ඨානෙ කීළිස්සාමා''ති කතසඞ්කෙතට්ඨානං නිවාසට්ඨානං උය්‍යානාදි. තත්ථ යථා පුත්තදාරධනධඤ්ඤපුණ්ණගෙහෙ ඡන්දරාගො බලවා හොති, එවං අජ්ඣත්තිකෙසු ඛන්ධෙසු. යථා පන උය්‍යානට්ඨානාදීසු තතො දුබ්බලතරො හොති, එවං බාහිරෙසු ඡසු ආරම්මණෙසූති ඡන්දරාගස්ස බලවදුබ්බලතාය එවං දෙසනා කතාති වෙදිතබ්බො.

සුඛිතෙසු සුඛිතොති උපට්ඨාකෙසු ධනධඤ්ඤලාභාදිවසෙන සුඛිතෙසු ''ඉදානාහං මනාපං භොජනං ලභිස්සාමී''ති ගෙහසිතසුඛෙන සුඛිතො හොති, තෙහි පත්තසම්පත්තිං අනුභවමානො විය චරති. **දුක්ඛිතෙසු දුක්ඛිතොති** තෙසං කෙනචිදෙව කාරණෙන දුක්ඛෙ උප්පන්නෙ සයං ද්විගුණෙන දුක්ඛෙන දුක්ඛිතො හොති. **කිච්චකරණීයෙසූති** කිච්චසඞ්ඛාතෙසු කරණීයෙසු. **තෙසු යොගං ආපජ්ජතීති** උපයොගං සයං තෙසං කිච්චානං කත්තබ්බතං ආපජ්ජති. **කාමෙසූති** වත්ථුකාමෙසු. **එවං ඛො, ගහපති, කාමෙහි අරිත්තො හොතීති** එවං කිලෙසකාමෙහි අරිත්තො හොති අන්තො කාමානං භාවෙන අතුච්ඡො. සුක්කපක්ඛො තෙසං අභාවෙන **රිත්තො** තුච්ඡොති වෙදිතබ්බො.

පුරක්ඛරානොති වට්ටං පුරතො කුරුමානො. **එවංරූපො සියන්තිආදීසු** දීඝරස්සකාළොදාතාදීසු රූපෙසු ''එවංරූපො නාම භවෙය්‍ය''න්ති පත්ථෙති. සුඛාදීසු වෙදනාසු එවංවෙදනො නාම; නීලසඤ්ඤාදීසු සඤ්ඤාසු එවංසඤ්ඤො නාම; පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරාදීසු සඞ්ඛාරෙසු එවංසඞ්ඛාරො නාම; චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීසු විඤ්ඤාණෙසු ''එවංවිඤ්ඤාණො නාම භවෙය්‍ය''න්ති පත්ථෙති.

අපුරක්ඛරානොති වට්ටං පුරතො අකුරුමානො. **සහිතං මෙ, අසහිතං තෙති** තුය්හං වචනං අසහිතං අසිලිට්ඨං, මය්හං සහිතං සිලිට්ඨං මධුරපානසදිසං. **අධිචිණ්ණං තෙ විපරාවත්තන්ති** යං තුය්හං දීඝෙන කාලෙන පරිචිතං සුප්පගුණං, තං මම වාදං ආගම්ම සබ්බං ඛණෙන විපරාවත්තං නිවත්තං. **ආරොපිතො තෙ වාදොති** තුය්හං දොසො මයා ආරොපිතො. **චර වාදප්පමොක්ඛායාති** තං තං ආචරියං උපසඞ්කමිත්වා උත්තරි පරියෙසන්තො ඉමස්ස වාදස්ස මොක්ඛාය චර ආහිණ්ඩාහි. **නිබ්බෙඨෙහි වා සචෙ පහොසීති** අථ සයමෙව පහොසි, ඉධෙව නිබ්බෙඨෙහීති. තතියං.

4. දුතියහාලිද්දිකානිසුත්තවණ්ණනා

4. චතුත්ථෙ **සක්කපඤ්හෙති** චූළසක්කපඤ්හෙ, මහාසක්කපඤ්හෙපෙතං වුත්තමෙව. **තණ්හාසඞ්ඛයවිමුත්තාති** තණ්හාසඞ්ඛයෙ නිබ්බානෙ තදාරම්මණාය ඵලවිමුත්තියා විමුත්තා. **අච්චන්තනිට්ඨාති** අන්තං අතික්කන්තනිට්ඨා

සතතනිට්ඨා. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. චතුත්ථං.

5. සමාධිසුත්තවණ්ණනා

5. පඤ්චමෙ **සමාධින්ති** ඉදං භගවා තෙ භික්ඛූ චිත්තෙකග්ගතාය පරිහායන්තෙ දිස්වා, ‘‘චිත්තෙකග්ගතං ලභන්තානං ඉමෙසං කම්මට්ඨානං ඵාතිං ගමිස්සතී’’ති ඤත්වා ආහ. **අභිනන්දතීති** පත්ථෙති. **අභිවදතීති** තාය අභිනන්දනාය ‘‘අහො පියං ඉට්ඨං කන්තං මනාප’’න්ති වදති. වාචං අභිනන්දන්තොපි ච තං ආරම්මණං නිස්සාය එවං ලොභං උප්පාදෙන්තො අභිවදතියෙව නාම. **අජ්ඣොසාය තිට්ඨතීති** ගිලිත්වා පරිනිට්ඨපෙත්වා ගණ්හාති. **යා රූපෙ නන්දීති** යා සා රූපෙ බලවපත්ථනාසඞ්ඛාතා නන්දී. **තදුපාදානන්ති** තං ගහණට්ඨෙන උපාදානං. **නාභිනන්දතීති** න පත්ථෙති. **නාභිවදතීති** පත්ථනාවසෙන න ‘‘ඉට්ඨං කන්ත’’න්ති වදති. විපස්සනාචිත්තෙන චෙතසා ‘‘අනිච්චං දුක්ඛ’’න්ති වචීභෙදං කරොන්තොපි නාභිවදතියෙව. පඤ්චමං.

6. පටිසල්ලාණසුත්තවණ්ණනා

6. ඡට්ඨෙ **පටිසල්ලාණෙති** ඉදං භගවා තෙ භික්ඛූ කායවිවෙකෙන පරිහායන්තෙ දිස්වා ‘‘කායවිවෙකං ලභන්තානං ඉමෙසං කම්මට්ඨානං ඵාතිං ගමිස්සතී’’ති ඤත්වා ආහ. ඡට්ඨං.

7. උපාදාපරිතස්සනාසුත්තවණ්ණනා

7. සත්තමෙ **උපාදාපරිතස්සනන්ති** ගහණෙන උප්පන්නං පරිතස්සනං. **අනුපාදාඅපරිතස්සනන්ති** අග්ගහණෙන අපරිතස්සනං. **රූපවිපරිණාමානුපරිවත්තිවිඤ්ඤාණං හොතීති** ‘‘මම රූපං විපරිණත’’න්ති වා ‘‘අහු වත මෙතං, දානි වත මෙ නත්ථී’’ති වා ආදිනා නයෙන කම්මවිඤ්ඤාණං රූපස්ස භෙදානුපරිවත්ති හොති. **විපරිණාමානුපරිවත්තිජාති** විපරිණාමස්ස අනුපරිවත්තිතො විපරිණාමාරම්මණචිත්තතො ජාතා. **පරිතස්සනා ධම්මසමුප්පාදාති** තණ්හාපරිතස්සනා ච අකුසලධම්මසමුප්පාදා ච. **චිත්තන්ති** කුසලචිත්තං. **පරියාදාය තිට්ඨන්තීති** පරියාදියිත්වා තිට්ඨන්ති. **උත්තාසවාති** සඋත්තාසො. **විඝාතවාති** සවිඝාතො සදුක්ඛො. **අපෙක්ඛවාති** සාලයො. **උපාදාය ච පරිතස්සතීති** ගණ්හිත්වා පරිතස්සකො නාම හොති. **න රූපවිපරිණාමානුපරිවත්තීති** ඛීණාසවස්ස කම්මවිඤ්ඤාණමෙව නත්ථි, තස්මා රූපභෙදානුපරිවත්ති න හොතීති වත්තුං වට්ටති. සත්තමං.

8. දුතියඋපාදාපරිතස්සනාසුත්තවණ්ණනා

8. අට්ඨමෙ තණ්හාමානදිට්ඨිවසෙන දෙසනා කතා. ඉති පටිපාටියා චතූසු සුත්තෙසු වට්ටවිවට්ටමෙව කථිතං. අට්ඨමං.

9. කාලත්තයඅනිච්චසුත්තවණ්ණනා

9. නවමෙ **කො පන වාදො පච්චුප්පන්නස්සාති** පච්චුප්පන්නම්හි කථාව කා, අනිච්චමෙව තං. තෙ කිර භික්ඛූ අතීතානාගතං අනිච්චන්ති සල්ලක්ඛෙත්වා පච්චුප්පන්නෙ කිලමිංසු, අථ නෙසං ඉතො අතීතානාගතෙපි ‘‘පච්චුප්පන්නං අනිච්ච’’න්ති වුච්චමානෙ බුජ්ඣිස්සන්තීති අජ්ඣාසයං විදිත්වා සත්ථා පුග්ගලජ්ඣාසයෙන ඉමං දෙසනං දෙසෙසි. නවමං.

10-11. කාලත්තයදුක්ඛසුත්තාදිවණ්ණනා

10-11. දසමෙකාදසමානි **දුක්ඛං අනත්තාති** පදෙහි විසෙසෙත්වා තථාරූපෙනෙව පුග්ගලජ්ඣාසයෙන කථිතානීති. දසමෙකාදසමානි.

නකුලපිතුවග්ගො පඨමො.

2. අනිච්චවග්ගො

1-10. අනිච්චසුත්තාදිවණ්ණනා

12-21. අනිච්චවග්ගෙ පරියොසානසුත්තං පුච්ඡාවසිකං, සෙසානි තථා තථා බුජ්ඣනකානඤ්ච වසෙන දෙසිතානීති. පඨමාදීනි.

අනිච්චවග්ගො දුතියො.

3. හාරවග්ගො

1. හාරසුත්තවණ්ණනා

22. හාරවග්ගස්ස පඨමෙ **පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධාතිස්ස වචනීයන්**ති පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා ඉති අස්ස වචනීයං, එවං වත්තබ්බං භවෙය්‍යාති අත්ථො. **අයං වුච්චති, භික්ඛවෙ, භාරො**ති යෙ ඉමෙ පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා, අයං භාරොති වුච්චති. කෙනට්ඨෙනාති? පරිහාරභාරියට්ඨෙන. එතෙසඤ්හි ඨාපනගමනනිසීදාපනනිපජ්ජාපනන්හාපනමණ්ඩනඛාදාපනභුඤ්ජාපනාදිපරිහාරො භාරියොති පරිහාරභාරියට්ඨෙන භාරොති වුච්චති. **එවංනාමො**ති තිස්සො දත්තොතිආදිනාමො. **එවංගොත්තො**ති කණ්හායනො වච්ඡායනොතිආදිගොත්තො. ඉති වොහාරමත්තසිද්ධං පුග්ගලං ''භාරහාරො''ති කත්වා දස්සෙති. පුග්ගලො හි පටිසන්ධික්ඛණෙයෙව ඛන්ධභාරං උක්ඛිපිත්වා දසපි වස්සානි වීසතිපි වස්සසතම්පීති යාවජීවං ඉමං ඛන්ධභාරං න්හාපෙන්තො භොජෙන්තො මුදුසම්ඵස්සමඤ්චපීඨෙසු නිසීදාපෙන්තො නිපජ්ජාපෙන්තො පරිහරිත්වා චුතික්ඛණෙ ඡඩ්ඩෙත්වා පුන පටිසන්ධික්ඛණෙ අපරං ඛන්ධභාරං ආදියති, තස්මා භාරහාරොති ජාතො.

පොනොභවිකාති පුනබ්භවනිබ්බත්තිකා. **නන්දීරාගසහගතා**ති නන්දිරාගෙන සහ එකත්තමෙව ගතා. තබ්භාවසහගතඤ්හි ඉධ අධිප්පෙතං. **තත්‍ර තත්‍රාභිනන්දිනී**ති උපපත්තිට්ඨානෙ වා රූපාදීසු වා ආරම්මණෙසු තත්ථ තත්ථ අභිනන්දනසීලාව. **කාමතණ්හාදීසු** පඤ්චකාමගුණිකො රාගො කාමතණ්හා නාම, රූපාරූපභවරාගො ඣානනිකන්ති සස්සතදිට්ඨිසහගතො රාගොති අයං භවතණ්හා නාම, උච්ඡෙදදිට්ඨිසහගතො රාගො විභවතණ්හා නාම. **භාරාදානන්**ති භාරගහණං. තණ්හාය හි එස භාරං ආදියති. **අසෙසවිරාගනිරොධො**තිආදි සබ්බං නිබ්බානස්සෙව වෙවචනං. තඤ්හි ආගම්ම තණ්හා අසෙසතො විරජ්ජති නිරුජ්ඣති වජියති පටිනිස්සජ්ජියති විමුච්චති, නත්ථි චෙත්ථ කාමාලයො වා දිට්ඨාලයො වාති නිබ්බානං එතානි නාමානි ලභති. **සමූලං තණ්හ**න්ති තණ්හාය අවිජ්ජා මූලං නාම. **අබ්බුය්හා**ති අරහත්තමග්ගෙන තං සමූලකං උද්ධරිත්වා. **නිච්ඡාතො පරිනිබ්බුතො**ති නිත්තණ්හො පරිනිබ්බුතො නාමාති වත්තුං වට්ටතීති. පඨමං.

2. පරිඤ්ඤසුත්තවණ්ණනා

23. දුතියෙ **පරිඤ්ඤෙය්‍යො**ති පරිජානිතබ්බෙ, සමතික්කමිතබ්බෙති අත්ථො. **පරිඤ්ඤ**න්ති අච්චන්තපරිඤ්ඤං, සමතික්කමන්ති අත්ථො. **රාගක්ඛයො**තිආදි නිබ්බානස්ස නාමං. තඤ්හි අච්චන්තපරිඤ්ඤා නාම. දුතියං.

3. අභිජානසුත්තවණ්ණනා

24. තතියෙ **අභිජාන**න්ති අභිජානන්තො. ඉමිනා ඤාතපරිඤ්ඤා කථිතා, දුතියපදෙන තීරණපරිඤ්ඤා, තතියචතුත්ථෙහි පහානපරිඤ්ඤාති ඉමස්මිං සුත්තෙ තිස්සො පරිඤ්ඤා කථිතාති. තතියං.

4-9. ඡන්දරාගසුත්තාදිවණ්ණනා

25-30. චතුත්ථාදීනි ධාතුසංයුත්තෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බානි. පටිපාටියා පනෙත්ථ පඤ්චමඡට්ඨසත්තමෙසු චත්තාරි සච්චානි කථිතානි, අට්ඨමනවමෙසු වට්ටවිවට්ටං. චතුත්ථාදීනි.

10. අඝමූලසුත්තවණ්ණනා

31. දසමෙ **අඝ**න්ති දුක්ඛං. එවමෙත්ථ දුක්ඛලක්ඛණමෙව කථිතං. දසමං.

11. පභඞ්ගුසුත්තවණ්ණනා

32. එකාදසමෙ **පභඞ්ගු**න්ති පභිජ්ජනසභාවං. එවමිධ අනිච්චලක්ඛණමෙව කථිතන්ති. එකාදසමං.

හාරවග්ගො තතියො.

4. නතුම්හාකවග්ගො

1. නතුම්හාකසුත්තවණ්ණනා

33. නතුම්හාකවග්ගස්ස පඨමෙ **පජහථා**ති ඡන්දරාගප්පහානෙන පජහථ. තිණාදීසු **තිණං** නාම අන්තොඵෙග්ගු බහිසාරං තාලනාළිකෙරාදි. **කට්ඨං** නාම අන්තොසාරං බහිඵෙග්ගු ඛදිරසාලසාකපනසාදි. **සාඛා** නාම රුක්ඛස්ස බාහා

විය නික්ඛන්තා. **පලාසං** නාම තාලනාළිකෙරපණ්ණාදි. පඨමං.

2. දුතියනතුම්හාකසුත්තවණ්ණනා

34. දුතියං විනා උපමාය බුජ්ඣනකානං අජ්ඣාසයෙන වුත්තං. දුතියං.

3. අඤ්ඤතරභික්ඛුසුත්තවණ්ණනා

35. තතියෙ **රූපඤ්චෙ, භන්තෙ, අනුසෙතීති** යදි රූපං අනුසෙති. **තෙන සඞ්ඛං ගච්ඡතීති** කාමරාගාදීසු යෙන අනුසයෙන තං රූපං අනුසෙති, තෙනෙව අනුසයෙන ‘‘රත්තො දුට්ඨො මූළ්හො’’ති පණ්ණත්තිං ගච්ඡති. **න තෙන සඞ්ඛං ගච්ඡතීති** තෙන අභූතෙන අනුසයෙන ‘‘රත්තො දුට්ඨො මූළ්හො’’ති සඞ්ඛං න ගච්ඡතීති. තතියං.

4. දුතියඅඤ්ඤතරභික්ඛුසුත්තවණ්ණනා

36. චතුත්ථෙ **තං අනුමීයතීති** තං අනුසයිතං රූපං මරන්තෙන අනුසයෙන අනුමරති. න හි ආරම්මණෙ භිජ්ජමානෙ තදාරම්මණා ධම්මා තිට්ඨන්ති. **යං අනුමීයතීති** යං රූපං යෙන අනුසයෙන අනුමරති. **තෙන සඞ්ඛං ගච්ඡතීති** තෙන අනුසයෙන ‘‘රත්තො දුට්ඨො මූළ්හො’’ති සඞ්ඛං ගච්ඡති. අථ වා **යන්ති** කරණවචනමෙතං, යෙන අනුසයෙන අනුමීයති, තෙන ‘‘රත්තො දුට්ඨො මූළ්හො’’ති සඞ්ඛං ගච්ඡතීති අත්ථො. චතුත්ථං.

5-6. ආනන්දසුත්තාදිවණ්ණනා

37-38. පඤ්චමෙ **ඨිතස්ස අඤ්ඤථත්තං පඤ්ඤායතීති** ධරමානස්ස ජීවමානස්ස ජරා පඤ්ඤායති. **ඨිතීති** හි ජීවිතින්ද්‍රියසඞ්ඛාතාය අනුපාලනාය නාමං. **අඤ්ඤථත්තන්ති** ජරාය. තෙනාහු පොරාණා –

‘‘උප්පාදො ජාති අක්ඛාතො, භඞ්ගො වුත්තො වයොති ච;
අඤ්ඤථත්තං ජරා වුත්තා, ඨිතී ච අනුපාලනා’’ති.

එවං එකෙකස්ස ඛන්ධස්ස උප්පාදජරාභඞ්ගසඞ්ඛාතානි තීණි ලක්ඛණානි හොන්ති යානි සන්ධාය වුත්තං ‘‘තීණිමානි, භික්ඛවෙ, සඞ්ඛතස්ස සඞ්ඛතලක්ඛණානී’’ති (අ. නි. 3.47).

තත්ථ සඞ්ඛතං නාම පච්චයනිබ්බත්තො යො කොචි සඞ්ඛාරො. සඞ්ඛාරො ච න ලක්ඛණං, ලක්ඛණං න සඞ්ඛාරො, න ච සඞ්ඛාරෙන විනා ලක්ඛණං පඤ්ඤාපෙතුං සක්කා, නාපි ලක්ඛණං විනා සඞ්ඛාරො, ලක්ඛණෙන පන සඞ්ඛාරො පාකටො හොති. යථා හි න ච ගාවීයෙව ලක්ඛණං, ලක්ඛණමෙව න ගාවී, නාපි ගාවිං මුඤ්චිත්වා ලක්ඛණං පඤ්ඤාපෙතුං සක්කා, නාපි ලක්ඛණං මුඤ්චිත්වා ගාවිං, ලක්ඛණෙන පන ගාවී පාකටා හොති, එවංසම්පදමිදං වෙදිතබ්බං.

තත්ථ සඞ්ඛාරානං උප්පාදක්ඛණෙ සඞ්ඛාරොපි උප්පාදලක්ඛණම්පි කාලසඞ්ඛාතො තස්ස ඛණොපි පඤ්ඤායති. ‘‘උප්පාදොපී’’ති වුත්තෙ සඞ්ඛාරොපි ජරාලක්ඛණම්පි කාලසඞ්ඛාතො තස්ස ඛණොපි පඤ්ඤායති. භඞ්ගක්ඛණෙ සඞ්ඛාරොපි තංලක්ඛණම්පි කාලසඞ්ඛාතො තස්ස ඛණොපි පඤ්ඤායති. අපරෙ පන වදන්ති ‘‘අරූපධම්මානං ජරාඛණො නාම න සක්කා පඤ්ඤාපෙතුං, සම්මාසම්බුද්ධො ච ‘වෙදනාය උප්පාදො පඤ්ඤායති, වයො පඤ්ඤායති, ඨිතාය අඤ්ඤථත්තං පඤ්ඤායතී’ති වදන්තො අරූපධම්මානම්පි තීණි ලක්ඛණානි පඤ්ඤාපෙති, තානි අත්ථික්ඛණං උපාදාය ලබ්භන්තී’’ති වත්වා –

‘‘අත්ථිතා සබ්බධම්මානං, ඨිති නාම පවුච්චති;
තස්සෙව භෙදො මරණං, සබ්බදා සබ්බපාණින’’න්ති. –

ඉමාය ආචරියගාථාය තමත්ථං සාධෙන්ති. අථ වා සන්තතිවසෙන ඨානං ඨිතීති වෙදිතබ්බන්ති ච වදන්ති. යස්මා පන සුත්තෙ අයං විසෙසො නත්ථි, තස්මා ආචරියමතියා සුත්තං අපටිබාහෙත්වා සුත්තමෙව පමාණං කත්තබ්බං. ඡට්ඨං උත්තානමෙව. පඤ්චමඡට්ඨානි.

7-10. අනුධම්මසුත්තාදිවණ්ණනා

39-42. සත්තමෙ **ධම්මානුධම්මප්පටිපන්නස්සාති** නවන්නං ලොකුත්තරධම්මානං අනුලොමධම්මං පුබ්බභාගපටිපදං පටිපන්නස්ස. **අයමනුධම්මොති** අයං අනුලොමධම්මො හොති. **නිබ්බිදාබහුලොති** උක්කණ්ඨනබහුලො හුත්වා. **පරිජානාතීති** තීහි පරිඤ්ඤාහි පරිජානාති. **පරිමුච්චතීති** මග්ගක්ඛණෙ උප්පන්නාය පහානපරිඤ්ඤාය පරිමුච්චති. එවං ඉමස්මිං සුත්තෙ මග්ගොව කථිතො හොති, තථා ඉතො පරෙසු තීසු. ඉධ පන

අනුපස්සනා අනියමිතා, තෙසු නියමිතා. තස්මා ඉධාපි සා තත්ථ නියමිතවසෙනෙව නියමෙතබ්බා. න හි සක්කා තීසු අඤ්ඤතරං අනුපස්සනං විනා නිබ්බින්දිතුං පරිජානිතුං වාති. සත්තමාදීනි.

නකුලපිතුවග්ගො චතුත්ථො.

5. අත්තදීපවග්ගො

1. අත්තදීපසුත්තවණ්ණනා

43. අත්තදීපවග්ගස්ස පඨමෙ **අත්තදීපා**ති අත්තානං දීපං තාණං ලෙණං ගතිං පරායණං පතිට්ඨං කත්වා විහරථාති අත්ථො. **අත්තසරණා**ති ඉදං තස්සෙව වෙවචනං. **අනඤ්ඤසරණා**ති ඉදං අඤ්ඤස්ස සරණපටික්ඛෙපවචනං. න හි අඤ්ඤො අඤ්ඤස්ස සරණං හොති අඤ්ඤස්ස වායාමෙන අඤ්ඤස්ස අසිජ්ඣනතො, වුත්තම්පි චෙතං –

''අත්තා හි අත්තනො නාථො,
කො හි නාථො පරො සියා''ති. (ධ. ප. 160);

තෙනාහ ''අනඤ්ඤසරණා''ති. කො පනෙත්ථ අත්තා නාම? ලොකියලොකුත්තරො ධම්මො. තෙනෙවාහ – ''ධම්මදීපා ධම්මසරණා අනඤ්ඤසරණා''ති. **යොනී**ති කාරණං – ''යොනි හෙසා, භූමිජ, ඵලස්ස අධිගමායා''තිආදීසු (ම. නි. 3.227) විය. **කිංපහොතිකා**ති කිංපභුතිකා, කුතො පභවන්තීති අත්ථො? **රූපස්ස ත්වෙවා**ති ඉදං තෙසංයෙව සොකාදීනං පහානදස්සනත්ථං ආරද්ධං. **න පරිතස්සතී**ති න ගණ්හාති න ගහති. **තදඞ්ගනිබ්බුතො**ති තෙන විපස්සනඞ්ගෙන කිලෙසානං නිබ්බුතත්තා තදඞ්ගනිබ්බුතො. ඉමස්මිං සුත්තෙ විපස්සනාව කථිතා. පඨමං.

2. පටිපදාසුත්තවණ්ණනා

44. දුතියෙ **දුක්ඛසමුදයගාමිනී සමනුපස්සනා**ති යස්මා සක්කායො දුක්ඛං, තස්ස ච සමුදයගාමිනී පටිපදා නාම ''රූපං අත්තතො සමනුපස්සතී''ති එවං දිට්ඨිසමනුපස්සනා වුත්තා, තස්මා දුක්ඛසමුදයගාමිනී සමනුපස්සනාති අයමෙත්ථ අත්ථො හොති. **දුක්ඛනිරොධගාමිනී සමනුපස්සනා**ති එත්ථ සහ විපස්සනාය චතුමග්ගඤාණං ''සමනුපස්සනා''ති වුත්තං. ඉති ඉමස්මිං සුත්තෙ වට්ටවිවට්ටං කථිතං. දුතියං.

3. අනිච්චසුත්තවණ්ණනා

45. තතියෙ **සම්මප්පඤ්ඤාය දට්ඨබ්බ**න්ති සහ විපස්සනාය මග්ගපඤ්ඤාය දට්ඨබ්බං. **විරජ්ජති විමුච්චතී**ති මග්ගක්ඛණෙ විරජ්ජති, ඵලක්ඛණෙ විමුච්චති. **අනුපාදාය ආසවෙහී**ති අනුප්පාදනිරොධෙන නිරුද්ධෙහි ආසවෙහි අගහෙත්වා ඉති විමුච්චති. **රූපධාතුයා**තිආදි පච්චවෙක්ඛණදස්සනත්ථං වුත්තං. සහ ඵලෙන පච්චවෙක්ඛණදස්සනත්ථන්තිපි වදන්තියෙව. **ඨිත**න්ති උපරි කත්තබ්බකිච්චාභාවෙන ඨිතං. **ඨිතත්තා සන්තුස්සිත**න්ති පත්තබ්බං පත්තභාවෙන සන්තුට්ඨං. **පච්චත්තංයෙව පරිනිබ්බායතී**ති සයමෙව පරිනිබ්බායති. තතියං.

4. දුතියඅනිච්චසුත්තවණ්ණනා

46. චතුත්ථෙ **පුබ්බන්තානුදිට්ඨියො**ති පුබ්බන්තං අනුගතා අට්ඨාරස දිට්ඨියො න හොන්ති. **අපරන්තානුදිට්ඨියො**ති අපරන්තං අනුගතා චතුචත්තාලීස දිට්ඨියො න හොන්ති. **ථාමසො පරාමාසො**ති දිට්ඨිථාමසො චෙව දිට්ඨිපරාමාසො ච න හොති. එත්තාවතා පඨමමග්ගො දස්සිතො. ඉදානි සහ විපස්සනාය තයො මග්ගෙ ච ඵලානි ච දස්සෙතුං **රූපස්මි**න්තිආදි ආරද්ධං. අථ වා දිට්ඨියො නාම විපස්සනාය එව පහීනා, ඉදං පන උපරි සහ විපස්සනාය චත්තාරො මග්ගෙ දස්සෙතුං ආරද්ධං. චතුත්ථං.

5. සමනුපස්සනාසුත්තවණ්ණනා

47. පඤ්චමෙ **පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධෙ සමනුපස්සන්ති එතෙසං වා අඤ්ඤතර**න්ති පරිපුණ්ණගාහවසෙන පඤ්චක්ඛන්ධෙ සමනුපස්සන්ති, අපරිපුණ්ණගාහවසෙන එතෙසං අඤ්ඤතරං. **ඉති අයඤ්චෙව සමනුපස්සනා**ති ඉති අයඤ්ච දිට්ඨිසමනුපස්සනා. **අස්මීති චස්ස අවිගතං හොතී**ති යස්ස අයං සමනුපස්සනා අත්ථි, තස්මිං අස්මීති තණ්හාමානදිට්ඨිසඞ්ඛාතං පපඤ්චත්තයං අවිගතමෙව හොති. **පඤ්චන්නං ඉන්ද්‍රියානං අවක්කන්ති හොතී**ති තස්මිං කිලෙසජාතෙ සති කම්මකිලෙසපච්චයානං පඤ්චන්නං ඉන්ද්‍රියානං නිබ්බත්ති හොති.

අත්ථි, භික්ඛවෙ, මනොති ඉදං කම්මමනං සන්ධාය වුත්තං. **ධම්මා**ති ආරම්මණං. **අවිජ්ජාධාතූ**ති ජවනක්ඛණෙ අවිජ්ජා. **අවිජ්ජාසම්ඵස්සජෙනා**ති අවිජ්ජාසම්පයුත්තඵස්සතො ජාතෙන. අපිච **මනො**ති භවඞ්ගක්ඛණෙ

විපාකමනොධාතු, ආවජ්ජනක්ඛණෙ කිරියමනොධාතු. ධම්මාදයො වුත්තප්පකාරාව. **අස්මීතිපිස්ස හොතීති** තණ්හාමානදිට්ඨිවසෙන අස්මීති එවම්පිස්ස හොති. ඉතො පරෙසු **අයමහමස්මීති** රූපාදීසු කිඤ්චිදෙව ධම්මං ගහෙත්වා ''අයං අහමස්මී''ති අත්තදිට්ඨිවසෙන වුත්තං. **භවිස්සන්ති** සස්සතදිට්ඨිවසෙන. **න භවිස්සන්ති** උච්ඡෙදදිට්ඨිවසෙන. **රූපී භවිස්සන්ති**ආදීනි සබ්බානි සස්සතමෙව භජන්ති. **අථෙත්ථාති** අථ තෙනෙවාකාරෙන ඨිතෙසු එතෙසු ඉන්ද්‍රියෙසු. **අවිජ්ජා පහීයතීති** චතූසු සච්චෙසු අඤ්ඤාණභූතා අවිජ්ජා පහීයති. **විජ්ජා උප්පජ්ජතීති** අරහත්තමග්ගවිජ්ජා උප්පජ්ජති. එවමෙත්ථ අස්මීති තණ්හාමානදිට්ඨියො. කම්මස්ස පඤ්චන්නඤ්ච ඉන්ද්‍රියානං අන්තරෙ එකො සන්ධි, විපාකමනං පඤ්චින්ද්‍රියපක්ඛිකං කත්වා පඤ්චන්නඤ්ච ඉන්ද්‍රියානං කම්මස්ස ච අන්තරෙ එකො සන්ධීති. ඉති තයො පපඤ්චා අතීතො අද්ධා, ඉන්ද්‍රියාදීනි පච්චුප්පන්නො අද්ධා, තත්ථ කම්මමනං ආදිං කත්වා අනාගතස්ස පච්චයො දස්සිතොති. පඤ්චමං.

6. ඛන්ධසුත්තවණ්ණනා

48. ඡට්ඨෙ රූපක්ඛන්ධො කාමාවචරො, චත්තාරො ඛන්ධා චතුභූමකා. **සාසවන්ති** ආසවානං ආරම්මණභාවෙන පච්චයභූතං. **උපාදානියන්ති** තථෙව ච උපාදානානං පච්චයභූතං. වචනත්ථො පනෙත්ථ – ආරම්මණං කත්වා පවත්තෙහි සහ ආසවෙහීති **සාසවං**. උපාදාතබ්බන්ති **උපාදානියං**. ඉධාපි රූපක්ඛන්ධො කාමාවචරො, අවසෙසා තෙභූමකා විපස්සනාචාරවසෙන වුත්තා. එවමෙත්ථ රූපං රාසට්ඨෙන ඛන්ධෙසු පවිට්ඨං, සාසවරාසට්ඨෙන උපාදානක්ඛන්ධෙසු. වෙදනාදයො සාසවාපි අත්ථි, අනාසවාපි අත්ථි. තෙ රාසට්ඨෙන සබ්බෙපි ඛන්ධෙසු පවිට්ඨා, තෙභූමකා පනෙත්ථ සාසවට්ඨෙන උපාදානක්ඛන්ධෙසු පවිට්ඨාති. ඡට්ඨං.

7-8. සොණසුත්තාදිවණ්ණනා

49-50. සත්තමෙ **සෙය්‍යොහමස්මීති** විසිට්ඨො උත්තමො අහමස්මි. **කිමඤ්ඤත්‍ර යථාභූතස්ස අදස්සනාති** යථාභූතස්ස අදස්සනතො අඤ්ඤං කිං භවෙය්‍ය? අදස්සනං අඤ්ඤාණමෙව භවෙය්‍යාති අත්ථො. ඉදානිස්ස තෙ පරිවට්ටං වජිරභෙදදෙසනං ආරභන්තො **තං කිං මඤ්ඤසි සොණාති**ආදිමාහ. අට්ඨමං උත්තානමෙව. සත්තමඅට්ඨමානි.

9-10. නන්දික්ඛයසුත්තාදිවණ්ණනා

51-52. නවමදසමෙසු **නන්දික්ඛයා රාගක්ඛයො, රාගක්ඛයා නන්දික්ඛයොති** ඉදං නන්දීති වා රාගොති වා ඉමෙසං අත්ථතො නින්නානාකරණතාය වුත්තං. නිබ්බිදානුපස්සනාය වා නිබ්බින්දන්තො නන්දිං පජහති, විරාගානුපස්සනාය විරජ්ජන්තො රාගං පජහති. එත්තාවතා විපස්සනං නිට්ඨපෙත්වා ''රාගක්ඛයා නන්දික්ඛයො''ති ඉධ මග්ගං දස්සෙත්වා ''නන්දිරාගක්ඛයා චිත්තං විමුත්ත''න්ති ඵලං දස්සිතන්ති. නවමදසමානි.

අත්තදීපවග්ගො පඤ්චමො.

මූලපණ්ණාසකො සමත්තො.

6. උපයවග්ගො

1. උපයසුත්තවණ්ණනා

53. උපයවග්ගස්ස පඨමෙ **උපයොති** තණ්හාමානදිට්ඨිවසෙන පඤ්චක්ඛන්ධෙ උපගතො. **විඤ්ඤාණන්ති** කම්මවිඤ්ඤාණං. **ආපජ්ජෙය්‍යාති** කම්මං ජවාපෙත්වා පටිසන්ධිආකඩ්ඪනසමත්ථතාය වුද්ධිආදීනි ආපජ්ජෙය්‍ය. **විඤ්ඤාණුපයන්ති** පදස්ස අග්ගහණෙ කාරණං වුත්තමෙව. **වොච්ඡිජ්ජතාරම්මණන්ති** පටිසන්ධිආකඩ්ඪනසමත්ථතාය අභාවෙන ආරම්මණං වොච්ඡිජ්ජති. **පතිට්ඨා විඤ්ඤාණස්සාති** කම්මවිඤ්ඤාණස්ස පතිට්ඨා න හොති. **තදප්පතිට්ඨිතන්ති** තං අප්පතිට්ඨිතං. **අනභිසඞ්ඛච්ච විමුත්තන්ති** පටිසන්ධිං අනභිසඞ්ඛරිත්වා විමුත්තං. පඨමං.

2. බීජසුත්තවණ්ණනා

54. දුතියෙ **බීජජාතානීති** බීජානි. **මූලබීජන්ති** වචං වචත්තං හලිද්දං සිඞ්ගිවෙරන්ති එවමාදි. **ඛන්ධබීජන්ති** අස්සත්ථො නිග්‍රොධොති එවමාදි. **ඵලුබීජන්ති** උච්ඡු වෙළු නළොති එවමාදි. **අග්ගබීජන්ති** අජ්ජුකං ඵණිජ්ජකන්ති එවමාදි. **බීජබීජන්ති** සාලිවීහිආදි පුබ්බණ්ණඤ්චෙව මුග්ගමාසාදි අපරණ්ණඤ්ච. **අඛණ්ඩානීති** අභින්නානි. භින්නකාලතො පට්ඨාය බීජං බීජත්ථාය න උපකප්පති. **අපූතිකානීති** උදකතෙමනෙන අපූතිකානි. පූතිබීජඤ්හි බීජත්ථාය න උපකප්පති. **අවාතාතපහතානීති** වාතෙන ච ආතපෙන ච න හතානි, නිරොජතං න පාපිතානි. නිරොජඤ්හි කසටං බීජං බීජත්ථාය න උපකප්පති. **සාරාදානීති** ගහිතසාරානි පතිට්ඨිතසාරානි. නිස්සාරඤ්හි බීජං බීජත්ථාය න උපකප්පති. **සුඛසයිතානීති** චත්තාරො මාසෙ කොට්ඨෙ පක්ඛිත්තනියාමෙනෙව සුඛං සයිතානි. **පථවීති** හෙට්ඨා

පතිට්ඨානපථවී. ආපොති උපරිස්නෙහනආපො. **චතස්සො විඤ්ඤාණට්ඨිතියොති** කම්මවිඤ්ඤාණස්ස ආරම්මණභූතා රූපාදයො චත්තාරො ඛන්ධා. තෙ හි ආරම්මණවසෙන පතිට්ඨාභූතත්තා පථවීධාතුසදිසා. **නන්දිරාගො** සිනෙහනට්ඨෙන ආපොධාතුසදිසො. **විඤ්ඤාණං සාහාරන්ති** සප්පච්චයං කම්මවිඤ්ඤාණං. තඤ්හි බීජං විය පථවියං ආරම්මණපථවියං විරුහති. දුතියං.

3. උදානසුත්තවණ්ණනා

55. තතියෙ *උදානං උදානෙසීති* බලවසොමනස්සසමුට්ඨානං උදානං උදාහරි. කිං නිස්සාය පනෙස භගවතො උප්පන්නොති. සාසනස්ස නියානිකභාවං. කථං? එවං කිරස්ස අහොසි, ‘‘තයොමෙ උපනිස්සයා – දානූපනිස්සයො සීලූපනිස්සයො භාවනූපනිස්සයො චා’’ති. තෙසු දානසීලූපනිස්සයා දුබ්බලා, භාවනූපනිස්සයො බලවා. දානසීලූපනිස්සයා හි තයො මග්ගෙ ච ඵලානි ච පාපෙන්ති, භාවනූපනිස්සයො අරහත්තං පාපෙති. ඉති දුබ්බලූපනිස්සයෙ පතිට්ඨිතො භික්ඛු ඝටෙන්තො වායමන්තො පඤ්චොරම්භාගියානි බන්ධනානි ඡෙත්වා තීණි මග්ගඵලානි නිබ්බත්තෙති, ‘‘අහො සාසනං නියානික’’න්ති ආවජ්ජෙන්තස්ස අයං උදපාදි.

තත්ථ ‘‘දුබ්බලූපනිස්සයෙ ඨත්වා ඝටමානො තීණි මග්ගඵලානි පාපුණාතී’’ති ඉමස්සත්ථස්සාවිභාවනත්ථං **මිලකත්ථෙරස්ස** වත්ථු වෙදිතබ්බං – සො කිර ගිහිකාලෙ පාණාතිපාතකම්මෙන ජීවිකං කප්පෙන්තො අරඤ්ඤෙ පාසසතඤ්චෙව අදූහලසතඤ්ච යොජෙසි. අථෙකදිවසං අඞ්ගාරපක්කමංසං ඛාදිත්වා පාසට්ඨානෙසු විචරන්තො පිපාසාභිභූතො එකස්ස අරඤ්ඤවාසිත්ථෙරස්ස විහාරං ගන්ත්වා ථෙරස්ස චඞ්කමන්තස්ස අවිදූරෙ ඨිතං පානීයඝටං විවරි, හත්ථතෙමනමත්තම්පි උදකං නාද්දස. සො කුජ්ඣිත්වා ආහ – ‘‘භික්ඛු, භික්ඛු තුම්හෙ ගහපතිකෙහි දින්නං භුඤ්ජිත්වා භුඤ්ජිත්වා සුපථ, පානීයඝටෙ අඤ්ජලිමත්තම්පි උදකං න ඨපෙථ, න යුත්තමෙත’’න්ති. ථෙරො ‘‘මයා පානීයඝටො පූරෙත්වා ඨපිතො, කිං නු ඛො එත’’න්ති? ගන්ත්වා ඔලොකෙන්තො පරිපුණ්ණඝටං දිස්වා පානීයසඞ්ඛං පූරෙත්වා අදාසි. සො ද්වත්තිසඞ්ඛපූරං පිවිත්වා චින්තෙසි – ‘‘එවං පූරිතඝටො නාම මම කම්මං ආගම්ම තත්තකපාලො විය ජාතො. කිං නු ඛො අනාගතෙ අත්තභාවෙ භවිස්සතී’’ති? සංවිග්ගචිත්තො ධනුං ඡඩ්ඩෙත්වා, ‘‘පබ්බාජෙථ මං, භන්තෙ’’ති ආහ. ථෙරො තචපඤ්චකකම්මට්ඨානං ආචික්ඛිත්වා තං පබ්බාජෙසි.

තස්ස සමණධම්මං කරොන්තස්ස බහූනං මිගසූකරානං මාරිතට්ඨානං පාසඅදූහලානඤ්ච යොජිතට්ඨානං උපට්ඨාති. තං අනුස්සරතො සරීරෙ දාහො උප්පජ්ජති, කූටගොණො විය කම්මට්ඨානම්පි වීථිං න පටිපජ්ජති. සො ‘‘කිං කරිස්සාමි භික්ඛුභාවෙනා’’ති ? අනභිරතියා පීළිතො ථෙරස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා වන්දිත්වා ආහ – ‘‘න සක්කොමි, භන්තෙ, සමණධම්මං කාතු’’න්ති. අථ නං ථෙරො ‘‘හත්ථකම්මං කරොහී’’ති ආහ. සො ‘‘සාධු, භන්තෙ’’ති වත්වා උදුම්බරාදයො අල්ලරුක්ඛෙ ඡින්දිත්වා මහන්තං රාසිං කත්වා, ‘‘ඉදානි කිං කරොමී’’ති පුච්ඡි? ඣාපෙහි නන්ති. සො චතූසු දිසාසු අග්ගිං දත්වා ඣාපෙතුං අසක්කොන්තො, ‘‘භන්තෙ, න සක්කොමී’’ති ආහ. ථෙරො ‘‘තෙන හි අපෙහී’’ති පථවිං ද්විධා කත්වා අවීචිතො ඛජ්ජොපනකමත්තං අග්ගිං නීහරිත්වා තත්ථ පක්ඛිපි. සො තාව මහන්තං රාසිං සුක්ඛපණ්ණං විය ඛණෙන ඣාපෙසි. අථස්ස ථෙරො අවීචිං දස්සෙත්වා, ‘‘සචෙ විබ්භමිස්සසි, එත්ථ පච්චිස්සසී’’ති සංවෙගං ජනෙසි. සො අවීචිදස්සනතො පට්ඨාය පවෙධමානො ‘‘නියානිකං, භන්තෙ, බුද්ධසාසන’’න්ති පුච්ඡි, ආමාවුසොති. භන්තෙ, බුද්ධසාසනස්ස නියානිකත්තෙ සති මිලකො අත්තමොක්ඛං කරිස්සති, මා චින්තයිත්ථාති. තතො පට්ඨාය සමණධම්මං කරොති ඝටෙති, තස්ස වත්තපටිවත්තං පූරෙති, නිද්දාය බාධයමානාය තින්තං පලාලං සීසෙ ඨපෙත්වා පාදෙ සොණ්ඩියං ඔතාරෙත්වා නිසීදති. සො එකදිවසං පානීයං පරිස්සාවෙත්වා ඝටං ඌරුම්හි ඨපෙත්වා උදකමණිකානං පච්ඡෙදං ආගමයමානො අට්ඨාසි. අථ ඛො ථෙරො සාමණෙරස්ස ඉමං උද්දෙසං දෙති –

‘‘උට්ඨානවතො සතීමතො,
සුචිකම්මස්ස නිසම්මකාරිනො;
සඤ්ඤතස්ස ධම්මජීවිනො,
අප්පමත්තස්ස යසොභිවඩ්ඪතී’’ති. (ධ. ප. 24);

සො චතුප්පදිකම්පි තං ගාථං අත්තනියෙව උපනෙසි – ‘‘උට්ඨානවතා නාම මාදිසෙන භවිතබ්බං. සතිමතාපි මාදිසෙනෙව…පෙ…. අප්පමත්තෙනපි මාදිසෙනෙව භවිතබ්බ’’න්ති. එවං තං ගාථං අත්තනි උපනෙත්වා තස්මිංයෙව පදවාරෙ ඨිතො පඤ්චොරම්භාගියානි සංයොජනානි ඡින්දිත්වා අනාගාමිඵලෙ පතිට්ඨාය හට්ඨතුට්ඨො –

‘‘අල්ලං පලාලපුඤ්ජාහං, සීසෙනාදාය චඞ්කමිං;
පත්තොස්මි තතියං ඨානං, එත්ථ මෙ නත්ථි සංසයො’’ති. –

ඉමං උදානගාථං ආහ. එවං දුබ්බලූපනිස්සයෙ ඨිතො ඝටෙන්තො වායමන්තො පඤ්චොරම්භාගියානි සංයොජනානි ඡින්දිත්වා තීණි මග්ගඵලානි නිබ්බත්තෙති. තෙනාහ භගවා – ‘‘නො චස්සං, නො ච මෙ සියා, නාභවිස්ස, න මෙ භවිස්සතීති එවං අධිමුච්චමානො භික්ඛු ඡින්දෙය්‍ය ඔරම්භාගියානි සංයොජනානී’’ති.

තත්ථ **නො චස්සං, නො ච මෙ සියාති** සචෙ අහං න භවෙය්‍යං, මම පරික්ඛාරොපි න භවෙය්‍ය. සචෙ වා පන මෙ අතීතෙ කම්මාභිසඞ්ඛාරො නාභවිස්ස, ඉදං මෙ එතරහි ඛන්ධපඤ්චකං න භවෙය්‍ය. **නාභවිස්ස, න මෙ භවිස්සතීති** ඉදානි

පන තථා පරක්කමිස්සාමි, යථා මෙ ආයතිං ඛන්ධාභිනිබ්බත්තකො කම්මසඞ්ඛාරො න භවිස්සති, තස්මිං අසති ආයතිං පටිසන්ධි නාම න මෙ භවිස්සති. **එවං අධිමුච්චමානොති** එවං අධිමුච්චන්තො භික්ඛු දුබ්බලූපනිස්සයෙ ඨිතො පඤ්චොරම්භාගියානි සංයොජනානි ඡින්දෙය්‍ය. **එවං වුත්තෙති** එවං සාසනස්ස නිය්‍යානිකභාවං ආවජ්ජෙන්තෙන භගවතා ඉමස්මිං උදානෙ වුත්තෙ. **රූපං විභවිස්සතීති** රූපං භිජ්ජිස්සති. **රූපස්ස විභවාති** විභවදස්සනෙන සහවිපස්සනෙන. සහවිපස්සනකා හි චත්තාරො මග්ගා රූපාදීනං විභවදස්සනං නාම. තං සන්ධායෙතං වුත්තං. **එවං අධිමුච්චමානො, භන්තෙ, භික්ඛු ඡින්දෙය්‍යාති**, භන්තෙ, එවං අධිමුච්චමානො භික්ඛු ඡින්දෙය්‍යෙව පඤ්චොරම්භාගියානි සංයොජනානි. කස්මා න ඡින්දිස්සතීති?

ඉදානි උපරි මග්ගඵලං පුච්ඡන්තො **කථං පන, භන්තෙ**තිආදිමාහ. තත්ථ **අනන්තරාති** ද්වෙ අනන්තරානි ආසන්නානන්තරඤ්ච දූරානන්තරඤ්ච. විපස්සනා මග්ගස්ස ආසන්නානන්තරං නාම, ඵලස්ස දූරානන්තරං නාම. තං සන්ධාය ''කථං පන, භන්තෙ, ජානතො කථං පස්සතො විපස්සනානන්තරා 'ආසවානං ඛයො'ති සඞ්ඛං ගතං අරහත්තඵලං හොතී''ති පුච්ඡති. **අතසිතායෙති** අතසිතබ්බෙ අභායිතබ්බෙ ඨානම්හි. **තාසං ආපජ්ජතීති** භයං ආපජ්ජති. **තාසො හෙසොති** යා එසා ''නො චස්සං, නො ච මෙ සියා''ති එවං පවත්තා දුබ්බලවිපස්සනා, සා යස්මා අත්තසිනෙහං පරියාදාතුං න සක්කොති, තස්මා අස්සුතවතො පුථුජ්ජනස්ස තාසො නාම හොති. සො හි ''ඉදානාහං උච්ඡිජ්ජිස්සාමි, න දානි කිඤ්චි භවිස්සාමී''ති අත්තානං පපාතෙ පතන්තං විය පස්සති අඤ්ඤතරො බ්‍රාහ්මණො විය. ලොහපාසාදස්ස කිර හෙට්ඨා තිපිටකචූළනාගත්ථෙරො තිලක්ඛණාහතං ධම්මං පරිවත්තෙති. අථ අඤ්ඤතරස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස එකමන්තෙ ඨත්වා ධම්මං සුණන්තස්ස සඞ්ඛාරා සුඤ්ඤතො උපට්ඨහිංසු. සො පපාතෙ පතන්තො විය හුත්වා විවටද්වාරෙන තතො පලායිත්වා ගෙහං පවිසිත්වා, පුත්තං උරෙ සයාපෙත්වා, ''තාත, සක්‍යසමයං ආවජ්ජෙන්තො මනම්හි නට්ඨො''ති ආහ. **න හෙසො භික්ඛු තාසොති** එසා එවං පවත්තා බලවවිපස්සනා සුතවතො අරියසාවකස්ස න තාසො නාම හොති. න හි තස්ස එවං හොති ''අහං උච්ඡිජ්ජිස්සාමී''ති වා ''විනස්සිස්සාමී''ති වාති. එවං පන හොති ''සඞ්ඛාරාව උප්පජ්ජන්ති, සඞ්ඛාරාව නිරුජ්ඣන්තී''ති. තතියං.

4. උපාදානපරිපවත්තසුත්තවණ්ණනා

56. චතුත්ථෙ **චතුපරිවට්ටන්ති** එකෙකස්මිං ඛන්ධෙ චතුන්නං පරිවට්ටනවසෙන. **රූපං අබ්භඤ්ඤාසින්ති** රූපං දුක්ඛසච්චන්ති අභිඤ්ඤාසිං. එවං සබ්බපදෙසු චතුසච්චවසෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. **ආහාරසමුදයාති** එත්ථ සච්ඡන්දරාගො කබළීකාරාහාරො ආහාරො නාම. **පටිපන්නාති** සීලතො පට්ඨාය යාව අරහත්තමග්ගා පටිපන්නා හොන්ති. **ගාධන්තීති** පතිට්ඨහන්ති. එත්තාවතා සෙක්ඛභූමිං කථෙත්වා ඉදානි අසෙක්ඛභූමිං කථෙන්තො **යෙ ච ඛො කෙචි, භික්ඛවෙ**තිආදිමාහ. **සුවිමුත්තාති** අරහත්තඵලවිමුත්තියා සුට්ඨු විමුත්තා. **කෙවලිනොති** සකලිනො කතසබ්බකිච්චා. **වට්ටං තෙසං නත්ථි පඤ්ඤාපනායාති** යෙන තෙ අවසිට්ඨෙන වට්ටෙන පඤ්ඤාපෙය්‍යුං, තං නෙසං වට්ටං නත්ථි පඤ්ඤාපනාය. අථ වා වට්ටන්ති කාරණං, පඤ්ඤාපනාය කාරණං නත්ථීති. එත්තාවතා අසෙක්ඛභූමිවාරො කථිතො. චතුත්ථං.

5. සත්තට්ඨානසුත්තවණ්ණනා

57. පඤ්චමෙ **සත්තට්ඨානකුසලොති** සත්තසු ඔකාසෙසු ඡෙකො. **වුසිතවාති** වුසිතවාසො. **උත්තමපුරිසොති** සෙට්ඨපුරිසො. සෙසමෙත්ථ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. ඉදං පන සුත්තං උස්සදනන්දියඤ්චෙව පලොභනීයඤ්චාති වෙදිතබ්බං. යථා හි රාජා විජිතසඞ්ගාමො සඞ්ගාමෙ විජයිනො යොධෙ උච්චට්ඨානෙ ඨපෙත්වා තෙසං සක්කාරං කරොති. කිං කාරණා? එතෙසං සක්කාරං දිස්වා සෙසාපි සූරා භවිතුං මඤ්ඤිස්සන්තීති, එවමෙව භගවා අප්පමෙය්‍යං කාලං පාරමියො පූරෙත්වා මහාබොධිමණ්ඩෙ කිලෙසමාරවිජයං කත්වා සබ්බඤ්ඤුතං පත්තො සාවත්ථියං ජෙතවනමහාවිහාරෙ නිසීදිත්වා ඉමං සුත්තං දෙසෙන්තො ඛීණාසවෙ උක්ඛිපිත්වා ථොමෙසි වණ්ණෙසි. කිං කාරණා? එවං අවසෙසා සෙක්ඛපුග්ගලා අරහත්තඵලං පත්තබ්බං මඤ්ඤිස්සන්තීති. එවමෙතං සුත්තං ඛීණාසවානං උක්ඛිපිත්වා පසංසිතත්තා උස්සදනන්දියං, සෙක්ඛානං පලොභිතත්තා පලොභනීයන්ති වෙදිතබ්බං.

එවං ඛො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු සත්තට්ඨානකුසලො හොතීති එත්තාවතා චෙත්ථ මග්ගඵලපච්චවෙක්ඛණවසෙන දෙසනං නිට්ඨපෙත්වාපි පුන **කථඤ්ච, භික්ඛවෙ, භික්ඛු තිවිධූපපරික්ඛී හොතීති** ඉදං ''ඛීණාසවො යස්මිං ආරම්මණෙ සතතවිහාරෙන විහරති, තං සත්තො වා පුග්ගලො වා න හොති, ධාතුආදිමත්තමෙව පන හොතී''ති එවං ඛීණාසවස්ස සතතවිහාරඤ්ච, ''ඉමෙසු ධම්මෙසු කම්මං කත්වා අයං ආගතො''ති ආගමනීයපටිපදඤ්ච දස්සෙතුං වුත්තං. තත්ථ **ධාතුසො උපපරික්ඛතීති** ධාතුසභාවෙන පස්සති ඔලොකෙති. සෙසපදද්වයෙපි එසෙව නයො. පඤ්චමං.

6. සම්මාසම්බුද්ධසුත්තවණ්ණනා

58. ඡට්ඨෙ **කො අධිප්පයාසොති** කො අධිකපයොගො. **අනුප්පන්නස්සාති** ඉමඤ්හි මග්ගං කස්සපසම්මාසම්බුද්ධො උප්පාදෙසි, අන්තරා අඤ්ඤො සත්ථා උප්පාදෙතුං නාසක්ඛි, ඉති භගවා අනුප්පන්නස්ස මග්ගස්ස උප්පාදෙතා නාම. නගරොපමස්මිඤ්හි අවළඤ්ජනට්ඨානෙසු පුරාණමග්ගො ජාතො, ඉධ අවත්තමානට්ඨෙන අනුප්පන්නමග්ගො නාම. අසඤ්ජාතස්සාති තස්සෙව වෙවචනං. **අනක්ඛාතස්සාති** අකථිතස්ස. මග්ගං ජානාතීති

මග්ගඤ්ඤූ. මග්ගං විදිතං පාකටං අකාසීති **මග්ගවිදූ**. මග්ගෙ ච අමග්ගෙ ච කොවිදොති **මග්ගකොවිදො**. **මග්ගානුගාති** මග්ගං අනුගච්ඡන්තා. **පච්ඡා සමන්නාගතාති** අහං පඨමං ගතො, සාවකා පච්ඡා සමන්නාගතා. ඡට්ඨං.

7. අනත්තලක්ඛණසුත්තවණ්ණනා

59. සත්තමෙ **පඤ්චවග්ගියෙති** අඤ්ඤාසි කොණ්ඩඤ්ඤත්ථෙරාදිකෙ පඤ්ච ජනෙ පුරාණුපට්ඨාකෙ. **ආමන්තෙසීති** ආසාළ්හිපුණ්ණමදිවසෙ ධම්මචක්කප්පවත්තනතො පට්ඨාය අනුක්කමෙන සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨිතෙ ‘‘ඉදානි නෙසං ආසවක්ඛයාය ධම්මං දෙසෙස්සාමී’’ති පඤ්චමියං පක්ඛස්ස ආමන්තෙසි. **එතදවොචාති** එතං ‘‘රූපං, භික්ඛවෙ, අනත්තා’’තිආදිනයප්පවත්තං අනත්තලක්ඛණසුත්තං අවොච. තත්ථ **අනත්තාති** පුබ්බෙ වුත්තෙහි චතූහි කාරණෙහි අනත්තා. **තං කිං මඤ්ඤථ, භික්ඛවෙති** ඉදං කස්මා ආරද්ධං? එත්තකෙන ඨානෙන අනත්තලක්ඛණමෙව කථිතං, න අනිච්චදුක්ඛලක්ඛණානි, ඉදානි තානි දස්සෙත්වා සමොධානෙත්වා තීණිපි ලක්ඛණානි දස්සෙතුං ඉදමාරද්ධන්ති වෙදිතබ්බං. **තස්මාති** යස්මා ඉමෙ පඤ්චක්ඛන්ධා අනිච්චා දුක්ඛා අනත්තා, තස්මා. **යංකිඤ්චි රූපන්තිආදීසු** විත්ථාරකථා විසුද්ධිමග්ගෙ පඤ්ඤාභාවනාධිකාරෙ ඛන්ධනිද්දෙසෙ වුත්තාව. සෙසං සබ්බත්ථ වුත්තානුසාරෙනෙව වෙදිතබ්බං. ඉමස්මිං පන සුත්තෙ අනත්තලක්ඛණමෙව කථිතන්ති. සත්තමං.

8. මහාලිසුත්තවණ්ණනා

60. අට්ඨමෙ **එකන්තදුක්ඛන්තිආදීනි ධාතුසංයුත්තෙ** වුත්තනයානෙව. අට්ඨමං.

9. ආදිත්තසුත්තවණ්ණනා

61. නවමෙ **ආදිත්තන්ති** එකාදසහි අග්ගීහි ආදිත්තං පජ්ජලිතං. ඉති ද්වීසුපි ඉමෙසු සුත්තෙසු දුක්ඛලක්ඛණමෙව කථිතං. නවමං.

10. නිරුත්තිපථසුත්තවණ්ණනා

62. දසමෙ නිරුත්තියොව **නිරුත්තිපථා,** අථ වා නිරුත්තියො ච තා නිරුත්තිවසෙන විඤ්ඤාතබ්බානං අත්ථානං පථත්තා පථා චාති නිරුත්තිපථා. සෙසපදද්වයෙපි එසෙව නයො. තීණිපි චෙතානි අඤ්ඤමඤ්ඤවෙවචනානෙවාති වෙදිතබ්බානි. **අසංකිණ්ණාති** අවිජහිතා, ‘‘කො ඉමෙහි අත්ථො’’ති වත්වා අඡඩ්ඩිතා. **අසංකිණ්ණපුබ්බාති** අතීතෙපි න ජහිතපුබ්බා. **න සංකීයන්තීති** එතරහිපි ‘‘කිමෙතෙහී’’ති න ඡඩ්ඩීයන්ති. **න සංකීයිස්සන්තීති** අනාගතෙපි න ඡඩ්ඩීයිස්සන්ති. **අප්පටිකුට්ඨාති** අප්පටිබාහිතා. **අතීතන්ති** අත්තනො සභාවං භඞ්ගමෙව වා අතික්කන්තං. **නිරුද්ධන්ති** දෙසන්තරං අසඞ්කමිත්වා තත්ථෙව නිරුද්ධං වූපසන්තං. **විපරිණතන්ති** විපරිණාමං ගතං නට්ඨං. **අජාතන්ති** අනුප්පන්නං. **අපාතුභූතන්ති** අපාකටීභූතං.

උක්කලාති උක්කලජනපදවාසිනො. **වස්සභඤ්ඤාති** වස්සො ච භඤ්ඤො ච. ද්වෙපි හි තෙ මූලදිට්ඨිගතිකා. **අහෙතුකවාදාතිආදීසු** ‘‘නත්ථි හෙතු නත්ථි පච්චයො’’ති ගහිතත්තා අහෙතුකවාදා. ‘‘කරොතො න කරීයති පාප’’න්ති ගහිතත්තා **අකිරියවාදා**. ‘‘නත්ථි දින්න’’න්තිආදිගහණතො **නත්ථිකවාදා**. තත්ථ ඉමෙ ද්වෙ ජනා, තිස්සො දිට්ඨියො, කිං එකෙකස්ස දියඩ්ඪා හොතීති? න තථා, යථා පන එකො භික්ඛු පටිපාටියා චත්තාරිපි ඣානානි නිබ්බත්තෙති , එවමෙත්ථ එකෙකො තිස්සොපි දිට්ඨියො නිබ්බත්තෙසීති වෙදිතබ්බො. ‘‘නත්ථි හෙතු නත්ථි පච්චයො’’ති පුනප්පුනං ආවජ්ජෙන්තස්ස ආහරන්තස්ස අභිනන්දන්තස්ස අස්සාදෙන්තස්ස මග්ගදස්සනං විය හොති. සො මිච්ඡත්තනියාමං ඔක්කමති, සො එකන්තකාළකොති වුච්චති. යථා පන අහෙතුකදිට්ඨියං, එවං ‘‘කරොතො න කරීයති පාපං, නත්ථි දින්න’’න්ති ඉමෙසුපි ඨානෙසු මිච්ඡත්තනියාමං ඔක්කමති.

න ගරහිතබ්බං නප්පටික්කොසිතබ්බං අමඤ්ඤිංසූති එත්ථ ‘‘යදෙතං අතීතං නාම, නයිදං අතීතං, ඉදමස්ස අනාගතං වා පච්චුප්පන්නං වා’’ති වදන්තො ගරහති නාම. තත්ථ දොසං දස්සෙත්වා ‘‘කිං ඉමිනා ගරහිතෙනා’’ති? වදන්තො පටික්කොසති නාම. ඉමෙ පන නිරුත්තිපථෙ තෙපි අච්චන්තකාළකා දිට්ඨිගතිකා න ගරහිතබ්බෙ න පටික්කොසිතබ්බෙ මඤ්ඤිංසු. අතීතං පන අතීතමෙව, අනාගතං අනාගතමෙව, පච්චුප්පන්නං පච්චුප්පන්නමෙව කථයිංසු. **නින්දාඝට්ටනබ්‍යාරොසඋපාරම්භභයාති** විඤ්ඤූනං සන්තිකා නින්දාභයෙන ච ඝට්ටනභයෙන ච දොසාරොපනභයෙන ච උපාරම්භභයෙන ච. ඉති ඉමස්මිං සුත්තෙ චතුභූමිකඛන්ධානං පණ්ණත්ති කථිතාති. දසමං.

උපයවග්ගො ඡට්ඨො.

7. අරහන්තවග්ගො

1. උපාදියමානසුත්තවණ්ණනා

63. අරහන්තවග්ගස්ස පඨමෙ **උප්පාදියමානොති** තණ්හාමානදිට්ඨිවසෙන ගණ්හමානො. **බද්ධො මාරස්සාති** මාරස්ස පාසෙන බද්ධො නාම. **මුත්තො පාපිමතොති** පාපිමතො පාසෙන මුත්තො නාම හොති. පඨමං.

2. මඤ්ඤමානසුත්තවණ්ණනා

64. දුතියෙ **මඤ්ඤමානොති** තණ්හාමානදිට්ඨිමඤ්ඤනාහි මඤ්ඤමානො. දුතියං.

3. අභිනන්දමානසුත්තවණ්ණනා

65. තතියෙ **අභිනන්දමානොති** තණ්හාමානදිට්ඨිඅභිනන්දනාහියෙව අභිනන්දමානො. තතියං.

4-5. අනිච්චසුත්තාදිවණ්ණනා

66-68. චතුත්ථෙ **ඡන්දොති** තණ්හාඡන්දො. පඤ්චමඡට්ඨෙසුපි එසෙව නයො. චතුත්ථාදීනි.

7. අනත්තනියසුත්තවණ්ණනා

69. සත්තමෙ **අනත්තනියන්ති** න අත්තනො සන්තකං, අත්තනො පරික්ඛාරභාවෙන සුඤ්ඤතන්ති අත්ථො. සත්තමං.

8-10. රජනීයසණ්ඨිතසුත්තාදිවණ්ණනා

70-72. අට්ඨමෙ **රජනීයසණ්ඨිතන්ති** රජනීයෙන ආකාරෙන සණ්ඨිතං, රාගස්ස පච්චයභාවෙන ඨිතන්ති අත්ථො. නවමදසමානි රාහුලසංයුත්තෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බානීති. අට්ඨමාදීනි.

අරහන්තවග්ගො සත්තමො.

8. ඛජ්ජනීයවග්ගො

1-3. අස්සාදසුත්තාදිවණ්ණනා

73-75. ඛජ්ජනීයවග්ගස්ස ආදිතො තීසු සුත්තෙසු චතුසච්චමෙව කථිතං. පඨමාදීනි.

4. අරහන්තසුත්තවණ්ණනා

76. චතුත්ථෙ **යාවතා, භික්ඛවෙ, සත්තාවාසාති**, භික්ඛවෙ, යත්තකා සත්තාවාසා නාම අත්ථි. **යාවතා භවග්ගන්ති** යත්තකං භවග්ගං නාම අත්ථි. **එතෙ අග්ගා එතෙ සෙට්ඨාති** එතෙ අග්ගභූතා චෙව සෙට්ඨභූතා ච. **යදිදං අරහන්තොති** යෙ ඉමෙ අරහන්තො නාම. ඉදම්පි සුත්තං පුරිමනයෙනෙව උස්සදනන්දියඤ්ච පලොභනීයඤ්චාති වෙදිතබ්බං.

අථාපරං එතදවොචාති තදත්ථපරිදීපනාහි චෙව විසෙසත්ථපරිදීපනාහි ච ගාථාහි එතං ''සුඛිනො වත අරහන්තො''තිආදිවචනං අවොච. තත්ථ **සුඛිනොති** ඣානසුඛෙන මග්ගසුඛෙන ඵලසුඛෙන ච සුඛිතා. **තණ්හා තෙසං න විජ්ජතීති** තෙසං අපායදුක්ඛජනිකා තණ්හා න වජ්ජති. එවං තෙ ඉමස්සපි තණ්හාමූලකස්ස අභාවෙන සුඛිතාව. **අස්මිමානො සමුච්ඡින්නොති** නවවිධො අස්මිමානො අරහත්තමග්ගෙන සමුච්ඡින්නො. **මොහජාලං පදාලිතන්ති** ඤාණෙන අවිජ්ජාජාලං ඵාලිතං.

අනෙජන්ති එජාසඞ්ඛාතාය තණ්හාය පහානභූතං අරහත්තං. **අනුපලිත්තාති** තණ්හාදිට්ඨිලෙපෙහි අලිත්තා. **බ්‍රහ්මභූතාති** සෙට්ඨභූතා. **පරිඤ්ඤායාති** තීහි පරිඤ්ඤාහි පරිජානිත්වා. **සත්තසද්ධම්මගොචරාති** සද්ධා හිරී ඔත්තප්පං බාහුසච්චං ආරද්ධවීරියතා උපට්ඨිතස්සතිතා පඤ්ඤාති ඉමෙ සත්ත සද්ධම්මා ගොචරො එතෙසන්ති සත්තසද්ධම්මගොචරා.

සත්තරතනසම්පන්නාති සත්තහි බොජ්ඣඞ්ගරතනෙහි සමන්නාගතා. **අනුවිචරන්තීති** ලොකියමහාජනාපි අනුවිචරන්තියෙව. ඉධ පන ඛීණාසවානං නිරාසඞ්කචාරො නාම ගහිතො. තෙනෙවාහ **''පහීනභයභෙරවා''**ති. තත්ථ **භයං** භයමෙව, **භෙරවං** බලවභයං. **දසහඞ්ගෙහි සම්පන්නාති** අසෙක්ඛෙහි දසහි අඞ්ගෙහි සමන්නාගතා. **මහානාගාති** චතූහි කාරණෙහි මහානාගා. **සමාහිතාති** උපචාරප්පනාහි සමාහිතා. **තණ්හා තෙසං න විජ්ජතීති** ''ඌනො ලොකො

අතිත්තො තණ්හාදාසොති ඛො, මහාරාජ, තෙන භගවතා''ති (ම. නි. 2.305) එවං වුත්තා දාසකාරිකා තණ්හාපි තෙසං නත්ථි. ඉමිනා ඛීණාසවානං භුජිස්සභාවං දස්සෙති.

අසෙඛඤාණන්ති අරහත්තඵලඤාණං. **අන්තිමොයං සමුස්සයොති** පච්ඡිමො අයං අත්තභාවො. **යො සාරො බ්‍රහ්මචරියස්සාති** සාරො නාම ඵලං. **තස්මිං අපරපච්චයාති** තස්මිං අරියඵලෙ, න අඤ්ඤං පත්තියායන්ති, පච්චක්ඛතොව පටිවිජ්ඣිත්වා ඨිතා. **විධාසු න විකම්පන්තීති** තිසු මානකොට්ඨාසෙසු න විකම්පන්ති. **දන්තභූමි**න්ති අරහත්තං. **විජිතාවිනොති** රාගාදයො විජෙත්වා ඨිතා.

උද්ධන්තිආදීසු **උද්ධං** වුච්චති කෙසමත්ථකො, **අපාචීනං** පාදතලං, **තිරියං** වෙමජ්ඣං. උද්ධං වා අතීතං, අපාචීනං අනාගතං, තිරියං පච්චුප්පන්නං. උද්ධං වා වුච්චති දෙවලොකො, අපාචීනං අපායලොකො, තිරියං මනුස්සලොකො. **නන්දී තෙසං න විජ්ජතීති** එතෙසු ඨානෙසු සඞ්ඛෙපතො වා අතීතානාගතපච්චුප්පන්නෙසු ඛන්ධෙසු තෙසං තණ්හා නත්ථි. ඉධ වට්ටමූලකතණ්හාය අභාවො දස්සිතො. **බුද්ධාති** චතුන්නං සච්චානං බුද්ධත්තා බුද්ධා.

ඉදං පනෙත්ථ සීහනාදසමොධානං – ''විමුත්තිසුඛෙනම්හා සුඛිතා, දුක්ඛජනිකා නො තණ්හා පහීනා, පඤ්චක්ඛන්ධා පරිඤ්ඤාතා, දාසකාරිකතණ්හා චෙව වට්ටමූලිකතණ්හා ච පහීනා, අනුත්තරම්හා අසදිසා, චතුන්නං සච්චානං බුද්ධත්තා බුද්ධා''ති භවපිට්ඨෙ ඨත්වා අභීතනාදසඞ්ඛාතං සීහනාදං නදන්ති ඛීණාසවාති. චතුත්ථං.

5. දුතියඅරහන්තසුත්තවණ්ණනා

77. පඤ්චමං විනා ගාථාහි සුද්ධිකමෙව කත්වා කථියමානං බුජ්ඣනකානං අජ්ඣාසයෙන වුත්තං. පඤ්චමං.

6. සීහසුත්තවණ්ණනා

78. ඡට්ඨෙ **සීහොති** චත්තාරො සීහා – තිණසීහො, කාළසීහො, පණ්ඩුසීහො, කෙසරසීහොති. තෙසු **තිණසීහො** කපොතවණ්ණගාවිසදිසො තිණභක්ඛො ච හොති. **කාළසීහො** කාළගාවිසදිසො තිණභක්ඛොයෙව. **පණ්ඩුසීහො** පණ්ඩුපලාසවණ්ණගාවිසදිසො මංසභක්ඛො. **කෙසරසීහො** ලාඛාරසපරිකම්මකතෙනෙව මුඛෙන අග්ගනඞ්ගුට්ඨෙන චතූහි ච පාදපරියන්තෙහි සමන්නාගතො, මත්ථකතොපිස්ස පට්ඨාය ලාඛාතූලිකාය කත්වා විය තිස්සො රාජියො පිට්ඨිමජ්ඣෙන ගන්ත්වා අන්තරසත්ථිම්හි දක්ඛිණාවත්තා හුත්වා ඨිතා, ඛන්ධෙ පනස්ස සතසහස්සග්ඝනිකකම්බලපරික්ඛෙපො විය කෙසරභාරො හොති, අවසෙසට්ඨානං පරිසුද්ධං සාලිපිට්ඨසඞ්ඛචුණ්ණපිචුවණ්ණං හොති. ඉමෙසු චතූසු සීහෙසු අයං කෙසරසීහො ඉධ අධිප්පෙතො.

මිගරාජාති මිගගණස්ස රාජා. **ආසයාති** වසනට්ඨානතො සුවණ්ණගුහතො වා රජතමණිඵලිකමනොසිලාගුහතො වා නික්ඛමතීති වුත්තං හොති. නික්ඛමමානො පනෙස චතූහි කාරණෙහි නික්ඛමති අන්ධකාරපීළිතො වා ආලොකත්ථාය, උච්චාරපස්සාවපීළිතො වා තෙසං විස්සජ්ජනත්ථාය, ජිඝච්ඡාපීළිතො වා ගොචරත්ථාය, සම්භවපීළිතො වා අස්සද්ධම්මපටිසෙවනත්ථාය. ඉධ පන ගොචරත්ථාය නික්ඛන්තොති අධිප්පෙතො.

විජම්භතීති සුවණ්ණතලෙ වා රජතමණිඵලිකමනොසිලාතලානං වා අඤ්ඤතරස්මිං ද්වෙ පච්ඡිමපාදෙ සමං පතිට්ඨාපෙත්වා පුරිමපාදෙ පුරතො පසාරෙත්වා සරීරස්ස පච්ඡාභාගං ආකඩ්ඪිත්වා පුරිමභාගං අභිහරිත්වා පිට්ඨිං නාමෙත්වා ගීවං උක්ඛිපිත්වා අසනිසද්දං කරොන්තො විය නාසපුටානි පොථෙත්වා සරීරලග්ගං රජං විධුනන්තො විජම්භති. විජම්භනභූමියඤ්ච පන තරුණවච්ඡකො විය අපරාපරං ජවති. ජවතො පනස්ස සරීරං අන්ධකාරෙ පරිබ්භමන්තං අලාතං විය ඛායති.

අනුවිලොකෙතීති කස්මා අනුවිලොකෙති? පරානුද්දයතාය. තස්මිං කිර සීහනාදං නදන්තෙ පපාතාවාටාදීසු විසමට්ඨානෙසු චරන්තා හත්ථිගොකණ්ණමහිංසාදයො පාණා පපාතෙපි ආවාටෙපි පතන්ති, තෙසං අනුද්දයාය අනුවිලොකෙති. කිං පනස්ස ලුද්දකම්මස්ස පරමංසඛාදිනො අනුද්දයා නාම අත්ථීති? ආම අත්ථි. තථා හෙස ''කිං මෙ බහූහි ඝාතිතෙහී''ති? අත්තනො ගොචරත්ථායපි ඛුද්දකෙ පාණෙ න ගණ්හාති, එවං අනුද්දයං කරොති. වුත්තම්පිචෙතං – ''මාහං ඛො ඛුද්දකෙ පාණෙ විසමගතෙ සඞ්ඝාතං ආපාදෙසි''න්ති (අ. නි. 10.21).

සීහනාදං නදතීති තික්ඛත්තුං තාව අභීතනාදං නදති. එවඤ්ච පනස්ස විජම්භනභූමියං ඨත්වා නදන්තස්ස සද්දො සමන්තා තියොජනපදෙසං එකනින්නාදං කරොති, තමස්ස නින්නාදං සුත්වා තියොජනබ්භන්තරගතා ද්විපදචතුප්පදගණා යථාඨානෙ ඨාතුං න සක්කොන්ති. **ගොචරාය පක්කමතීති** ආහාරත්ථාය ගච්ඡති. කථං? සො හි විජම්භනභූමියං ඨත්වා දක්ඛිණතො වා වාමතො වා උප්පතන්තො උසභමත්තං ඨානං ගණ්හාති, උද්ධං උප්පතන්තො චත්තාරිපි අට්ඨපි උසභානි උප්පතති, සමට්ඨානෙ උජුකං පක්ඛන්දන්තො සොළසඋසභමත්තම්පි වීසතිඋසභමත්තම්පි ඨානං පක්ඛන්දති, ථලා වා පබ්බතා වා පක්ඛන්දන්තො සට්ඨිඋසභමත්තම්පි අසීතිඋසභමත්තම්පි ඨානං පක්ඛන්දති, අන්තරාමග්ගෙ රුක්ඛං වා පබ්බතං වා දිස්වා තං පරිහරන්තො වාමතො වා දක්ඛිණතො වා, උසභමත්තම්පි අපක්කමති.

තතියං පන සීහනාදං නදිත්වා තෙනෙව සද්ධිං තියොජනෙ ඨානෙ පඤ්ඤායති. තියොජනං ගන්ත්වා නිවත්තිත්වා ඨිතො අත්තනොව නාදස්ස අනුනාදං සුණාති. එවං සීඝෙන ජවෙන පක්කමතීති.

යෙභුය්‍යෙනාති පායෙන. **භයං සංවෙගං සන්තාසන්ති** සබ්බං චිත්තුත්‍රාසස්සෙව නාමං. සීහස්ස හි සද්දං සුත්වා බහූ සත්තා භායන්ති, අප්පකා න භායන්ති. කෙ පන තෙති? සමසීහො හත්ථාජානීයො අස්සාජානීයො උසභාජානීයො පුරිසාජානීයො ඛීණාසවොති. කස්මා පනෙතෙ න භායන්තීති? සමසීහො නාම ''ජාතිගොත්තකුලසූරභාවෙහි සමානොස්මී''ති න භායති, හත්ථාජානීයාදයො අත්තනො සක්කායදිට්ඨිබලවතාය න භායන්ති, ඛීණාසවො සක්කායදිට්ඨිපහීනත්තා න භායති.

බිලාසයාති බිලෙ සයන්තා බිලවාසිනො අහිනකුලගොධාදයො. **දකාසයාති** උදකවාසිනො මච්ඡකච්ඡපාදයො. **වනාසයාති** වනවාසිනො හත්ථිඅස්සගොකණ්ණමිගාදයො. **පවිසන්තීති** ''ඉදානි ආගන්ත්වා ගණ්හිස්සතී''ති මග්ගං ඔලොකෙන්තාව පවිසන්ති. **දළ්හෙහීති** ථිරෙහි. **වරත්තෙහීති** චම්මරජ්ජූහි. **මහිද්ධිකොති**ආදීසු විජම්භනභූමියං ඨත්වා දක්ඛිණපස්සාදීහි උසභමත්තං, උජුකං වීසතිඋසභමත්තාදිලඞ්ඝනවසෙන මහිද්ධිකතා, සෙසමිගානං අධිපතිභාවෙන මහෙසක්ඛතා, සමන්තා තියොජනෙ සද්දං සුත්වා පලායන්තානං වසෙන මහානුභාවතා වෙදිතබ්බා.

එවමෙව ඛොති භගවා තෙසු තෙසු සුත්තෙසු තථා තථා අත්තානං කථෙසි. ''සීහොති ඛො, භික්ඛවෙ, තථාගතස්සෙතං අධිවචනං අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්සා''ති (අ. නි. 5.99; 10.21) ඉමස්මිං තාව සුත්තෙ සීහසදිසං අත්තානං කථෙසි. ''භිසක්කො සල්ලකත්තොති ඛො, සුනක්ඛත්ත, තථාගතස්සෙතං අධිවචන''න්ති (ම. නි. 3.65) ඉමස්මිං වෙජ්ජසදිසං. ''බ්‍රාහ්මණොති, භික්ඛවෙ, තථාගතස්සෙතං අධිවචන''න්ති (අ. නි. 8.85) ඉමස්මිං බ්‍රාහ්මණසදිසං. ''පුරිසො මග්ගකුසලොති ඛො, තිස්ස, තථාගතස්සෙතං අධිවචන''න්ති (සං. නි. 3.84) ඉමස්මිං මග්ගදෙසකපුරිසසදිසං. ''රාජාහමස්මි සෙලා''ති (සු. නි. 559) ඉමස්මිං රාජසදිසං. ''සීහොති ඛො තථාගතස්සෙතං අධිවචන''න්ති (අ. නි. 5.99; 10.21) ඉමස්මිං පන සුත්තෙ සීහසදිසමෙව කත්වා අත්තානං කථෙන්තො එවමාහ.

තත්‍රායං සදිසතා – සීහස්ස කඤ්චනගුහාදීසු වසනකාලො විය හි තථාගතස්ස දීපඞ්කරපාදමූලෙ කතාභිනීහාරස්ස අපරිමිතකාලං පාරමියො පූරෙත්වා පච්ඡිමභවෙ පටිසන්ධිග්ගහණෙන චෙව මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛමනෙන ච දසසහස්සිලොකධාතුං කම්පෙත්වා වුද්ධිමන්වාය දිබ්බසම්පත්තිසදිසං සම්පත්තිං අනුභවමානස්ස තීසු පාසාදෙසු නිවාසකාලො දට්ඨබ්බො. සීහස්ස කඤ්චනගුහාදිතො නික්ඛන්තකාලො විය තථාගතස්ස එකූනතිංසෙ සංවච්ඡරෙ විවටෙන ද්වාරෙන කණ්ඩකං ආරුය්හ ඡන්නසහායස්ස නික්ඛමිත්වා තීණි රජ්ජානි අතික්කමිත්වා අනොමානදීතීරෙ බ්‍රහ්මුනා දින්නානි කාසායානි පරිදහිත්වා පබ්බජිතස්ස සත්තමෙ දිවසෙ රාජගහං ගන්ත්වා තත්ථ පිණ්ඩාය චරිත්වා පණ්ඩවගිරිපබ්භාරෙ කතභත්තකිච්චස්ස සම්මාසම්බොධිං පත්වා, පඨමමෙව මගධරට්ඨං ආගමනත්ථාය යාව රඤ්ඤො පටිඤ්ඤාදානකාලො.

සීහස්ස විජම්භනකාලො විය තථාගතස්ස දින්නපටිඤ්ඤස්ස ආළාරකාලාමඋපසඞ්කමනං ආදිං කත්වා යාව සුජාතාය දින්නපායාසස්ස එකූනපණ්ණාසාය පිණ්ඩෙහි පරිභුත්තකාලො වෙදිතබ්බො. සීහස්ස කෙසරවිධුනනං විය සායන්හසමයෙ සොත්ථියෙන දින්නා අට්ඨ තිණමුට්ඨියො ගහෙත්වා දසසහස්සචක්කවාළදෙවතාහි ථොමියමානස්ස ගන්ධාදීහි පූජියමානස්ස තික්ඛත්තුං බොධිං පදක්ඛිණං කත්වා බොධිමණ්ඩං ආරුය්හ චුද්දසහත්ථුබ්බෙධෙ ඨානෙ තිණසන්ථරං සන්ථරිත්වා චතුරඞ්ගවීරියං අධිට්ඨාය නිසින්නස්ස තංඛණංයෙව මාරබලං විධමිත්වා තීසු යාමෙසු තිස්සො විජ්ජා විසොධෙත්වා අනුලොමපටිලොමං පටිච්චසමුප්පාදමහාසමුද්දං යමකඤාණමන්ථනෙන මන්ථෙන්තස්ස සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙ පටිවිද්ධෙ තදනුභාවෙන දසසහස්සිලොකධාතුකම්පනං වෙදිතබ්බං.

සීහස්ස චතුද්දිසාවිලොකනං විය පටිවිද්ධසබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්ස සත්තසත්තාහං බොධිමණ්ඩෙ විහරිත්වා පරිභුත්තමධුපිණ්ඩිකාහාරස්ස අජපාලනිග්‍රොධමූලෙ මහාබ්‍රහ්මුනො ධම්මදෙසනායාචනං පටිග්ගහෙත්වා තත්ථ විහරන්තස්ස එකාදසමෙ දිවසෙ ''ස්වෙ ආසාළ්හිපුණ්ණමා භවිස්සතී''ති පච්චූසසමයෙ ''කස්ස නු ඛො අහං පඨමං ධම්මං දෙසෙය්‍ය''න්ති? ආළාරුදකානං කාලඞ්කතභාවං ඤත්වා ධම්මදෙසනත්ථාය පඤ්චවග්ගියානං ඔලොකනං දට්ඨබ්බං. සීහස්ස ගොචරත්ථාය තියොජනං ගමනකාලො විය අත්තනො පත්තචීවරමාදාය ''පඤ්චවග්ගියානං ධම්මචක්කං පවත්තෙස්සාමී''ති පච්ඡාභත්තෙ අජපාලනිග්‍රොධතො වුට්ඨිතස්ස අට්ඨාරසයොජනමග්ගං ගමනකාලො.

සීහනාදකාලො විය තථාගතස්ස අට්ඨාරසයොජනමග්ගං ගන්ත්වා පඤ්චවග්ගියෙ සඤ්ඤාපෙත්වා අචලපල්ලඞ්කෙ නිසින්නස්ස දසහි චක්කවාළසහස්සෙහි සන්නිපතිතෙන දෙවගණෙන පරිවුතස්ස ''ද්වෙමෙ, භික්ඛවෙ, අන්තා පබ්බජිතෙන න සෙවිතබ්බා''තිආදිනා (සං. නි. 5.1081; මහාව. 13) නයෙන ධම්මචක්කප්පවත්තනකාලො වෙදිතබ්බො. ඉමස්මිඤ්ච පන පදෙ දෙසියමානෙ තථාගතසීහස්ස ධම්මඝොසො හෙට්ඨා අවීචිං උපරි භවග්ගං ගහෙත්වා දසසහස්සිලොකධාතුං පටිච්ඡාදෙසි. සීහස්ස සද්දෙන ඛුද්දකපාණානං සන්තාසං ආපජ්ජනකාලො විය තථාගතස්ස තීණි ලක්ඛණානි දීපෙත්වා චත්තාරි සච්චානි සොළසහාකාරෙහි සට්ඨියා ච නයසහස්සෙහි විභජිත්වා ධම්මං කථෙන්තස්ස දීඝායුකදෙවතානං ඤාණසන්තාසස්ස උප්පත්තිකාලො වෙදිතබ්බො.

යදාති යස්මිං කාලෙ. **තථාගතොති** අට්ඨහි කාරණෙහි භගවා තථාගතො – තථා ආගතොති තථාගතො, තථා ගතොති තථාගතො, තථලක්ඛණං ආගතොති තථාගතො, තථධම්මෙ යාථාවතො අභිසම්බුද්ධොති තථාගතො,

තථදස්සිතාය තථාගතො, තථාවාදිතාය තථාගතො, තථාකාරිතාය තථාගතො. අභිභවනට්ඨෙන තථාගතොති. තෙසං විත්ථාරො බ්‍රහ්මජාලවණ්ණනායම්පි (දී. නි. අට්ඨ. 1.7) මූලපරියායවණ්ණනායම්පි (ම. නි. අට්ඨ. 1.12) වුත්තොයෙව. **ලොකෙති** සත්තලොකෙ. **උප්පජ්ජතීති** අභිනීහාරතො පට්ඨාය යාව බොධිපල්ලඞ්කා වා අරහත්තමග්ගඤාණා වා උප්පජ්ජති නාම , අරහත්තඵලෙ පන පත්තෙ උප්පන්නො නාම. **අරහං සම්මාසම්බුද්ධොති**ආදීනි විසුද්ධිමග්ගෙ බුද්ධානුස්සතිනිද්දෙසෙ විත්ථාරිතානි.

ඉති රූපන්ති ඉදං රූපං එත්තකං රූපං, න ඉතො භිය්‍යො රූපං අත්ථීති. එත්තාවතා සභාවතො සරසතො පරියන්තතො පරිච්ඡෙදතො පරිච්ඡින්දනතො යාවතා චත්තාරො ච මහාභූතා චතුන්නඤ්ච මහාභූතානං උපාදායරූපං, තං සබ්බං දස්සිතං හොති. **ඉති රූපස්ස සමුදයොති** අයං රූපස්ස සමුදයො නාම. එත්තාවතා හි ‘‘ආහාරසමුදයො රූපසමුදයො’’තිආදි සබ්බං දස්සිතං හොති. **ඉති රූපස්ස අත්ථඞ්ගමොති** අයං රූපස්ස අත්ථඞ්ගමො. ඉමිනාපි ‘‘ආහාරනිරොධා රූපනිරොධො’’තිආදි සබ්බං දස්සිතං හොති. **ඉති වෙදනාති**ආදීසුපි එසෙව නයො.

වණ්ණවන්තොති සරීරවණ්ණෙන වණ්ණවන්තො. **ධම්මදෙසනං සුත්වාති** ඉමං පඤ්චසු ඛන්ධෙසු පණ්ණාසලක්ඛණපටිමණ්ඩිතං තථාගතස්ස ධම්මදෙසනං සුත්වා. **යෙභුය්‍යෙනාති** ඉධ කෙ ඨපෙති? අරියසාවකෙ දෙවෙ. තෙසඤ්හි ඛීණාසවත්තා චිත්තුත්‍රාසභයම්පි න උප්පජ්ජති, සංවිග්ගස්ස යොනිසො පධානෙන පත්තබ්බං පත්තතාය ඤාණසංවෙගොපි. ඉතරෙසං පන දෙවානං ‘‘තාසො හෙසො භික්ඛූ’’ති අනිච්චතං මනසිකරොන්තානං චිත්තුත්‍රාසභයම්පි, බලවවිපස්සනාකාලෙ ඤාණභයම්පි උප්පජ්ජති. **භොති** ධම්මාලපනමත්තමෙතං. **සක්කායපරියාපන්නාති** පඤ්චක්ඛන්ධපරියාපන්නා. ඉති තෙසං සම්මාසම්බුද්ධෙ වට්ටදොසං දස්සෙත්වා තිලක්ඛණාහතං කත්වා ධම්මං දෙසෙන්තෙ ඤාණභයං නාම ඔක්කමති.

අභිඤ්ඤායාති ජානිත්වා. **ධම්මචක්කන්ති** පටිවෙධඤාණම්පි දෙසනාඤාණම්පි. **පටිවෙධඤාණං** නාම යෙන ඤාණෙන බොධිපල්ලඞ්කෙ නිසින්නො චත්තාරි සච්චානි සොළසහාකාරෙහි සට්ඨියා ච නයසහස්සෙහි පටිවිජ්ඣි. **දෙසනාඤාණං** නාම යෙන ඤාණෙන තිපරිවට්ටං ද්වාදසාකාරං ධම්මචක්කං පවත්තෙසි. උභයම්පි තං දසබලස්ස උරෙ ජාතඤාණමෙව. තෙසු ඉධ දෙසනාඤාණං ගහෙතබ්බං. තං පනෙස යාව අට්ඨාරසහි බ්‍රහ්මකොටීහි සද්ධිං අඤ්ඤාසිකොණ්ඩඤ්ඤත්ථෙරස්ස සොතාපත්තිඵලං උප්පජ්ජති, තාව පවත්තෙති නාම. තස්මිං උප්පන්නෙ පවත්තිතං නාම හොතීති වෙදිතබ්බං. **අප්පටිපුග්ගලොති** සදිසපුග්ගලරහිතො. **යසස්සිනොති** පරිවාරසම්පන්නා. **තාදිනොති** ලාභාලාභාදීහි එකසදිසස්ස. ඡට්ඨං.

7. ඛජ්ජනීයසුත්තවණ්ණනා

79. සත්තමෙ **පුබ්බෙනිවාසන්ති** න ඉදං අභිඤ්ඤාවසෙන අනුස්සරණං සන්ධාය වුත්තං, විපස්සනාවසෙන පන පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරන්තෙ සමණබ්‍රාහ්මණෙ සන්ධායෙතං වුත්තං. තෙනෙවාහ – ‘‘සබ්බෙතෙ පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධෙ අනුස්සරන්ති, එතෙසං වා අඤ්ඤතර’’න්ති. අභිඤ්ඤාවසෙන හි සමනුස්සරන්තස්ස ඛන්ධාපි උපාදානක්ඛන්ධාපි ඛන්ධපටිබද්ධාපි පණ්ණත්තිපි ආරම්මණං හොතියෙව. **රූපංයෙව අනුස්සරතීති** එවඤ්හි අනුස්සරන්තො න අඤ්ඤං කිඤ්චි සත්තං වා පුග්ගලං වා අනුස්සරති, අතීතෙ පන නිරුද්ධං රූපක්ඛන්ධමෙව අනුස්සරති. වෙදනාදීසුපි එසෙව නයොති. සුඤ්ඤතාපබ්බං නිට්ඨිතං.

ඉදානි සුඤ්ඤතාය ලක්ඛණං දස්සෙතුං **කිඤ්ච, භික්ඛවෙ, රූපං වදෙථාති**ආදිමාහ. යථා හි නට්ඨං ගොණං පරියෙසමානො පුරිසො ගොගණෙ චරමානෙ රත්තං වා කාළං වා බලීබද්දං දිස්වාපි න එත්තකෙනෙව ‘‘අයං මය්හං ගොණො’’ති සන්නිට්ඨානං කාතුං සක්කොති. කස්මා? අඤ්ඤෙසම්පි තාදිසානං අත්ථිතාය. සරීරපදෙසෙ පනස්ස සත්තිසූලාදිලක්ඛණං දිස්වා ‘‘අයං මය්හං සන්තකො’’ති සන්නිට්ඨානං හොති, එවමෙව සුඤ්ඤතාය කථිතායපි යාව සුඤ්ඤතාලක්ඛණං න කථීයති, තාව සා අකථිතාව හොති, ලක්ඛණෙ පන කථිතෙ කථිතා නාම හොති. ගොණො විය හි සුඤ්ඤතා, ගොණලක්ඛණං විය සුඤ්ඤතාලක්ඛණං. යථා ගොණලක්ඛණෙ අසල්ලක්ඛිතෙ ගොණො න සුට්ඨු සල්ලක්ඛිතො හොති, තස්මිං පන සල්ලක්ඛිතෙ සො සල්ලක්ඛිතො නාම හොති, එවමෙව සුඤ්ඤතාලක්ඛණෙ අකථිතෙ සුඤ්ඤතා අකථිතාව හොති, තස්මිං පන කථිතෙ සා කථිතා නාම හොතීති සුඤ්ඤතාලක්ඛණං දස්සෙතුං **කිඤ්ච, භික්ඛවෙ, රූපං වදෙථාති**ආදිමාහ.

තත්ථ **කිඤ්චාති** කාරණපුච්ඡා, කෙන කාරණෙන රූපං වදෙථ, කෙන කාරණෙනෙතං රූපං නාමාති අත්ථො. **රුප්පතීති ඛොති** එත්ථ **ඉතීති** කාරණුද්දෙසො, යස්මා රුප්පති, තස්මා රූපන්ති වුච්චතීති අත්ථො. **රුප්පතීති** කුප්පති ඝට්ටීයති පීළීයති, භිජ්ජතීති අත්ථො. **සීතෙනපි රුප්පතීති**ආදීසු සීතෙන තාව රුප්පනං ලොකන්තරිකනිරයෙ පාකටං. තිණ්ණං තිණ්ණඤ්හි චක්කවාළානං අන්තරෙ එකෙකො ලොකන්තරිකනිරයො නාම හොති අට්ඨයොජනසහස්සප්පමාණො. යස්ස නෙව හෙට්ඨා පථවී අත්ථි, න උපරි චන්දිමසූරියදීපමණිආලොකො, නිච්චන්ධකාරො. තත්ථ නිබ්බත්තසත්තානං තිගාවුතො අත්තභාවො හොති, තෙ වග්ගුලියො විය පබ්බතපාදෙ දීඝපුථුලෙහි නඛෙහි ලග්ගිත්වා අවංසිරා ඔලම්බන්ති. යදා සංසප්පන්තා අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස හත්ථපාසාගතා හොන්ති, අථ ‘‘භක්ඛො නො ලද්ධො’’ති? මඤ්ඤමානා තත්ථ බ්‍යාවටා විපරිවත්තිත්වා ලොකසන්ධාරකෙ උදකෙ පතන්ති, වාතෙ පහරන්තෙපි මධුකඵලානි විය ඡිජ්ජිත්වා උදකෙ පතන්ති, පතිතමත්තාව අච්චන්තඛාරෙ උදකෙ තත්තතෙලෙ

පතිතපිට්ඨපිණ්ඩි විය පටපටායමානා විලීයන්ති. එවං සීතෙන රුප්පනං ලොකන්තරිකනිරයෙ පාකටං. මහිංසකරට්ඨාදීසුපි හිමපාතසීතලෙසු පදෙසෙසු එතං පාකටමෙව. තත්ථ හි සත්තා සීතෙන භින්නසරීරා ජීවිතක්ඛයම්පි පාපුණන්ති.

උණ්හෙන රුප්පනං අවීචිමහානිරයෙ පාකටං හොති. ජිඝච්ඡාය රුප්පනං පෙත්තිවිසයෙ චෙව දුබ්භික්ඛකාලෙ ච පාකටං. පිපාසාය රුප්පනං කාලකඤ්ජිකාදීසු පාකටං. එකො කිර කාලකඤ්ජිකඅසුරො පිපාසං අධිවාසෙතුං අසක්කොන්තො යොජනගම්භීරවිත්ථාරං මහාගඞ්ගං ඔතරි, තස්ස ගතගතට්ඨානෙ උදකං ඡිජ්ජති, ධූමො උග්ගච්ඡති, තත්තෙ පිට්ඨිපාසාණෙ චඞ්කමනකාලො විය හොති. තස්ස උදකසද්දං සුත්වා ඉතො චිතො ච විචරන්තස්සෙව රත්ති විභායි. අථ නං පාතොව භික්ඛාචාරං ගච්ඡන්තා තිංසමත්තා පිණ්ඩචාරිකභික්ඛූ දිස්වා ‘‘කො නාම ත්වං සප්පුරිසා’’ති? පුච්ඡිංසු. ‘‘පෙතොහමස්මි, භන්තෙ’’ති. ‘‘කිං පරියෙසසී’’ති? ‘‘පානීයං, භන්තෙ’’ති. ‘‘අයං ගඞ්ගා පරිපුණ්ණා, කිං ත්වං න පස්සසී’’ති? ‘‘න උපකප්පති, භන්තෙ’’ති. තෙන හි ගඞ්ගාපිට්ඨෙ නිපජ්ජ, මුඛෙ තෙ පානීයං ආසිඤ්චිස්සාමා’’ති. සො වාලිකාපුළිනෙ උත්තානො නිපජ්ජි. භික්ඛූ තිංසමත්තෙ පත්තෙ නීහරිත්වා උදකං ආහරිත්වා තස්ස මුඛෙ ආසිඤ්චිංසු. තෙසං තථා කරොන්තානංයෙව වෙලා උපකට්ඨා ජාතා. තතො ‘‘භික්ඛාචාරකාලො අම්හාකං සප්පුරිස, කච්චි තෙ අස්සාදමත්තා ලද්ධා’’ති ආහංසු. පෙතො ‘‘සචෙ මෙ, භන්තෙ, තිංසමත්තානං අය්‍යානං තිංසපත්තෙහි ආසිත්තඋදකතො අඩ්ඪපසතමත්තම්පි පරගලං ගතං, පෙතත්තභාවතො මොක්ඛො මා හොතූ’’ති ආහ. එවං පිපාසාය රුප්පනං පෙත්තිවිසයෙ පාකටං.

ඩංසාදීහි රුප්පනං ඩංසමක්ඛිකාදිබහුලෙසු පදෙසෙසු පාකටං. එත්ථ ච **ඩංසාති** පිඞ්ගලමක්ඛිකා. **මකසාති** මකසාව. **වාතාති** කුච්ඡිවාතපිට්ඨිවාතාදිවසෙන වෙදිතබ්බා. සරීරස්මිඤ්හි වාතරොගො උප්පජ්ජිත්වා හත්ථපාදපිට්ඨිආදීනි භින්දති, කාණං කරොති, ඛුජ්ජං කරොති, පීඨසප්පිං කරොති. **ආතපොති** සූරියාතපො. තෙන රුප්පනං මරුකන්තාරාදීසු පාකටං. එකා කිර ඉත්ථී මරුකන්තාරෙ රත්තිං සත්ථතො ඔහීනා දිවා සූරියෙ උග්ගච්ඡන්තෙ වාලිකාය තප්පමානාය පාදෙ ඨපෙතුං අසක්කොන්තී සීසතො පච්ඡිං ඔතාරෙත්වා අක්කමි. කමෙන පච්ඡියා උණ්හාභිතත්තාය ඨාතුං අසක්කොන්තී තස්සා උපරි සාටකං ඨපෙත්වා අක්කමි. තස්මිම්පි සන්තත්තෙ අත්තනො අඞ්කෙන ගහිතපුත්තකං අධොමුඛං නිපජ්ජාපෙත්වා කන්දන්තංයෙව අක්කමිත්වා සද්ධිං තෙන තස්මිංයෙව ඨානෙ උණ්හාභිතත්තා කාලමකාසි.

සරීසපාති යෙ කෙචි දීඝජාතිකා සරන්තා ගච්ඡන්ති. තෙසං සම්ඵස්සෙන රුප්පනං ආසීවිසදට්ඨකාදීනං වසෙන වෙදිතබ්බං. ඉති භගවතා යානි ඉමානි සාමඤ්ඤපච්චත්තවසෙන ධම්මානං ද්වෙ ලක්ඛණානි, තෙසු රූපක්ඛන්ධස්ස තාව පච්චත්තලක්ඛණං දස්සිතං. රූපක්ඛන්ධස්සෙව හි එතං, න වෙදනාදීනං , තස්මා පච්චත්තලක්ඛණන්ති වුච්චති. අනිච්චදුක්ඛානත්තලක්ඛණං පන වෙදනාදීනම්පි හොති, තස්මා තං සාමඤ්ඤලක්ඛණන්ති වුච්චති.

කිඤ්ච, භික්ඛවෙ, වෙදනං වදෙථාතිආදීසු පුරිමසදිසං වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. යං පන පුරිමෙන අසදිසං, තස්සායං විභාවනා – **සුඛම්පි වෙදයතීති** සුඛං ආරම්මණං වෙදෙති අනුභවති. පරතො පදද්වයෙපි එසෙව නයො. කථං පනෙතං ආරම්මණං සුඛං දුක්ඛං අදුක්ඛමසුඛං නාම ජාතන්ති? සුඛාදීනං පච්චයතො. ස්වායමත්ථො ‘‘යස්මා ච ඛො, මහාලි, රූපං සුඛං සුඛානුපතිතං සුඛාවක්කන්ත’’න්ති ඉමස්මිං මහාලිසුත්තෙ (සං. නි. 3.60) ආගතොයෙව. **වෙදයතීති** එත්ථ ච වෙදනාව වෙදයති, න අඤ්ඤො සත්තො වා පුග්ගලො වා. වෙදනා හි වෙදයිතලක්ඛණා, තස්මා වත්ථාරම්මණං පටිච්ච වෙදනාව වෙදයතීති. එවමිධ භගවා වෙදනායපි පච්චත්තලක්ඛණමෙව භාජෙත්වා දස්සෙසි.

නීලම්පි සඤ්ජානාතීති නීලපුප්ඵෙ වා වත්ථෙ වා පරිකම්මං කත්වා උපචාරං වා අප්පනං වා පාපෙන්තො සඤ්ජානාති. අයඤ්හි සඤ්ඤා නාම පරිකම්මසඤ්ඤාපි උපචාරසඤ්ඤාපි අප්පනාසඤ්ඤාපි වට්ටති, නීලං නීලන්ති උප්පජ්ජනසඤ්ඤාපි වට්ටතියෙව. **පීතකාදීසුපි** එසෙව නයො. ඉධාපි භගවා සඤ්ජානනලක්ඛණාය සඤ්ඤාය පච්චත්තලක්ඛණමෙව භාජෙත්වා දස්සෙසි.

රූපං රූපත්තාය සඞ්ඛතමභිසඞ්ඛරොන්තීති යථා යාගුමෙව යාගුත්තාය, පූවමෙව පූවත්තාය පචති නාම, එවං පච්චයෙහි සමාගන්ත්වා කතභාවෙන සඞ්ඛතන්ති ලද්ධනාමං රූපමෙව රූපත්තාය යථා අභිසඞ්ඛතං රූපං නාම හොති, තථත්තාය රූපභාවාය අභිසඞ්ඛරොති ආයූහති සම්පිණ්ඩෙති, නිප්ඵාදෙතීති අත්ථො. **වෙදනාදීසුපි** එසෙව නයො. අයං පනෙත්ථ සඞ්ඛෙපො – අත්තනා සහ ජායමානං රූපං සම්පයුත්තෙ ච වෙදනාදයො ධම්මෙ අභිසඞ්ඛරොති නිබ්බත්තෙතීති. ඉධාපි භගවා චෙතයිතලක්ඛණස්ස සඞ්ඛාරස්ස පච්චත්තලක්ඛණමෙව භාජෙත්වා දස්සෙසි.

අම්බිලම්පි විජානාතීති අම්බඅම්බාටකමාතුලුඞ්ගාදිඅම්බිලං ‘‘අම්බිල’’න්ති විජානාති. එසෙව නයො සබ්බපදෙසු. අපි චෙත්ථ **තිත්තකන්ති** නිම්බපටොලාදිනානප්පකාරං **කටුකන්ති** පිප්පලිමරිචාදිනානප්පකාරං. **මධුරන්ති** සප්පිඵාණිතාදිනානප්පකාරං . **ඛාරිකන්ති** වාතිඞ්ගණනාළිකෙර චතුරස්සවල්ලිවෙත්තඞ්කුරාදිනානප්පකාරං. **අඛාරිකන්ති** යං වා තං වා ඵලජාතං කාරපණ්ණාදිමිස්සකපණ්ණං. **ලොණිකන්ති** ලොණයාගුලොණමච්ඡලොණභත්තාදිනානප්පකාරං. **අලොණිකන්ති**අලොණයාගුඅලොණමච්ඡඅලොණභත්තාදිනානප්පකාරං. **තස්මා විඤ්ඤාණන්ති වුච්චතීති** යස්මා ඉමං අම්බිලාදිභෙදං අඤ්ඤමඤ්ඤවිසිට්ඨෙන අම්බිලාදිභාවෙන ජානාති, තස්මා විඤ්ඤාණන්ති වුච්චතීති. එවමිධාපි භගවා විජානනලක්ඛණස්ස විඤ්ඤාණස්ස පච්චත්තලක්ඛණමෙව භාජෙත්වා දස්සෙසි.

යස්මා පන ආරම්මණස්ස ආකාරසණ්ඨානගහණවසෙන සඤ්ඤා පාකටා හොති, තස්මා සා චක්ඛුද්වාරෙ විභත්තා. යස්මා විනාපි ආකාරසණ්ඨානා ආරම්මණස්ස පච්චත්තභෙදගහණවසෙන විඤ්ඤාණං පාකටං හොති, තස්මා තං ජිව්හාද්වාරෙ විභත්තං. ඉමෙසං පන සඤ්ඤාවිඤ්ඤාණපඤ්ඤානං අසම්මොහතො සභාවසල්ලක්ඛණත්ථං **සඤ්ජානාති, විජානාති, පජානාතීති** එත්ථ විසෙසා වෙදිතබ්බා. තත්ථ උපසග්ගමත්තමෙව විසෙසො, ජානාතීති පදං පන අවිසෙසො. තස්සපි ජානනට්ඨෙන විසෙසො වෙදිතබ්බො. සඤ්ඤා හි නීලාදිවසෙන ආරම්මණසඤ්ජානනමත්තමෙව, අනිච්චං දුක්ඛමනත්තාති ලක්ඛණපටිවෙධං පාපෙතුං න සක්කොති. විඤ්ඤාණං නීලාදිවසෙන ආරම්මණඤ්චෙව ජානාති, අනිච්චාදිවසෙන ලක්ඛණපටිවෙධඤ්ච පාපෙති, උස්සක්කිත්වා පන මග්ගපාතුභාවං පාපෙතුං න සක්කොති. පඤ්ඤා නීලාදිවසෙන ආරම්මණම්පි ජානාති, අනිච්චාදිවසෙන ලක්ඛණපටිවෙධම්පි පාපෙති, උස්සක්කිත්වා මග්ගපාතුභාවම්පි පාපෙති.

යථා හි හෙරඤ්ඤිකඵලකෙ කහාපණරාසිම්හි කතෙ අජාතබුද්ධිදාරකො ගාමිකපුරිසො මහාහෙරඤ්ඤිකොති තීසු ජනෙසු ඔලොකෙත්වා ඨිතෙසු අජාතබුද්ධිදාරකො කහාපණානං චිත්තවිචිත්තචතුරස්සමණ්ඩලාදිභාවමෙව ජානාති, ‘‘ඉදං මනුස්සානං උපභොගපරිභොගං රතනසම්මත’’න්ති න ජානාති. ගාමිකපුරිසො චිත්තාදිභාවඤ්ච ජානාති, මනුස්සානං උපභොගපරිභොගරතනසම්මතභාවඤ්ච, ‘‘අයං කූටො, අයං ඡෙකො, අයං කරටො, අයං සණ්හො’’ති න ජානාති. මහාහෙරඤ්ඤිකො චිත්තාදිභාවම්පි රතනසම්මතභාවම්පි කූටාදිභාවම්පි ජානාති. ජානන්තො ච පන රූපං දිස්වාපි සද්දං සුත්වාපි ගන්ධං ඝායිත්වාපි රසං සායිත්වාපි හත්ථෙන ගරුලහුභාවං උපධාරෙත්වාපි ‘‘අසුකගාමෙ කතො’’තිපි ජානාති, ‘‘අසුකනිගමෙ අසුකනගරෙ අසුකපබ්බතච්ඡායාය අසුකනදීතීරෙ කතො’’තිපි, ‘‘අසුකාචරියෙන කතො’’තිපි ජානාති. එවමෙව සඤ්ඤා අජාතබුද්ධිදාරකස්ස කහාපණදස්සනං විය නීලාදිවසෙන ආරම්මණමත්තමෙව ජානාති. විඤ්ඤාණං ගාමිකපුරිසස්ස කහාපණදස්සනං විය නීලාදිවසෙන ආරම්මණම්පි ජානාති, අනිච්චාදිවසෙන ලක්ඛණපටිවෙධම්පි පාපෙති. පඤ්ඤා මහාහෙරඤ්ඤිකස්ස කහාපණදස්සනං විය නීලාදිවසෙන ආරම්මණම්පි ජානාති, අනිච්චාදිවසෙන ලක්ඛණපටිවෙධම්පි පාපෙති, උස්සක්කිත්වා මග්ගපාතුභාවම්පි පාපෙති.

සො පන නෙසං විසෙසො දුප්පටිවිජ්ඣො. තෙනාහ ආයස්මා නාගසෙනො –

> ‘‘දුක්කරං, මහාරාජ, භගවතා කතන්ති. කිං, භන්තෙ නාගසෙන, භගවතා දුක්කරං කතන්ති? දුක්කරං, මහාරාජ, භගවතා කතං, ඉමෙසං අරූපීනං චිත්තචෙතසිකානං ධම්මානං එකාරම්මණෙ වත්තමානානං වවත්ථානං අක්ඛාතං ‘අයං ඵස්සො, අයං වෙදනා, අයං සඤ්ඤා, අයං චෙතනා, ඉදං චිත්ත’’’න්ති (මි. ප. 2.7.16).

යථා හි තිලතෙලං සාසපතෙලං මධුකතෙලං එරණ්ඩකතෙලං වසාතෙලන්ති ඉමානි පඤ්ච තෙලානි එකචාටියං පක්ඛිපිත්වා දිවසං යමකමන්ථෙහි මන්ථෙත්වා තතො ‘‘ඉදං තිලතෙලං, ඉදං සාසපතෙල’’න්ති එකෙකස්ස පාටියෙක්කං උද්ධරණං නාම දුක්කරං, ඉදං තතො දුක්කරතරං. භගවා පන සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්ස සුප්පටිවිද්ධත්තා ධම්මිස්සරො ධම්මරාජා ඉමෙසං අරූපීනං ධම්මානං එකාරම්මණෙ වත්තමානානං වවත්ථානං අකාසි. පඤ්චන්නං මහානදීනං සමුද්දං පවිට්ඨට්ඨානෙ ‘‘ඉදං ගඞ්ගාය උදකං, ඉදං යමුනායා’’ති එවං පාටියෙක්කං උදකුද්ධරණෙනාපි අයමත්ථො වෙදිතබ්බො.

ඉති පඨමපබ්බෙන සුඤ්ඤතං, දුතියෙන සුඤ්ඤතාලක්ඛණන්ති ද්වීහි පබ්බෙහි අනත්තලක්ඛණං කථෙත්වා ඉදානි දුක්ඛලක්ඛණං දස්සෙතුං **තත්‍ර, භික්ඛවෙ**තිආදිමාහ. තත්ථ **ඛජ්ජාමී**ති න රූපං සුනඛො විය මංසං ලුඤ්චිත්වා ලුඤ්චිත්වා ඛාදති, යථා පන කිලිට්ඨවත්ථනිවත්ථො තතොනිදානං පීළං සන්ධාය ‘‘ඛාදති මං වත්ථ’’න්ති භණති, එවම්දම්පි පීළං උප්පාදෙන්තං ඛාදති නාමාති වෙදිතබ්බං. **පටිපන්නො හොතී**ති සීලං ආදිං කත්වා යාව අරහත්තමග්ගා පටිපන්නො හොති. යො පනෙත්ථ බලවඤාණො තික්ඛබුද්ධි ඤාණුත්තරො යොගාවචරො පධානභූමියං වායමන්තො බාණුනා වා කණ්ටකෙන වා විද්ධො ආවුධෙන වා පහටො බ්‍යග්ඝාදීහි වා ගහෙත්වා ඛජ්ජමානො තං වෙදනං අබ්බොහාරිකං කත්වා මූලකම්මට්ඨානං සම්මසන්තො අරහත්තමෙව ගණ්හාති, අයං වෙදනාය නිබ්බිදාය විරාගාය නිරොධාය පටිපන්නො නාම වුච්චති පීතමල්ලත්ථෙරො විය කුටුම්බියපුත්තමහාතිස්සත්ථෙරො විය වත්තනිඅටවියං තිංසමත්තානං භික්ඛූනං අඤ්ඤතරො බ්‍යග්ඝසමුඛෙ නිපන්නභික්ඛු විය කණ්ටකෙන විද්ධත්ථෙරො විය ච.

ද්වාදසසු කිර භික්ඛූසු සණ්ඨිං පහරිත්වා අරඤ්ඤෙ පධානමනුයුඤ්ජන්තෙසු එකො සූරියෙ අත්ථඞ්ගතමත්තෙයෙව සණ්ඨිං පහරිත්වා චඞ්කමං ඔරුය්හ චඞ්කමන්තො තිරියං නිම්මථෙන්තො තිණපටිච්ඡන්නං කණ්ටකං අක්කමි. කණ්ටකො පිට්ඨිපාදෙන නික්ඛන්තො. තත්තඵාලෙන විනිවිද්ධකාලො විය වෙදනා වත්තති. ථෙරො චින්තෙසි – ‘‘කිං ඉමං කණ්ටකං උද්ධරාමි, උදාහු පකතියා විජ්ඣිත්වා ඨිතකණ්ටක’’න්ති? තස්ස එවමහොසි – ‘‘ඉමිනා කණ්ටකෙන විද්ධත්තා නිරයාදීසු භයං නාම නත්ථි, පකතියා විජ්ඣිත්වා ඨිතකණ්ටකංයෙවා’’ති. සො තං වෙදනං අබ්බොහාරිකං කත්වා සබ්බරත්තිං චඞ්කමිත්වා විභාතාය රත්තියා අඤ්ඤස්ස සඤ්ඤං අදාසි. සො ආගන්ත්වා ‘‘කිං, භන්තෙ’’ති පුච්ඡි? ‘‘කණ්ටකෙනම්හි, ආවුසො, විද්ධො’’ති. ‘‘කාය වෙලාය, භන්තෙ’’ති? ‘‘සායමෙව, ආවුසො’’ති. ‘‘කස්මා න අම්හෙ පක්කොසිත්ථ, කණ්ටකං උද්ධරිත්වා තත්ථ තෙලම්පි සිඤ්චෙය්‍යාමා’’ති? ‘‘පකතියා විජ්ඣිත්වා ඨිතකණ්ටකමෙව උද්ධරිතුං වායමිම්හා, ආවුසො’’ති. ‘‘සක්කුණිත්ථ, භන්තෙ, උද්ධරිතු’’න්ති. ‘‘එකදෙසමත්තෙන මෙ, ආවුසො, උද්ධටො’’ති. සෙසවත්ථූනි දීඝමජ්ඣිමට්ඨකථාසු (දී. නි. අට්ඨ. 2.373; ම. නි. අට්ඨ. 1.106) සතිපට්ඨානසුත්තනිද්දෙසෙ විත්ථාරිතානෙව.

තං කිං මඤ්ඤථ, භික්ඛවෙති කස්මා ආරද්ධං? ඉමස්මිං පබ්බෙ දුක්ඛලක්ඛණමෙව කථිතං, න අනිච්චලක්ඛණං. තං දස්සෙතුං ඉදමාරද්ධං. තීණි ලක්ඛණානි සමොධානෙත්වා දස්සෙතුම්පි ආරද්ධමෙව. **අපචිනාති නො ආචිනාතීති** වට්ටං විනාසෙති, නෙව චිනාති. **පජහති න උපාදියතීති** තදෙව විස්සජ්ජෙති, න ගණ්හාති. **විසිනෙති න උස්සිනෙතීති** විකිරති න සම්පිණ්ඩෙති. **විධූපෙති න සන්ධූපෙතීති** නිබ්බාපෙති න ජාලාපෙති.

එවං පස්සං, භික්ඛවෙති ඉදං කස්මා ආරද්ධං? වට්ටං විනාසෙත්වා ඨිතං මහාඛීණාසවං දස්සෙස්සාමීති ආරද්ධං. එත්තකෙන වා ඨානෙන විපස්සනා කථිතා, ඉදානි සහ විපස්සනාය චත්තාරො මග්ගෙ දස්සෙතුං ඉදං ආරද්ධං. අථ වා එත්තකෙන ඨානෙන පඨමමග්ගො කථිතො, ඉදානි සහ විපස්සනාය තයො මග්ගෙ දස්සෙතුං ඉදමාරද්ධං. එත්තකෙන වා ඨානෙන තීණි මග්ගානි කථිතානි, ඉදානි සහ විපස්සනාය අරහත්තමග්ගං දස්සෙතුම්පි ඉදං ආරද්ධමෙව.

සපජාපතිකාති සද්ධිං පජාපතිනා දෙවරාජෙන. **ආරකාව නමස්සන්තීති** දූරතොව නමස්සන්ති, දූරෙපි ඨිතං නමස්සන්තියෙව ආයස්මන්තං නීතත්ථෙරං විය.

ථෙරො කිර පුප්ඵච්ඡඩ්ඩකකුලතො නික්ඛම්ම පබ්බජිතො, ඛුරග්ගෙයෙව අරහත්තං පත්වා චින්තෙසි – ''අහං අජ්ජෙව පබ්බජිතො අජ්ජෙව මෙ පබ්බජිතකිච්චං මත්ථකං පත්තං, චතුපච්චයසන්තොසභාවනාරාමමණ්ඩිතං මහාඅරියවංසපටිපදං පූරෙස්සාමී''ති. සො පංසුකූලත්ථාය සාවත්ථිං පවිසිත්වා චොළකං පරියෙසන්තො විචරි. අථෙකො මහාබ්‍රහ්මා සමාපත්තිතො වුට්ඨාය මනුස්සපථං ඔලොකෙන්තො ථෙරං දිස්වා – ''අජ්ජෙව පබ්බජිත්වා අජ්ජෙව ඛුරග්ගෙ අරහත්තං පත්වා මහාඅරියවංසපටිපදං පූරෙතුං චොළකං පරියෙසතී''ති අඤ්ජලිං පග්ගය්හ නමස්සමානො අට්ඨාසි. තමඤ්ඤො මහාබ්‍රහ්මා දිස්වා ''කං නමස්සසී''ති? පුච්ඡි. නීතත්ථෙරං නමස්සාමීති. කිං කාරණාති? අජ්ජෙව පබ්බජිත්වා අජ්ජෙව ඛුරග්ගෙ අරහත්තං පත්වා මහාඅරියවංසපටිපදං පූරෙතුං චොළකං පරියෙසතීති. සොපි නං නමස්සමානො අට්ඨාසි. අථඤ්ඤො, අථඤ්ඤොති සත්තසතා මහාබ්‍රහ්මානො නමස්සමානා අට්ඨංසු. තෙන වුත්තං –

''තා දෙවතා සත්තසතා උළාරා,
බ්‍රහ්මා විමානා අභිනික්ඛමිත්වා;
නීතං නමස්සන්ති පසන්නචිත්තා,
'ඛීණාසවො ගණ්හති පංසුකූලං'''.

''තා දෙවතා සත්තසතා උළාරා,
බ්‍රහ්මා විමානා අභිනික්ඛමිත්වා;
නීතං නමස්සන්ති පසන්නචිත්තා,
'ඛීණාසවො කයිරති පංසුකූලං'''.

'''ඛීණාසවො ධොවති පංසුකූලං';
'ඛීණාසවො රජති පංසුකූලං';
'ඛීණාසවො පාරුපති පංසකූල'''න්ති.

ඉති භගවා ඉමස්මිං සුත්තෙ දෙසනං තීහි භවෙහි විනිවත්තෙත්වා අරහත්තස්ස කූටං ගණ්හි. දෙසනාපරියොසානෙ පඤ්චසතා භික්ඛූ අරහත්තෙ පතිට්ඨහිංසු. සත්තමං.

8. පිණ්ඩොල්‍යසුත්තවණ්ණනා

80. අට්ඨමෙ **කිස්මිඤ්චිදෙව පකරණෙති** කිස්මිඤ්චිදෙව කාරණෙ. **පණාමෙත්වාති** නීහරිත්වා. කිස්මිං පන කාරණෙ එතෙ භගවතා පණාමිතාති? එකස්මිඤ්හි අන්තොවස්සෙ භගවා සාවත්ථියං වසිත්වා වුත්ථවස්සො පවාරෙත්වා මහාභික්ඛුසඞ්ඝපරිවාරො සාවත්ථිතො නික්ඛමිත්වා ජනපදචාරිකං චරන්තො කපිලවත්ථුං පත්වා නිග්‍රොධාරාමං පාවිසි. සක්‍යරාජානො ''සත්ථා ආගතො''ති සුත්වා පච්ඡාභත්තෙ කප්පියානි තෙලමධුඵාණිතාදීනි චෙව පානකානි ච කාජසතෙහි ගාහාපෙත්වා විහාරං ගන්ත්වා සඞ්ඝස්ස නිය්‍යාතෙත්වා සත්ථාරං වන්දිත්වා පටිසන්ථාරං කරොන්තා එකමන්තෙ නිසීදිංසු. සත්ථා තෙසං මධුරධම්මකථං කථෙන්තො නිසීදි. තස්මිං ඛණෙ එකච්චෙ භික්ඛූ සෙනාසනං පටිජග්ගන්ති, එකච්චෙ මඤ්චපීඨාදීනි පඤ්ඤාපෙන්ති, සාමණෙරා අප්පහරිතං කරොන්ති. භාජනීයට්ඨානෙ සම්පත්තභික්ඛූපි අත්ථි, අසම්පත්තභික්ඛූපි අත්ථි. සම්පත්තා අසම්පත්තානං ලාභං ගණ්හන්තා, ''අම්හාකං දෙථ, අම්හාකං ආචරියස්ස දෙථ උපජ්ඣායස්ස දෙථා''ති කථෙන්තා මහාසද්දමකංසු. සත්ථා සුත්වා ථෙරං පුච්ඡි ''කෙ පන තෙ, ආනන්ද, උච්චාසද්දා මහාසද්දා කෙවට්ටා මඤ්ඤෙ මච්ඡවිලොපෙ''ති? ථෙරො එතමත්ථං ආරොචෙසි. සත්ථා සුත්වා ''ආමිසහෙතු, ආනන්ද, භික්ඛූ මහාසද්දං කරොන්තී''ති ආහ. ''ආම, භන්තෙ''ති. ''අනනුච්ඡවිකං, ආනන්ද, අප්පතිරූපං. න හි මයා කප්පසතසහස්සාධිකානි චත්තාරි අසඞ්ඛෙය්‍යානි චීවරාදිහෙතු පාරමියො පූරිතා, නාපි ඉමෙ භික්ඛූ චීවරාදිහෙතු අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජිතා, අරහත්තහෙතු පබ්බජිත්වා අනත්ථං අත්ථසදිසං අසාරං සාරසදිසං කරොන්ති, ගච්ඡානන්ද, තෙ භික්ඛූ පණාමෙහී''ති.

පුබ්බණ්හසමයන්ති දුතියදිවසෙ පුබ්බණ්හසමයං. **බෙලුවලට්ඨිකාය මූලෙති** තරුණබෙලුවරුක්ඛමූලෙ. **පබාල්හොති** පබාහිතො. පවාල්හොතිපි පාඨො, පවාහිතොති අත්ථො. උභයම්පි නීහටභාවමෙව දීපෙති. **සියා අඤ්ඤථත්තන්ති** පසාදඤ්ඤථත්තං වා භාවඤ්ඤථත්තං වා භවෙය්‍ය. කථං? ''සම්මාසම්බුද්ධෙන මයං ලහුකෙ කාරණෙ පණාමිතා''ති පසාදං මන්දං කරොන්තානං පසාදඤ්ඤථත්තං නාම හොති. සලිඞ්ගෙනෙව තිත්ථායතනං පක්කමන්තානං භාවඤ්ඤථත්තං නාම. **සියා විපරිණාමොති** එත්ථ පන ''මයං සත්ථු අජ්ඣාසයං ගණ්හිතුං සක්ඛිස්සාමාති පබ්බජිතා, තං ගහෙතුං අසක්කොන්තානං කිං අම්හාකං පබ්බජ්ජායා''ති? සික්ඛං පච්චක්ඛාය හීනායාවත්තනං විපරිණාමොති වෙදිතබ්බො. **වච්ඡස්සාති** ඛීරූපකවච්ඡස්ස. **අඤ්ඤථත්තන්ති** මිලායනඅඤ්ඤථත්තං. ඛීරූපකො හි වච්ඡො මාතු අදස්සනෙන ඛීරං අලභන්තො මිලායති කම්පති පවෙධති. **විපරිණාමොති** මරණං. සො හි ඛීරං අලභමානො ඛීරපිපාසාය සුස්සන්තො පතිත්වා මරති.

බීජානං තරුණානන්ති උදකෙන අනුග්ගහෙතබ්බානං විරූළ්හබීජානං. **අඤ්ඤථත්තන්ති** මිලායනඤ්ඤථත්තමෙව. තානි හි උදකං අලභන්තානි මිලායන්ති. **විපරිණාමොති** විනාසො. තානි හි උදකං අලභන්තානි සුක්ඛිත්වා විනස්සන්ති, පලාලමෙව හොන්ති. **අනුග්ගහිතොති** ආමිසානුග්ගහෙන චෙව ධම්මානුග්ගහෙන ච අනුග්ගහිතො. **අනුග්ගණ්හෙය්‍යන්ති** ද්වීහිපි එතෙහි අනුග්ගහෙහි අනුග්ගණ්හෙය්‍යං. අචිරපබ්බජිතා හි සාමණෙරා චෙව දහරභික්ඛූ ච චීවරාදිපච්චයවෙකල්ලෙ වා සති ගෙලඤ්ඤෙ වා සත්ථාරා වා ආචරියුපජ්ඣායෙහි වා ආමිසානුග්ගහෙන අනනුග්ගහිතා කිලමන්තා න සක්කොන්ති සජ්ඣායං වා මනසිකාරං වා කාතුං, ධම්මානුග්ගහෙන අනනුග්ගහිතා උද්දෙසෙන චෙව ඔවාදානුසාසනියා ච පරිහායමානා න සක්කොන්ති අකුසලං පරිවජ්ජෙත්වා කුසලං භාවෙතුං. ඉමෙහි පන ද්වීහි අනුග්ගහෙහි අනුග්ගහිතා කායෙන අකිලමන්තා සජ්ඣායමනසිකාරෙ පවත්තිත්වා යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජමානා අපරභාගෙ තං අනුග්ගහං අලභන්තාපි තෙනෙව පුරිමානුග්ගහෙන ලද්ධබලා සාසනෙ පතිට්ඨහන්ති, තස්මා භගවතො එවං පරිවිතක්කො උදපාදි.

භගවතො පුරතො පාතුරහොසීති සත්ථු චිත්තං ඤත්වා – ''ඉමෙ භික්ඛූ භගවතා පණාමිතා, ඉදානි නෙසං අනුග්ගහං කාතුකාමො එවං චින්තෙසි, කාරණං භගවා චින්තෙසි, අහමෙත්ථ උස්සාහං ජනෙස්සාමී''ති පුරතො පාකටො අහොසි. **සන්තෙත්ථ භික්ඛූති** ඉදං සො මහාබ්‍රහ්මා යථා නාම බ්‍යත්තො සූදො යදෙව අම්බිලග්ගාදීසු රසජාතං රඤ්ඤො රුච්චති, තං අභිසඞ්ඛාරෙන සාදුතරං කත්වා පුනදිවසෙ උපනාමෙති, එවමෙව අත්තනො බ්‍යත්තතාය භගවතා ආහටඋපමංයෙව **එවමෙතං භගවා**තිආදිවචනෙහි අභිසඞ්ඛරිත්වා භගවන්තං යාචන්තො භික්ඛුසඞ්ඝස්ස අනුග්ගහකරණත්ථං වදති . තත්ථ **අභිනන්දතූති** ''මම සන්තිකං භික්ඛුසඞ්ඝො ආගච්ඡතූ''ති. එවමස්ස ආගමනං සම්පියායමානො අභිනන්දතු. **අභිවදතූති** ආගතස්ස ච ඔවාදානුසාසනිං දදන්තො අභිවදතු.

පටිසල්ලානාති එකීභාවා. **ඉද්ධාභිසඞ්ඛාරං අභිසඞ්ඛාසීති** ඉද්ධිං අකාසි. **එකද්වීහිකායාති** එකෙකො චෙව ද්වෙ ද්වෙ ච හුත්වා. **සාරජ්ජමානරූපාති** ඔත්තප්පමානසභාවා භායමානා. කස්මා පන භගවා තෙසං තථා උපසඞ්කමනාය ඉද්ධිමකාසීති? හිතපත්ථනාය. යදි හි තෙ වග්ගවග්ගා හුත්වා ආගච්ඡෙය්‍යුං, ''භගවා භික්ඛුසඞ්ඝං පණාමෙත්වා අරඤ්ඤං පවිට්ඨො එකදිවසම්පි තත්ථ වසිතුං නාසක්ඛි, වෙගෙනෙව ආගතො''ති කෙළිම්පි කරෙය්‍යුං. අථ නෙසං නෙව බුද්ධගාරවං පච්චුපට්ඨහෙය්‍ය, න ධම්මදෙසනං සම්පටිච්ඡිතුං සමත්ථා භවෙය්‍යුං. සභයානං පන සසාරජ්ජානං එකද්වීහිකාය ආගච්ඡන්තානං බුද්ධගාරවඤ්චෙව පච්චුපට්ඨිතං භවිස්සති, ධම්මදෙසනඤ්ච සම්පටිච්ඡිතුං සක්ඛිස්සන්තීති චින්තෙත්වා තෙසං හිතපත්ථනාය තථාරූපං ඉද්ධිං අකාසි.

නිසීදිංසූති තෙසු හි සාරජ්ජමානරූපෙසු ආගච්ඡන්තෙසු එකො භික්ඛු ''මමංයෙව සත්ථා ඔලොකෙති, මංයෙව මඤ්ඤෙ නිග්ගණ්හිතුකාමො''ති සණිකං ආගන්ත්වා වන්දිත්වා නිසීදි, අථඤ්ඤො අථඤ්ඤොති එවං පඤ්චභික්ඛුසතානි නිසීදිංසු. එවං නිසින්නං පන භික්ඛුසඞ්ඝං සීදන්තරෙ සන්නිසින්නං මහාසමුද්දං විය නිවාතෙ පදීපං විය ච නිච්චලං දිස්වා සත්ථා චින්තෙසි – ''ඉමෙසං භික්ඛූනං කීදිසී ධම්මදෙසනා වට්ටතී''ති? අථස්ස එතදහොසි – ''ඉමෙ ආහාරහෙතු පණාමිතා, පිණ්ඩියාලොපධම්මදෙසනාව නෙසං සප්පායා, තං දස්සෙත්වා මත්ථකෙ තිපරිවට්ටදෙසනං දෙසෙස්සාමි, දෙසනාපරියොසානෙ සබ්බෙ අරහත්තං පාපුණිස්සන්තී''ති. අථ නෙසං තං ධම්මදෙසනං දෙසෙන්තො **අන්තමිදං, භික්ඛවෙ**තිආදිමාහ.

තත්ථ **අන්තන්ති** පච්ඡිමං ලාමකං. **යදිදං පිණ්ඩොල්‍යන්ති** යං එවං පිණ්ඩපරියෙසනෙන ජීවිකං කප්පෙන්තස්ස ජීවිතං. අයං පනෙත්ථ පදත්ථො – පිණ්ඩාය උලතීති පිණ්ඩොලො, පිණ්ඩොලස්ස කම්මං **පිණ්ඩොල්‍යං,** පිණ්ඩපරියෙසනෙන නිප්ඵාදිතජීවිතන්ති අත්ථො. **අභිසාපොති** අක්කොසො. කුපිතා හි මනුස්සා අත්තනො පච්චත්ථිකං ''චීවරං නිවාසෙත්වා කපාලං ගහෙත්වා පිණ්ඩං පරියෙසමානො චරිස්සතී''ති අක්කොසන්ති. අථ වා පන ''කිං තුය්හං අකාතබ්බං අත්ථි, යො ත්වං එවං බලවා වීරියසම්පන්නොපි හිරොත්තප්පං පහාය කපණො විය පිණ්ඩොලො විචරසි පත්තපාණී''ති? එවම්පි අක්කොසන්තියෙව. **තඤ්ච ඛො එතන්ති** එවං තං අභිසාපං සමානම්පි පිණ්ඩොල්‍යං. **කුලපුත්තා උපෙන්ති අත්ථවසිකාති** මම සාසනෙ ජාතිකුලපුත්තා ච ආචාරකුලපුත්තා ච අත්ථවසිකා කාරණවසිකා හුත්වා කාරණවසං පටිච්ච උපෙන්ති.

රාජාභිනීතාතිආදීසු යෙ රඤ්ඤො සන්තකං ඛාදිත්වා රඤ්ඤා බන්ධනාගාරෙ බන්ධාපිතා පලායිත්වා පබ්බජන්ති, තෙ රාජාභිනීතා නාම. තෙ හි රඤ්ඤා බන්ධනං අභිනීතත්තා **රාජාභිනීතා** නාම. යෙ පන චොරෙහි අටවිං ගහෙත්වා

එකච්චෙසු මාරියමානෙසු එකච්චෙ ‘‘මයං සාමි තුම්හෙහි විස්සට්ඨා ගෙහං අනජ්ඣාවසිත්වා පබ්බජිස්සාම, තත්ථ යං යං බුද්ධපූජාදිපුඤ්ඤං කරිස්සාම, තතො තුම්හාකං පත්තිං දස්සාමා’’ති තෙහි විස්සට්ඨා පබ්බජන්ති, තෙ **චොරාභිනීතා** නාම. තෙපි හි චොරෙහි මාරෙතබ්බතං අභිනීතාති චොරාභිනීතා නාම. යෙ පන ඉණං ගහෙත්වා පටිදාතුං අසක්කොන්තා පලායිත්වා පබ්බජන්ති, තෙ **ඉණට්ටා** නාම, ඉණපීළිතාති අත්ථො . ඉණට්ඨාතිපි පාඨො, ඉණෙ ඨිතාති අත්ථො. යෙ රාජචොරඡාතකරොගභයානං අඤ්ඤතරෙන අභිභූතා උපද්දුතා පබ්බජන්ති, තෙ **භයට්ටා** නාම, භයපීළිතාති අත්ථො. භයට්ඨාතිපි පාඨො, භයෙ ඨිතාති අත්ථො. **ආජීවිකාපකතාති** ආජීවිකාය උපද්දුතා අභිභූතා, පුත්තදාරං පොසෙතුං අසක්කොන්තාති අත්ථො. **ඔතිණ්ණාම්හාති** අන්තො අනුපවිට්ඨා.

සො ච හොති අභිජ්ඣාලූති ඉදං සො කුලපුත්තො ‘‘දුක්ඛස්ස අන්තං කරිස්සාමී’’තිආදිවසෙන චිත්තං උප්පාදෙත්වා පබ්බජිතො, අපරභාගෙ, තං පබ්බජ්ජං තථාරූපං කාතුං න සක්කොති, තං දස්සෙතුං වුත්තං. තත්ථ **අභිජ්ඣාලූති** පරභණ්ඩානං අභිජ්ඣායිතා. **තිබ්බසාරාගොති** බහලරාගො. **බ්‍යාපන්නචිත්තොති** පූතිභාවෙන විපන්නචිත්තො. **පදුට්ඨමනසඞ්කප්පොති** තිඛිණසිඞ්ගො විය ගොණො දුට්ඨචිත්තො. **මුට්ඨස්සතීති** භත්තනික්ඛිත්තකාකො විය නට්ඨස්සති, ඉධ කතං එත්ථ නස්සති. **අසම්පජානොති** නිප්පඤ්ඤො. ඛන්ධාදිපරිච්ඡෙදරහිතො. **අසමාහිතොති** චණ්ඩසොතෙ බද්ධනාවා විය උපචාරප්පනාභාවෙන අසණ්ඨිතො. **විබ්භන්තචිත්තොති** බන්ධාරූළ්හමගො විය සන්තමනො. **පාකතින්ද්‍රියොති** යථා ගිහී පුත්තධීතරො ඔලොකෙන්තො අසංවුතින්ද්‍රියො හොති, එවං අසංවුතින්ද්‍රියො.

ඡවාලාතන්ති ඡවානං දඞ්ඪට්ඨානෙ අලාතං. **උභතොපදිත්තං මජ්ඣෙ ගූථගතන්ති** පමාණෙන අට්ඨඞ්ගුලමත්තං ද්වීසු ඨානෙසු ආදිත්තං මජ්ඣෙ ගූථමක්ඛිතං. **නෙව ගාමෙති** සචෙ හි තං යුගනඞ්ගලගොපානසිපක්ඛපාසකාදීනං අත්ථාය උපනෙතුං සක්කා අස්ස, ගාමෙ කට්ඨත්ථං ඵරෙය්‍ය. සචෙ ඛෙත්තකුටියං කට්ඨත්ථරමඤ්චකාදීනං අත්ථාය උපනෙතුං සක්කා, අරඤ්ඤෙ කට්ඨත්ථං ඵරෙය්‍ය. යස්මා පන උභයථාපි න සක්කා, තස්මා එවං වුත්තං. **ගිහිභොගා ච පරිහීනොති** යො අගාරෙ වසන්තෙහි ගිහීහි දායජ්ජෙ භාජියමානෙ භොගො ලද්ධබ්බො අස්ස, තතො ච පරිහීනො. **සාමඤ්ඤත්ථඤ්චාති** ආචරියුපජ්ඣායානං ඔවාදෙ ඨත්වා පරියත්තිපටිවෙධවසෙන පත්තබ්බං සාමඤ්ඤත්ථඤ්ච. ඉමඤ්ච පන උපමං සත්ථා න දුස්සීලස්ස වසෙන ආහරි, පරිසුද්ධසීලස්ස පන අලසස්ස අභිජ්ඣාදීහි දොසෙහි උපහතස්ස පුග්ගලස්ස ඉමං උපමං ආහරි.

තයොමෙ, භික්ඛවෙති කස්මා ආරද්ධං? ඉමස්ස පුග්ගලස්ස ඡවාලාතසදිසභාවො නෙව මාතාපිතූහි කතො, න ආචරියුපජ්ඣායෙහි, ඉමෙහි පන පාපවිතක්කෙහි කතොති දස්සනත්ථං ආරද්ධං. **අනිමිත්තං වා සමාධින්ති** විපස්සනාසමාධිං. සො හි නිච්චනිමිත්තාදීනං සමුග්ඝාතනෙන අනිමිත්තොති වුච්චති. එත්ථ ච චත්තාරො සතිපට්ඨානා මිස්සකා, අනිමිත්තසමාධි පුබ්බභාගො. අනිමිත්තසමාධි වා මිස්සකො, සතිපට්ඨානා පුබ්බභාගාති වෙදිතබ්බා.

ද්වෙමා, භික්ඛවෙ, දිට්ඨියොති ඉදං පන න කෙවලං අනිමිත්තසමාධිභාවනා ඉමෙසංයෙව තිණ්ණං මහාවිතක්කානං පහානාය සංවත්තති, සස්සතුච්ඡෙදදිට්ඨීනම්පි පන සමුග්ඝාතං කරොතීති දස්සනත්ථං වුත්තං. **න වජ්ජවා අස්සන්ති** නිද්දොසො භවෙය්‍යං. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව. ඉති භගවා ඉමස්මිම්පි සුත්තෙ දෙසනං තීහි භවෙහි විනිවත්තෙත්වා අරහත්තෙන කූටං ගණ්හි. දෙසනාවසානෙ පඤ්චසතා භික්ඛූ සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං පාපුණිංසූති. අට්ඨමං.

9. පාලිලෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා

81. නවමෙ **චාරිකං පක්කාමීති** කොසම්බිකානං භික්ඛූනං කලහකාලෙ සත්ථා එකදිවසං දීඝීතිස්ස කොසලරඤ්ඤො වත්ථුං ආහරිත්වා ‘‘න හි වෙරෙන වෙරානි, සම්මන්තීධ කුදාචන’’න්තිආදීහි (ධ. ප. 5) ගාථාහි ඔවදති. තංදිවසං තෙසං කලහං කරොන්තානංයෙව රත්ති විභාතා. දුතියදිවසෙපි භගවා තමෙව වත්ථුං කථෙසි. තංදිවසම්පි තෙසං කලහං කරොන්තානංයෙව රත්ති විභාතා. තතියදිවසෙපි භගවා තමෙව වත්ථුං කථෙසි. අථ නං අඤ්ඤතරො භික්ඛු එවමාහ – ‘‘අප්පොස්සුක්කො, භන්තෙ, භගවා දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරං අනුයුත්තො විහරතු, මයමෙතෙන භණ්ඩනෙන කලහෙන විග්ගහෙන විවාදෙන පඤ්ඤායිස්සාමා’’ති. සත්ථා ‘‘පරියාදිණ්ණරූපචිත්තා ඛො ඉමෙ මොඝපුරිසා, න ඉමෙ සක්කා සඤ්ඤාපෙතු’’න්ති චින්තෙත්වා – ‘‘කිං මය්හං ඉමෙහි, එකචාරවාසං වසිස්සාමී’’ති? සො පාතොව සරීරපටිජග්ගනං කත්වා කොසම්බියං පිණ්ඩාය චරිත්වා කඤ්චිපි අනාමන්තෙත්වා එකොව අදුතියො චාරිකං පක්කාමි.

යස්මිං, ආවුසො, සමයෙති ඉදං ථෙරො යස්මාස්ස අජ්ජ භගවා එකෙන භික්ඛුනා සද්ධිං පක්කමිස්සති, අජ්ජ ද්වීහි, අජ්ජ සතෙන, අජ්ජ සහස්සෙන, අජ්ජ එකකොවාති සබ්බො භගවතො චාරො විදිතො පාකටො පච්චක්ඛො, තස්මා ආහ.

අනුපුබ්බෙනාති ගාමනිගමපටිපාටියා පිණ්ඩාය චරමානො එකචාරවාසං තාව වසමානං භික්ඛුං පස්සිතුකාමො හුත්වා බාලකලොණකාරගාමං අගමාසි. තත්ථ භගුත්ථෙරස්ස සකලපච්ඡාභත්තඤ්චෙව තියාමරත්තිඤ්ච එකචාරවාසෙ ආනිසංසං කථෙත්වා පුනදිවසෙ තෙන පච්ඡාසමණෙන පිණ්ඩාය චරිත්වා තං තත්ථෙව නිවත්තෙත්වා ‘‘සමග්ගවාසං

වසමානෙ තයො කුලපුත්තෙ පස්සිස්සාමී''ති පාචීනවංසමිගදායං අගමාසි. තෙසම්පි සකලපච්ඡාභත්තඤ්චෙව තියාමරත්තිඤ්ච එකචාරවාසෙ ආනිසංසං කථෙත්වා තෙ තත්ථෙව නිවත්තෙත්වා එකකොව පාලිලෙය්‍යා නගරාභිමුඛො පක්කමිත්වා අනුපුබ්බෙන පාලිලෙය්‍යනගරං සම්පත්තො. තෙන වුත්තං – ''අනුපුබ්බෙන චාරිකං චරමානො යෙන පාලිලෙය්‍යකං, තදවසරී''ති.

භද්දසාලමූලෙති පාලිලෙය්‍යවාසිනො භගවතො දානං දත්වා පාලිලෙය්‍යතො අවිදූරෙ රක්ඛිතවනසණ්ඩො නාම අත්ථි, තත්ථ භගවතො පණ්ණසාලං කත්වා ''එත්ථ වසථා''ති පටිඤ්ඤං කාරෙත්වා වාසයිංසු. භද්දසාලො පන තත්ථෙකො මනාපො ලද්ධකො සාලරුක්ඛො. භගවා තං නගරං උපනිස්සාය තස්මිං වනසණ්ඩෙ පණ්ණසාලසමීපෙ තස්මිං රුක්ඛමූලෙ විහරති. තෙන වුත්තං ''භද්දසාලමූලෙ''ති.

එවං විහරන්තෙ පනෙත්ථ තථාගතෙ අඤ්ඤතරො හත්ථිනාගො හත්ථිනීහි හත්ථිපොතකාදීහි ගොචරභූමිතිත්ථොගාහනාදීසු උබ්බාළ්හො යූථෙ උක්කණ්ඨිතො ''කිං මෙ ඉමෙහි හත්ථීහී''ති? යූථං පහාය මනුස්සපථං ගච්ඡන්තො පාලිලෙය්‍යකවනසණ්ඩෙ භගවන්තං දිස්වා ඝටසහස්සෙන නිබ්බාපිතසන්තාපො විය නිබ්බුතො හුත්වා සත්ථු සන්තිකෙ අට්ඨාසි. සො තතො පට්ඨාය සත්ථු වත්තපටිවත්තං කරොන්තො මුඛධොවනං දෙති, න්හානොදකං ආහරති, දන්තකට්ඨං දෙති, පරිවෙණං සම්මජ්ජති, අරඤ්ඤතො මධුරානි ඵලාඵලානි ආහරිත්වා සත්ථුනො දෙති. සත්ථා පරිභොගං කරොති.

එකදිවසං සත්ථා රත්තිභාගසමනන්තරෙ චඞ්කමිත්වා පාසාණඵලකෙ නිසීදි. හත්ථීපි අවිදූරෙ ඨානෙ අට්ඨාසි. සත්ථා පච්ඡතො ඔලොකෙත්වා න කිඤ්චි අද්දස, එවං පුරතො ච උභයපස්සෙසු ච. අථස්ස ''සුඛං වතාහං අඤ්ඤත්‍ර තෙහි භණ්ඩනකාරකෙහි වසාමී''ති චිත්තං උප්පජ්ජි. හත්ථිනොපි ''මයා නාමිතසාඛං අඤ්ඤෙ ඛාදන්තා නත්ථී''තිආදීනි චින්තෙත්වා – ''සුඛං වත එකකොව වසාමි, සත්ථු වත්තං කාතුං ලභාමී''ති චිත්තං උප්පජ්ජි. සත්ථා අත්තනො චිත්තං ඔලොකෙත්වා – ''මම තාව ඊදිසං චිත්තං, කීදිසං නු ඛො හත්ථිස්සා''ති තස්සාපි තාදිසමෙව දිස්වා ''සමෙති නො චිත්ත''න්ති ඉමං උදානං උදානෙසි –

> ''එතං නාගස්ස නාගෙන, ඊසාදන්තස්ස හත්ථිනො;
> සමෙති චිත්තං චිත්තෙන, යදෙකො රමතී වනෙ''ති. (මහාව. 467);

අථ ඛො සම්බහුලා භික්ඛූති අථ එවං තථාගතෙ තත්ථ විහරන්තෙ පඤ්චසතා දිසාසු වස්සංවුත්ථා භික්ඛූ. **යෙනායස්මා ආනන්දො**ති ''සත්ථා කිර භික්ඛුසඞ්ඝං පණාමෙත්වා අරඤ්ඤං පවිට්ඨො''ති අත්තනො ධම්මතාය සත්ථු සන්තිකං ගන්තුං අසක්කොන්තා යෙනායස්මා ආනන්දො, තෙනුපසඞ්කමිංසු.

අනන්තරා ආසවානං ඛයොති මග්ගානන්තරං අරහත්තඵලං. **විචයසො**ති විචයෙන, තෙසං තෙසං ධම්මානං සභාවවිචිනනසමත්ථෙන ඤාණෙන පරිච්ඡින්දිත්වාති අත්ථො. **ධම්මො**ති සාසනධම්මො. චත්තාරො සතිපට්ඨානාතිආදි යෙ යෙ කොට්ඨාසෙ පරිච්ඡින්දිත්වා ධම්මො දෙසිතො, තෙසං පකාසනත්ථාය වුත්තං. **සමනුපස්සනා**ති දිට්ඨිසමනුපස්සනා. **සඞ්ඛාරො සො**ති දිට්ඨිසඞ්ඛාරො සො. **තතොජො සො සඞ්ඛාරො**ති තතො තණ්හාතො සො සඞ්ඛාරො ජාතො. තණ්හාසම්පයුත්තෙසු චිත්තෙසුපි චතූසු චිත්තෙසු එස ජායති. **සාපි තණ්හා**ති සා දිට්ඨිසඞ්ඛාරස්ස පච්චයභූතා තණ්හා. **සාපි වෙදනා**ති සා තණ්හාය පච්චයභූතා වෙදනා. **සොපි ඵස්සො**ති සො වෙදනාය පච්චයො අවිජ්ජාසම්ඵස්සො. **සාපි අවිජ්ජා**ති සා ඵස්සසම්පයුත්තා අවිජ්ජා.

නො චස්සං , නො ච මෙ සියාති සචෙ අහං න භවෙය්‍යං, මම පරික්ඛාරොපි න භවෙය්‍ය. **නාභවිස්සං, න මෙ භවිස්සතී**ති සචෙ පන ආයතිම්පි අහං න භවිස්සාමි, එවං මම පරික්ඛාරොපි න භවිස්සති. එත්තකෙ ඨානෙ භගවා තෙන භික්ඛුනා ගහිතගහිතදිට්ඨිං විස්සජ්ජාපෙන්තො ආගතො පුග්ගලජ්ඣාසයෙනපි දෙසනාවිලාසෙනපි. **තතොජො සො සඞ්ඛාරො**ති තණ්හාසම්පයුත්තචිත්තෙ විචිකිච්ඡාව නත්ථි, කථං විචිකිච්ඡාසඞ්ඛාරො තණ්හාතො ජායතීති? අප්පහීනත්තා. යස්ස හි තණ්හාය අප්පහීනාය සො උප්පජ්ජති, තං සන්ධායෙතං වුත්තං. දිට්ඨියාපි එසෙව නයො ලබ්භතියෙව චතූසු හි චිත්තුප්පාදෙසු සම්පයුත්තදිට්ඨි නාම නත්ථි. යස්මා පන තණ්හාය අප්පහීනත්තා සා උප්පජ්ජති, තස්මා තං සන්ධාය තත්‍රාපි අයමත්ථො යුජ්ජති. ඉති ඉමස්මිං සුත්තෙ තෙවීසතියා ඨානෙසු අරහත්තං පාපෙත්වා විපස්සනා කථිතා. නවමං.

10. පුණ්ණමසුත්තවණ්ණනා

82. දසමෙ තදහුපොසථෙතිආදි පවාරණසුත්තෙ විත්ථාරිතමෙව. **කිඤ්චිදෙව දෙසන්**ති කිඤ්චි කාරණං. **සකෙ ආසනෙ නිසීදිත්වා පුච්ඡ යදාකඞ්ඛසී**ති කස්මා එවමාහ? සො කිර භික්ඛු පඤ්චසතභික්ඛුපරිවාරො. ආචරියෙ පන ඨිතකෙ පුච්ඡන්තෙ සචෙ තෙ භික්ඛූ නිසීදන්ති, සත්ථරි ගාරවං කතං හොති, ආචරියෙ අගාරවං. සචෙ උට්ඨහන්ති, ආචරියෙ ගාරවං කතං හොති, සත්ථරි අගාරවං. ඉති නෙසං චිත්තං අනෙකග්ගං භවිස්සති, දෙසනං සම්පටිච්ඡිතුං න සක්ඛිස්සන්ති. තස්මිං පන නිසීදිත්වා පුච්ඡන්තෙ තෙසං චිත්තං එකග්ගං භවිස්සති, දෙසනං සම්පටිච්ඡිතුං සක්ඛිස්සන්තීති ඤත්වා භගවා එවමාහ. **ඉමෙ නු ඛො, භන්තෙ**ති අයං ථෙරො පඤ්චන්නං භික්ඛුසතානං ආචරියො,

පඤ්චක්ඛන්ධමත්තම්පි නප්පජානාතීති න වත්තබ්බො. පඤ්හං පුච්ඡන්තෙන පන ‘‘ඉමෙ පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා, න අඤ්ඤෙ’’ති එවං ජානන්තෙන විය හුත්වා පුච්ඡිතුං න වට්ටති, තස්මා අජානන්තො විය පුච්ඡති. තෙපි චස්ස අන්තෙවාසිකා ‘‘අම්හාකං ආචරියො ‘අහං ජානාමී’ති න කථෙති, සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙන පන සද්ධිං සංසන්දිත්වාව කථෙතී’’ති සොතබ්බං සද්ධාතබ්බං මඤ්ඤිස්සන්තීතිපි අජානන්තො විය පුච්ඡති.

ඡන්දමූලකාති තණ්හාඡන්දමූලකා. **න ඛො භික්ඛු තඤ්ඤෙව උපාදානං තෙ පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධාති** යස්මා ඡන්දරාගමත්තං පඤ්චක්ඛන්ධා න හොති, තස්මා ඉදං වුත්තං. යස්මා පන සහජාතතො වා ආරම්මණතො වා ඛන්ධෙ මුඤ්චිත්වා උපාදානං නත්ථි, තස්මා **නාපි අඤ්ඤත්‍ර පඤ්චහි උපාදානක්ඛන්ධෙහි උපාදානන්ති** වුත්තං. තණ්හාසම්පයුත්තස්මිඤ්හි චිත්තෙ වත්තමානෙ තංචිත්තසමුට්ඨානරූපං රූපක්ඛන්ධො, ඨපෙත්වා තං තණ්හං සෙසා අරූපධම්මා චත්තාරො ඛන්ධාති සහජාතතොපි ඛන්ධෙ මුඤ්චිත්වා උපාදානං නත්ථි. උපාදානස්ස පන රූපාදීසු අඤ්ඤතරං ආරම්මණං කත්වා උප්පජ්ජනතො ආරම්මණතොපි පඤ්චක්ඛන්ධෙ මුඤ්චිත්වා උපාදානං නත්ථි. **ඡන්දරාගවෙමත්තතාති** ඡන්දරාගනානත්තං. **එවං ඛො භික්ඛූති** එවං රූපාරම්මණස්ස ඡන්දරාගස්ස වෙදනාදීසු අඤ්ඤතරං ආරම්මණං අකරණතො සියා ඡන්දරාගවෙමත්තතා. **ඛන්ධාධිවචනන්ති** ඛන්ධාති අයං පඤ්ඤත්ති. අයං පන අනුසන්ධි න ඝටියති, කිඤ්චාපි න ඝටියති, සානුසන්ධිකාව පුච්ඡා, සානුසන්ධිකං විස්සජ්ජනං. අයඤ්හි ථෙරො තෙසං තෙසං භික්ඛූනං අජ්ඣාසයෙන පුච්ඡති, සත්ථාපි තෙසං තෙසං අජ්ඣාසයෙනෙව විස්සජ්ජෙති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙව. දසමං.

ඉමස්ස ච පන වග්ගස්ස එකෙකස්මිං සුත්තෙ පඤ්චසතා පඤ්චසතා භික්ඛූ අරහත්තං පත්තාති.

ඛජ්ජනීයවග්ගො අට්ඨමො.

9. ථෙරවග්ගො

1. ආනන්දසුත්තවණ්ණනා

83. ථෙරවග්ගස්ස පඨමෙ **මන්තාණිපුත්තොති**, මන්තාණියා නාම බ්‍රාහ්මණියා පුත්තො. **උපාදායාති** ආගම්ම ආරබ්භ සන්ධාය පටිච්ච. **අස්මීති හොතීති** අස්මීති එවං පවත්තං තණ්හාමානදිට්ඨිපපඤ්චත්තයං හොති. **දහරොති** තරුණො. **යුවාති** යොබ්බනෙන සමන්නාගතො. **මණ්ඩනකජාතිකොති** මණ්ඩනකසභාවො මණ්ඩනකසීලො. **මුඛනිමිත්තන්ති** මුඛපටිබිම්බං. තඤ්හි පරිසුද්ධං ආදාසමණ්ඩලං පටිච්ච පඤ්ඤායති. කිං පන තං ඔලොකයතො සකමුඛං පඤ්ඤායති, පරමුඛන්ති? යදි සකං භවෙය්‍ය, පරම්මුඛං හුත්වා පඤ්ඤායෙය්‍ය, අථ පරස්ස භවෙය්‍ය, වණ්ණාදීහි අසදිසං හුත්වා පඤ්ඤායෙය්‍ය. තස්මා න තං අත්තනො, න පරස්ස, ආදාසං පන නිස්සාය නිභාසරූපං නාම තං පඤ්ඤායතීති වදන්ති. අථ යං උදකෙ පඤ්ඤායති, තං කෙන කාරණෙනාති ? මහාභූතානං විසුද්ධතාය. **ධම්මො මෙ අභිසමිතොති** මයා ඤාණෙන චතුසච්චධම්මො අභිසමාගතො, සොතාපන්නොස්මි ජාතොති කථෙසි. පඨමං.

2. තිස්සසුත්තවණ්ණනා

84. දුතියෙ **මධුරකජාතො වියාති** සඤ්ජාතගරුභාවො විය අකම්මඤ්ඤො. **දිසාපි මෙති** අයං පුරත්ථිමා අයං දක්ඛිණාති එවං දිසාපි මය්හං න පක්ඛායන්ති, න පාකටා හොන්තීති වදති. **ධම්මාපි මං න පටිභන්තීති** පරියත්තිධම්මාපි මය්හං න උපට්ඨහන්ති, උග්ගහිතං සජ්ඣායිතං න දිස්සතීති වදති. **විචිකිච්ඡාති** නො මහාවිචිකිච්ඡා. න හි තස්ස ‘‘සාසනං නිය්‍යානිකං නු ඛො, න නු ඛො’’ති විමති උප්පජ්ජති. එවං පනස්ස හොති ‘‘සක්ඛිස්සාමි නු ඛො සමණධම්මං කාතුං, උදාහු පත්තචීවරධාරණමත්තමෙව කරිස්සාමී’’ති.

කාමානමෙතං අධිවචනන්ති යථා හි නින්නං පල්ලලං ඔලොකෙන්තස්ස දස්සනරාමණෙය්‍යකමත්තං අත්ථි, යො පනෙත්ථ ඔතරති, තං චණ්ඩමීනාකුලතාය ආකඩ්ඪිත්වා අනයබ්‍යසනං පාපෙති, එවමෙවං පඤ්චසු කාමගුණෙසු චක්ඛුද්වාරාදීනං ආරම්මණෙ රාමණෙය්‍යකමත්තං අත්ථි, යො පනෙත්ථ ගෙධං ආපජ්ජති, තං ආකඩ්ඪිත්වා නිරයාදීසු එව පක්ඛිපන්ති. අප්පස්සාදා හි කාමා බහුදුක්ඛා බහුපායාසා, ආදීනවො එත්ථ භිය්‍යොති ඉමං අත්ථවසං පටිච්ච ‘‘කාමානමෙතං අධිවචන’’න්ති වුත්තං. **අහමනුග්ගහෙනාති** අහං ධම්මාමිසානුග්ගහෙහි අනුග්ගණ්හාමි. **අභිනන්දීති** සම්පටිච්ඡි. න කෙවලඤ්ච අභිනන්දි, ඉමං පන සත්ථු සන්තිකා අස්සාසං ලභිත්වා ඝටෙන්තො වායමන්තො කතිපාහෙන අරහත්තෙ පතිට්ඨාසි. දුතියං.

3. යමකසුත්තවණ්ණනා

85. තතියෙ **දිට්ඨිගතන්ති** සචෙ හිස්ස එවං භවෙය්‍ය ‘‘සඞ්ඛාරා උප්පජ්ජන්ති චෙව නිරුජ්ඣන්ති ච, සඞ්ඛාරප්පවත්තමෙව අප්පවත්තං හොතී’’ති, දිට්ඨිගතං නාම න භවෙය්‍ය, සාසනාවචරිකං ඤාණං භවෙය්‍ය. යස්මා පනස්ස ‘‘සත්තො උච්ඡිජ්ජති විනස්සතී’’ති අහොසි, තස්මා දිට්ඨිගතං නාම ජාතං. **ථාමසා පරාමාසාති** දිට්ඨිථාමෙන චෙව දිට්ඨිපරාමාසෙන ච.

යෙනායස්මා සාරිපුත්තොති යථා නාම පච්චන්තෙ කුපිතෙ තං වූපසමෙතුං අසක්කොන්තා රාජපුරිසා සෙනාපතිස්ස වා රඤ්ඤො වා සන්තිකං ගච්ඡන්ති, එවං දිට්ඨිගතවසෙන තස්මිං ථෙරෙ කුපිතෙ තං වූපසමෙතුං අසක්කොන්තා තෙ භික්ඛූ යෙන ධම්මරාජස්ස ධම්මසෙනාපති ආයස්මා සාරිපුත්තො , තෙනුපසඞ්කමිංසු. **එවංබ්‍යාඛොති** තෙසං භික්ඛූනං සන්තිකෙ විය ථෙරස්ස සම්මුඛා පග්ගය්හ වත්තුං අසක්කොන්තො ඔලම්බන්තෙන හදයෙන ''එවංබ්‍යාඛො''ති ආහ. **තං කිං මඤ්ඤසි, ආවුසොති**? ඉදං ථෙරො තස්ස වචනං සුත්වා, ''නායං අත්තනො ලද්ධියං දොසං පස්සති, ධම්මදෙසනාය අස්ස තං පාකටං කරිස්සාමී''ති චින්තෙත්වා තිපරිවට්ටං දෙසනං දෙසෙතුං ආරභි.

තං කිං මඤ්ඤසි, ආවුසො යමක, රූපං තථාගතොති ඉදං කස්මා ආරද්ධං? අනුයොගවත්තං දාපනත්ථං. තිපරිවට්ටදෙසනාවසානස්මිඤ්හි ථෙරො සොතාපන්නො ජාතො. අථ නං අනුයොගවත්තං දාපෙතුං ''තං කිං මඤ්ඤසී''තිආදිමාහ? **තථාගතොති** සත්තො. රූපං වෙදනා සඤ්ඤා සඞ්ඛාරා විඤ්ඤාණන්ති ඉමෙ පඤ්චක්ඛන්ධෙ සම්පිණ්ඩෙත්වා ''තථාගතො''ති සමනුපස්සසීති පුච්ඡති. **එත්ථ ච තෙ, ආවුසොති** ඉදං ථෙරස්ස අනුයොගෙ භුම්මං. ඉදං වුත්තං හොති – එත්ථ ච තෙ එත්තකෙ ඨානෙ දිට්ඨෙව ධම්මෙ සච්චතො ථිරතො සත්තෙ අනුපලබ්භියමානෙති. **සචෙ තං, ආවුසොති** ඉදමෙතං අඤ්ඤං බ්‍යාකරාපෙතුකාමො පුච්ඡති. **යං දුක්ඛං තං නිරුද්ධන්ති** යං දුක්ඛං, තදෙව නිරුද්ධං, අඤ්ඤො සත්තො නිරුජ්ඣනකො නාම නත්ථි, එවං බ්‍යාකරෙය්‍යන්ති අත්ථො.

එතස්සෙව අත්ථස්සාති එතස්ස පඨමමග්ගස්ස. **භිය්‍යොසොමත්තාය ඤාණායාති** අතිරෙකප්පමාණස්ස ඤාණස්ස අත්ථාය, සහවිපස්සනකානං උපරි ච තිණ්ණං මග්ගානං ආවිභාවත්ථායාති අත්ථො. **ආරක්ඛසම්පන්නොති** අන්තොආරක්ඛෙන චෙව බහිආරක්ඛෙන ච සමන්නාගතො. **අයොගක්ඛෙමකාමොති** චතූහි යොගෙහි ඛෙමභාවං අනිච්ඡන්තො. **පසය්හාති** පසය්හිත්වා අභිභවිත්වා. **අනුපඛජ්ජාති** අනුපවිසිත්වා.

පුබ්බුට්ඨායීතිආදීසු දූරතොව ආගච්ඡන්තං දිස්වා ආසනතො පඨමතරං වුට්ඨාතීති **පුබ්බුට්ඨායී**. තස්ස ආසනං දත්වා තස්මිං නිසින්නෙ පච්ඡා නිපතති නිසීදතීති, **පච්ඡානිපාතී**. පාතොව වුට්ඨාය ''එත්තකා කසිතුං ගච්ඡථ, එත්තකා වපිතු''න්ති වා සබ්බපඨමං වුට්ඨාතීති **පුබ්බුට්ඨායී**. සායං සබ්බෙසු අත්තනො අත්තනො වසනට්ඨානං ගතෙසු ගෙහස්ස සමන්තතො ආරක්ඛං සංවිධාය ද්වාරානි ථකෙත්වා සබ්බපච්ඡා නිපජ්ජනතොපි **පච්ඡානිපාතී**. ''කිං කරොමි , අය්‍යපුත්ත ? කිං කරොමි අය්‍යපුත්තා''ති? මුඛං ඔලොකෙන්තො කිංකාරං පටිසාවෙතීති **කිංකාරපටිස්සාවී**. මනාපං චරතීති **මනාපචාරී**. පියං වදතීති **පියවාදී. මිත්තතොපි නං සද්දහෙය්‍යාති** මිත්තො මෙ අයන්ති සද්දහෙය්‍ය. **විස්සාසං ආපජ්ජෙය්‍යාති** එකතො පානභොජනාදිං කරොන්තො විස්සාසිකො භවෙය්‍ය. **සංවිස්සත්ථොති** සුට්ඨු විස්සත්ථො.

එවමෙව ඛොති එත්ථ ඉදං ඔපම්මසංසන්දනං – බාලගහපතිපුත්තො විය හි වට්ටසන්නිස්සිතකාලෙ අස්සුතවා පුථුජ්ජනො , වධකපච්චාමිත්තො විය අබලදුබ්බලා පඤ්චක්ඛන්ධා, වධකපච්චාමිත්තස්ස ''බාලගහපතිපුත්තං උපට්ඨහිස්සාමී''ති උපගතකාලො විය පටිසන්ධික්ඛණෙ උපගතා පඤ්චක්ඛන්ධා, තස්ස හි ''න මෙ අයං සහායො, වධකපච්චත්ථිකො අය''න්ති අජානනකාලො විය වට්ටනිස්සිතපුථුජ්ජනස්ස පඤ්චක්ඛන්ධෙ ''න ඉමෙ මය්හ''න්ති අගහෙත්වා ''මම රූපං, මම වෙදනා, මම සඤ්ඤා, මම සඞ්ඛාරා, මම විඤ්ඤාණ''න්ති ගහිතකාලො, වධකපච්චත්ථිකස්ස ''මිත්තො මෙ අය''න්ති ගහෙත්වා සක්කාරකරණකාලො විය ''මම ඉමෙ''ති ගහෙත්වා පඤ්චන්නං ඛන්ධානං න්හාපනභොජනාදීහි සක්කාරකරණකාලො, ''අතිවිස්සත්ථො මෙ අය''න්ති ඤත්වා සක්කාරං කරොන්තස්සෙව අසිනා සීසච්ඡින්දනං විය විස්සත්ථස්ස බාලපුථුජ්ජනස්ස තික්ඛිණෙහි භිජ්ජමානෙහි ඛන්ධෙහි ජීවිතපරියාදානං වෙදිතබ්බං.

උපෙතීති උපගච්ඡති. **උපාදියතීති** ගණ්හාති. **අධිට්ඨාතීති** අධිතිට්ඨති. **අත්තා මෙති** අයං මෙ අත්තාති. **සුතවා ච ඛො, ආවුසො, අරියසාවකොති** යථා පන පණ්ඩිතො ගහපතිපුත්තො එවං උපගතං පච්චත්ථිකං ''පච්චත්ථිකො මෙ අය''න්ති ඤත්වා අප්පමත්තො තානි තානි කම්මානි කාරෙත්වා අනත්ථං පරිහරති, අත්ථං පාපුණාති, එවං සුතවා අරියසාවකොපි ''න රූපං අත්තතො සමනුපස්සතී''තිආදිනා නයෙන පඤ්චක්ඛන්ධෙ අහන්ති වා මමන්ති වා අගහෙත්වා, ''පච්චත්ථිකා මෙ එතෙ''ති ඤත්වා රූපසත්තකඅරූපසත්තකාදිවසෙන විපස්සනාය යොජෙත්වාව තතොනිදානං දුක්ඛං පරිවජ්ජෙත්වා අග්ගඵලං අරහත්තං පාපුණාති. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව. තතියං.

4. අනුරාධසුත්තවණ්ණනා

86. චතුත්ථෙ **අරඤ්ඤකුටිකායන්ති** තස්සෙව විහාරස්ස පච්චන්තෙ පණ්ණසාලායං. **තං තථාගතොති** තුම්හාකං සත්ථා තථාගතො තං සත්තං තථාගතං. **අඤ්ඤත්‍ර ඉමෙහීති** තස්ස කිර එවං අහොසි ''ඉමෙ සාසනස්ස පටිපක්ඛා පටිවිලොමා, යථා ඉමෙ භණන්ති, න එවං සත්ථා පඤ්ඤාපෙස්සති, අඤ්ඤථා පඤ්ඤාපෙස්සතී''ති. තස්මා එවමාහ. **එවං වුත්තෙ තෙ අඤ්ඤතිත්ථියාති** එවං ථෙරෙන අත්තනො ච පරෙසඤ්ච සමයං අජානිත්වා වුත්තෙ එකදෙසෙන සාසනසමයං ජානන්තා ථෙරස්ස වාදෙ දොසං දාතුකාමා තෙ අඤ්ඤතිත්ථියා පරිබ්බාජකා ආයස්මන්තං අනුරාධං එතදවොචුං.

තං කිං මඤ්ඤසි අනුරාධාති සත්ථා තස්ස කථං සුත්වා චින්තෙසි – ‘‘අයං භික්ඛු අත්තනො ලද්ධියං දොසං න ජානාති, කාරකො පනෙස යුත්තයොගො, ධම්මදෙසනාය එව නං ජානාපෙස්සාමී’’ති තිපරිවට්ටං දෙසනං දෙසෙතුකාමො ‘‘තං කිං මඤ්ඤසි, අනුරාධා’’තිආදිමාහ. අථස්ස තාය දෙසනාය අරහත්තප්පත්තස්ස අනුයොගවත්තං ආරොපෙන්තො **තං කිං මඤ්ඤසි, අනුරාධ? රූපං තථාගතොති**ආදිමාහ. **දුක්ඛඤ්චෙව පඤ්ඤපෙමි, දුක්ඛස්ස ච නිරොධන්ති** වට්ටදුක්ඛඤ්චෙව වට්ටදුක්ඛස්ස ච නිරොධං නිබ්බානං පඤ්ඤපෙමි. දුක්ඛන්ති වා වචනෙන දුක්ඛසච්චං ගහිතං. තස්මිං ගහිතෙ සමුදයසච්චං ගහිතමෙව හොති, තස්ස මූලත්තා. නිරොධන්ති වචනෙන නිරොධසච්චං ගහිතං. තස්මිං ගහිතෙ මග්ගසච්චං ගහිතමෙව හොති තස්ස උපායත්තා. ඉති පුබ්බෙ චාහං, අනුරාධ, එතරහි ච චතුසච්චමෙව පඤ්ඤපෙමීති දස්සෙති. එවං ඉමස්මිං සුත්තෙ වට්ටවිවට්ටමෙව කථිතං. චතුත්ථං.

5. වක්කලිසුත්තවණ්ණනා

87. පඤ්චමෙ **කුම්භකාරනිවෙසනෙති** කුම්භකාරසාලායං. ථෙරො කිර වුත්ථවස්සො පවාරෙත්වා භගවන්තං දස්සනාය ආගච්ඡති. තස්ස නගරමජ්ඣෙ මහාආබාධො උප්පජ්ජි, පාදා න වහන්ති. අථ නං මඤ්චකසිවිකාය කුම්භකාරසාලං ආහරිංසු. සා ච සාලා තෙසං කම්මසාලා, න නිවෙසනසාලා. තං සන්ධාය වුත්තං ‘‘කුම්භකාරනිවෙසනෙ විහරතී’’ති. **බාළ්හගිලානොති** අධිමත්තගිලානො. **සමධොසීති** සමන්තතො අධොසි, චලනාකාරෙන අපචිතිං දස්සෙසි. වත්තං කිරෙතං බාළ්හගිලානෙනාපි බුඩ්ඪතරං දිස්වා උට්ඨානාකාරෙන අපචිති දස්සෙතබ්බා. තෙන පන ‘‘මා චලි මා චලී’’ති වත්තබ්බො. **සන්තිමානි ආසනානීති** බුද්ධකාලස්මිඤ්හි එකස්සපි භික්ඛුනො වසනට්ඨානෙ ‘‘සචෙ සත්ථා ආගච්ඡිස්සති, ඉධ නිසීදිස්සතී’’ති ආසනං පඤ්ඤත්තමෙව හොති අන්තමසො ඵලකමත්තම්පි පණ්ණසන්ථාරමත්තම්පි. **ඛමනීයං යාපනීයන්ති** කච්චි දුක්ඛං ඛමිතුං ඉරියාපථං වා යාපෙතුං සක්කාති පුච්ඡති. **පටික්කමන්තීති** නිවත්තන්ති. **අභික්කමන්තීති** අධිගච්ඡන්ති . **පටික්කමොසානන්ති** පටික්කමො එතාසං. **සීලතො න උපවදතීති** සීලං ආරබ්භ සීලභාවෙන න උපවදති. **චිරපටිකාහන්ති** චිරපටිකො අහං, චිරතො පට්ඨාය අහන්ති අත්ථො. **පූතිකායෙනාති** අත්තනො සුවණ්ණවණ්ණම්පි කායං භගවා ධුවපග්ඝරණට්ඨෙන එවමාහ. **යො ඛො, වක්කලි, ධම්මන්ති** ඉධ භගවා ‘‘ධම්මකායො ඛො, මහාරාජ, තථාගතො’’ති වුත්තං ධම්මකායතං දස්සෙති. නවවිධො හි ලොකුත්තරධම්මො තථාගතස්ස කායො නාම.

ඉදානි ථෙරස්ස තිපරිවට්ටධම්මදෙසනං ආරභන්තො **තං කිං මඤ්ඤසීති**ආදිමාහ. **කාළසිලාති** කාළසිලාවිහාරො. **විමොක්ඛායාති** මග්ගවිමොක්ඛත්ථාය. **සුවිමුත්තො විමුච්චිස්සතීති** අරහත්තඵලවිමුත්තියා විමුත්තො හුත්වා විමුච්චිස්සති. තා කිර දෙවතා ‘‘යෙන නීහාරෙන ඉමිනා විපස්සනා ආරද්ධා, අනන්තරායෙන අරහත්තං පාපුණිස්සතී’’ති ඤත්වා එවමාහංසු. **අපාපකන්ති** අලාමකං. **සත්ථං ආහරෙසීති** ථෙරො කිර අධිමානිකො අහොසි. සො සමාධිවිපස්සනාහි වික්ඛම්භිතානං කිලෙසානං සමුදාචාරං අපස්සන්තො ‘‘ඛීණාසවොම්හී’’ති සඤ්ඤී හුත්වා ‘‘කිං මෙ ඉමිනා දුක්ඛෙන ජීවිතෙන? සත්ථං ආහරිත්වා මරිස්සාමී’’ති තිඛිණෙන සත්ථෙන කණ්ඨනාළං ඡින්දි. අථස්ස දුක්ඛා වෙදනා උප්පජ්ජි. සො තස්මිං ඛණෙ අත්තනො පුථුජ්ජනභාවං ඤත්වා අවිස්සට්ඨකම්මට්ඨානත්තා සීඝං මූලකම්මට්ඨානං ආදාය සම්මසන්තො අරහත්තං පාපුණිත්වාව කාලමකාසි. පච්චවෙක්ඛණා පනස්ස ච කථං අහොසීති? ඛීණාසවස්ස එකූනවීසති පච්චවෙක්ඛණා න සබ්බාව අවස්සං ලද්ධබ්බා, තිඛිණෙනාපි පන අසිනා සීසෙ ඡිජ්ජන්තෙ එකං ද්වෙ ඤාණානි අවස්සං උප්පජ්ජන්ති.

විවත්තක්ඛන්ධන්ති පරිවත්තක්ඛන්ධං. **සෙමානන්ති** සයමානං. ථෙරො කිර උත්තානකො නිපන්නො සත්ථං ආහරි. තස්ස සරීරං යථාඨිතමෙව අහොසි. සීසං පන දක්ඛිණපස්සෙන පරිවත්තිත්වා අට්ඨාසි. අරියසාවකා හි යෙභුය්‍යෙන දක්ඛිණපස්සෙනෙව කාලං කරොන්ති. තෙනස්ස සරීරං යථාඨිතංයෙව අහොසි. සීසං පන දක්ඛිණපස්සෙන පරිවත්තිත්වා ඨිතං. තං සන්ධාය විවත්තක්ඛන්ධො නාම ජාතොතිපි වදන්ති. **ධූමායිතත්තන්ති** ධූමායනභාවං . **තිමිරායිතත්තන්ති** තිමිරායනභාවං. ධූමවලාහකං විය තිමිරවලාහකං විය චාති අත්ථො. පඤ්චමං.

6. අස්සජිසුත්තවණ්ණනා

88. ඡට්ඨෙ **කස්සපකාරාමෙති** කස්සපසෙට්ඨිනා කාරිතෙ ආරාමෙ. **කායසඞ්ඛාරෙති** අස්සාසපස්සාසෙ . සො හි තෙ චතුත්ථජ්ඣානෙන පස්සම්භිත්වා පස්සම්භිත්වා විහාසි. **එවං හොතීති** ඉදානි තං සමාධිං අප්පටිලභන්තස්ස එවං හොති. **නො චස්සාහං පරිහායාමීති** කච්චි නු ඛො අහං සාසනතො න පරිහායාමි? තස්ස කිර ආබාධදොසෙන අප්පිතප්පිතා සමාපත්ති පරිහායි, තස්මා එවං චින්තෙසි. **සමාධිසාරකා සමාධිසාමඤ්ඤාති** සමාධිංයෙව සාරඤ්ච සාමඤ්ඤඤ්ච මඤ්ඤන්ති. මය්හං පන සාසනෙ න එතං සාරං, විපස්සනාමග්ගඵලානි සාරං. සො ත්වං සමාධිතො පරිහායන්තො කස්මා චින්තෙසි ‘‘සාසනතො පරිහායාමී’’ති. එවං ථෙරං අස්සාසෙත්වා ඉදානිස්ස තිපරිවට්ටං ධම්මදෙසනං ආරභන්තො **තං කිං මඤ්ඤසීති**ආදිමාහ. අථස්ස තිපරිවට්ටදෙසනාවසානෙ අරහත්තං පත්තස්ස සතතවිහාරං දස්සෙන්තො **සො සුඛං චෙ වෙදනං වෙදයතීති**ආදිමාහ . තත්ථ **අනභිනන්දිතාති පජානාතීති** සුඛවෙදනාය තාව අභිනන්දනා හොතු, දුක්ඛවෙදනාය කථං හොතීති? දුක්ඛං පත්වා සුඛං පත්ථෙති, යදග්ගෙන සුඛං පත්ථෙති, තදග්ගෙන දුක්ඛං පත්ථෙතියෙව. සුඛවිපරිණාමෙන හි දුක්ඛං ආගතමෙව හොතීති එවං දුක්ඛෙ අභිනන්දනා වෙදිතබ්බා. සෙසං පුබ්බෙ වුත්තනයමෙවාති. ඡට්ඨං.

7. ඛෙමකසුත්තවණ්ණනා

89. සත්තමෙ **අත්තනියන්ති** අත්තනො පරික්ඛාරජාතං. **අස්මීති අධිගතන්ති** අස්මීති එවං පවත්තා තණ්හාමානා අධිගතා. **සන්ධාවනිකායාති** පුනප්පුනං ගමනාගමනෙන. **උපසඞ්කමීති** බදරිකාරාමතො ගාවුතමත්තං ඝොසිතාරාමං අගමාසි. දාසකත්ථෙරො පන චතුක්ඛත්තුං ගමනාගමනෙන තංදිවසං ද්වියොජනං අද්ධානං ආහිණ්ඩි. කස්මා පන තං ථෙරා පහිණිංසු? විස්සුතස්ස ධම්මකථිකස්ස සන්තිකා ධම්මං සුණිස්සාමාති. සයං කස්මා න ගතාති? ථෙරස්ස වසනට්ඨානං අරඤ්ඤං සම්බාධං, තත්ථ සට්ඨිමත්තානං ථෙරානං ඨාතුං වා නිසීදිතුං වා ඔකාසො නත්ථීති න ගතා. ''ඉධාගන්ත්වා අම්හාකං ධම්මං කථෙතූ''තිපි කස්මා පන න පහිණිංසූති? ථෙරස්ස ආබාධිකත්තා. අථ කස්මා පුනප්පුනං පහිණිංසූති? සයමෙව ඤත්වා අම්හාකං කථෙතුං ආගමිස්සතීති. ථෙරොපි තෙසං අජ්ඣාසයං ඤත්වාව අගමාසීති.

න ඛ්වාහං, ආවුසො, රූපන්ති යො හි රූපමෙව අස්මීති වදති, තෙන ඉතරෙ චත්තාරො ඛන්ධා පච්චක්ඛාතා හොන්ති. යො අඤ්ඤත්‍ර රූපා වදති, තෙන රූපං පච්චක්ඛාතං හොති. වෙදනාදීසුපි එසෙව නයො. ථෙරස්ස පන සමූහතො පඤ්චසුපි ඛන්ධෙසු අස්මීති අධිගතො, තස්මා එවමාහ. **හොතෙවාති** හොතියෙව. **අනුසහගතොති** සුඛුමො. **ඌසෙති** ඛාරිකාඛාරෙ. **ඛාරෙති** ඌසඛාරෙ. **සම්මද්දිත්වාති** තෙමෙත්වා බාදෙත්වා.

එවමෙව ඛොති එත්ථ ඉදං ඔපම්මසංසන්දනං – කිලිට්ඨවත්ථං විය හි පුථුජ්ජනස්ස චිත්තාචාරො, තයො ඛාරා විය තිස්සො අනුපස්සනා, තීහි ඛාරෙහි ධොතවත්ථං විය දෙසනාය මද්දිත්වා ඨිතො අනාගාමිනො චිත්තාචාරො, අනුසහගතො ඌසාදිගන්ධො විය අරහත්තමග්ගවජ්ඣා කිලෙසා, ගන්ධකරණ්ඩකො විය අරහත්තමග්ගඤාණං ගන්ධකරණ්ඩකං ආගම්ම අනුසහගතානං ඌසගන්ධාදීනං සමුග්ඝාතො විය අරහත්තමග්ගෙන සබ්බකිලෙසක්ඛයො, ගන්ධපරිභාවිතවත්ථං නිවාසෙත්වා ඡණදිවසෙ අන්තරවීථියං සුගන්ධගන්ධිනො විචරණං විය ඛීණාසවස්ස සීලගන්ධාදීහි දස දිසා උපවායන්තස්ස යථාකාමචාරො.

ආචික්ඛිතුන්ති කථෙතුං. **දෙසෙතුන්ති** පකාසෙතුං. **පඤ්ඤාපෙතුන්ති** ජානාපෙතුං. **පට්ඨපෙතුන්ති** පතිට්ඨාපෙතුං. **විවරිතුන්ති** විවටං කාතුං. **විභජිතුන්ති** සුවිභත්තං කාතුං. **උත්තානීකාතුන්ති** උත්තානකං කාතුං. **සට්ඨිමත්තානං ථෙරානන්ති** තෙ කිර ථෙරෙන කථිතකථිතට්ඨානෙ විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා උපරූපරි සම්මසන්තා දෙසනාපරියොසානෙ අරහත්තං පාපුණිංසු. ථෙරොපි අඤ්ඤෙන නීහාරෙන අකථෙත්වා විපස්සනාසහගතචිත්තෙනෙව කථෙසි. තස්මා සොපි අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං – ''සට්ඨිමත්තානං ථෙරානං භික්ඛූනං අනුපාදාය ආසවෙහි චිත්තානි විමුච්චිංසු ආයස්මතො ඛෙමකස්ස චා''ති. සත්තමං.

8. ඡන්නසුත්තවණ්ණනා

90. අට්ඨමෙ **ආයස්මා ඡන්නොති** තථාගතෙන සද්ධිං එකදිවසෙ ජාතො මහාභිනික්ඛමනදිවසෙ සද්ධිං නික්ඛමිත්වා පුන අපරභාගෙ සත්ථු සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා ''අම්හාකං බුද්ධො අම්හාකං ධම්මො''ති එවං මක්ඛී චෙව පළාසී ච හුත්වා සබ්‍රහ්මචාරීනං ඵරුසවාචාය සඞ්ඝට්ටනං කරොන්තො ථෙරො. **අවාපුරණං ආදායාති** කුඤ්චිකං ගහෙත්වා. **විහාරෙන විහාරං උපසඞ්කමිත්වාති** එකං විහාරං පවිසිත්වා තතො අඤ්ඤං, තතො අඤ්ඤන්ති එවං තෙන තෙන විහාරෙන තං තං විහාරං උපසඞ්කමිත්වා. **එතදවොච ඔවදන්තු මන්ති** කස්මා එවං මහන්තෙන උස්සාහෙන තත්ථ තත්ථ ගන්ත්වා එතං අවොචාති? උප්පන්නසංවෙගතාය. තස්ස හි පරිනිබ්බුතෙ සත්ථරි ධම්මසඞ්ගාහකත්ථෙරෙහි පෙසිතො ආයස්මා ආනන්දො කොසම්බිං ගන්ත්වා බ්‍රහ්මදණ්ඩං අදාසි. සො දින්නෙ බ්‍රහ්මදණ්ඩෙ සඤ්ජාතපරිළාහො විසඤ්ඤීභූතො පතිත්වා පුන සඤ්ඤං ලභිත්වා වුට්ඨාය එකස්ස භික්ඛුනො සන්තිකං ගතො, සො තෙන සද්ධිං කිඤ්චි න කථෙසි. අඤ්ඤස්ස සන්තිකං අගමාසි, සොපි න කථෙසීති එවං සකලවිහාරං විචරිත්වා නිබ්බින්නො පත්තචීවරං ආදාය බාරාණසිං ගන්ත්වා උප්පන්නසංවෙගො තත්ථ තත්ථ ගන්ත්වා එවං අවොච.

සබ්බෙ සඞ්ඛාරා අනිච්චාති සබ්බෙ තෙභූමකසඞ්ඛාරා අනිච්චා. **සබ්බෙ ධම්මා අනත්තාති** සබ්බෙ චතුභූමකධම්මා අනත්තා. ඉති සබ්බෙපි තෙ භික්ඛූ ථෙරං ඔවදන්තා අනිච්චලක්ඛණං අනත්තලක්ඛණන්ති ද්වෙව ලක්ඛණානි කථෙත්වා දුක්ඛලක්ඛණං න කථයිංසු. කස්මා? එවං කිර නෙසං අහොසි – ''අයං භික්ඛු වාදී දුක්ඛලක්ඛණෙ පඤ්ඤාපියමානෙ රූපං දුක්ඛං…පෙ.… විඤ්ඤාණං දුක්ඛං, මග්ගො දුක්ඛො, ඵලං දුක්ඛන්ති 'තුම්හෙ දුක්ඛප්පත්තා භික්ඛූ නාමා'ති ගහණං ගණ්හෙය්‍ය, යථා ගහණං ගහෙතුං න සක්කොති, එවං නිද්දොසමෙවස්ස කත්වා කථෙස්සාමා''ති ද්වෙව ලක්ඛණානි කථයිංසු.

පරිතස්සනා උපාදානං උප්පජ්ජතීති පරිතස්සනා ච උපාදානඤ්ච උප්පජ්ජති. **පච්චුදාවත්තති මානසං, අථ කො චරහි මෙ අත්තාති** යදි රූපාදීසු එකොපි අනත්තා, අථ කො නාම මෙ අත්තාති එවං පටිනිවත්තති ''මය්හං මානස''න්ති. අයං කිර ථෙරො පච්චයෙ අපරිග්ගහෙත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙසි, සාස්ස දුබ්බලවිපස්සනා අත්තගාහං පරියාදාතුං අසක්කුණන්තී සඞ්ඛාරෙසු සුඤ්ඤතො උපට්ඨහන්තෙසු ''උච්ඡිජ්ජිස්සාමි විනස්සිස්සාමී''ති උච්ඡෙදදිට්ඨියා චෙව පරිතස්සනාය ච පච්චයො අහොසි. සො ච අත්තානං පාපතෙ පපතන්තං විය දිස්වා, ''පරිතස්සනා උපාදානං උප්පජ්ජති, පච්චුදාවත්තති මානසං, අථ කො චරහි මෙ අත්තා''ති ආහ. **න ඛො පනෙවං ධම්මං පස්සතො හොතීති** චතුසච්චධම්මං පස්සන්තස්ස එවං න හොති. **තාවතිකා විස්සට්ඨීති** තත්තකො විස්සාසො. **සම්මුඛා මෙතන්ති** ථෙරො තස්ස වචනං

සුත්වා, ‘‘කීදිසා නු ඛො ඉමස්ස ධම්මදෙසනා සප්පායා’’ති? චින්තෙන්තො තෙපිටකං බුද්ධවචනං විචිනිත්වා කච්චානසුත්තං (සං. නි. 2.15) අද්දස ‘‘ඉදං ආදිතොව දිට්ඨිවිනිවෙඨනං කත්වා මජ්ඣෙ බුද්ධබලං දීපෙත්වා සණ්හසුඛුමපච්චයාකාරං පකාසයමානං ගතං, ඉදමස්ස දෙසෙස්සාමී’’ති දස්සෙන්තො ‘‘සම්මුඛා මෙත’’න්තිආදිමාහ. අට්ඨමං.

9-10. රාහුලසුත්තාදිවණ්ණනා

91-92. නවමදසමානි රාහුලසංයුත්තෙ (සං. නි. 2.188) වුත්තත්ථානෙව. කෙවලං හෙතානි අයං ථෙරවග්ගොති කත්වා ඉධාගතානීති. නවමදසමානි.

ථෙරවග්ගො නවමො.

10. පුප්ඵවග්ගො

1. නදීසුත්තවණ්ණනා

93. පුප්ඵවග්ගස්ස පඨමෙ **පබ්බතෙය්‍යාති** පබ්බතෙ පවත්තා. **ඔහාරිනීති** සොතෙ පතිතපතිතානි තිණපණ්ණකට්ඨාදීනි හෙට්ඨාහාරිනී. **දූරඞ්ගමාති** නික්ඛන්තට්ඨානතො පට්ඨාය චතුපඤ්චයොජනසතගාමිනී. **සීඝසොතාති** චණ්ඩසොතා. **කාසාතිආදීනි** සබ්බානි තිණජාතානි. **රුක්ඛාති** එරණ්ඩාදයො දුබ්බලරුක්ඛා. **තෙ නං අජ්ඣොලම්බෙය්‍යුන්ති** තෙ තීරෙ ජාතාපි ඔනමිත්වා අග්ගෙහි උදකං ඵුසන්තෙහි අධිඔලම්බෙය්‍යුං, උපරි ලම්බෙය්‍යුන්ති අත්ථො. **පලුජ්ජෙය්‍යුන්ති** සමූලමත්තිකාය සද්ධිං සීසෙ පතෙය්‍යුං. සො තෙහි අජ්ඣොත්ථටො වාලුකමත්තිකොදකෙහි මුඛං පවිසන්තෙහි මහාවිනාසං පාපුණෙය්‍ය.

එවමෙව ඛොති එත්ථ සොතෙ පතිතපුරිසො විය වට්ටසන්නිස්සිතො බාලපුථුජ්ජනො දට්ඨබ්බො, උභතොතීරෙ කාසාදයො විය දුබ්බලපඤ්චක්ඛන්ධා, ‘‘ඉමෙ ගහිතාපි මං තාරෙතුං න සක්ඛිස්සන්තී’’ති තස්ස පුරිසස්ස අජානිත්වා ගහණං විය ඉමෙ ඛන්ධා ‘‘න මය්හං සහායා’’ති බාලපුථුජ්ජනස්ස අජානිත්වා චතූහි ගාහෙහි ගහණං, ගහිතගහිතානං පලුජ්ජනත්තා පුරිසස්ස බ්‍යසනප්පත්ති විය චතූහි ගාහෙහි ගහිතානං ඛන්ධානං විපරිණාමෙ බාලපුථුජ්ජනස්ස සොකාදිබ්‍යසනප්පත්ති වෙදිතබ්බා. පඨමං.

2. පුප්ඵසුත්තවණ්ණනා

94. දුතියෙ **විවදතීති** ‘‘අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තා අසුභ’’න්ති යථාසභාවෙන වදන්තෙන සද්ධිං ‘‘නිච්චං සුඛං අත්තා සුභ’’න්ති වදන්තො විවදති. **ලොකධම්මොති** ඛන්ධපඤ්චකං. තඤ්හි ලුජ්ජනසභාවත්තා ලොකධම්මොති වුච්චති. **කින්ති කරොමීති** කථං කරොමි? මය්හඤ්හි පටිපත්තිකථනමෙව භාරො, පටිපත්තිපූරණං පන කුලපුත්තානං භාරොති දස්සෙති. ඉමස්මිං සුත්තෙ තයො ලොකා කථිතා. ‘‘නාහං, භික්ඛවෙ, ලොකෙනා’’ති එත්ථ හි සත්තලොකො කථිතො, ‘‘අත්ථි, භික්ඛවෙ, ලොකෙ ලොකධම්මො’’ති එත්ථ සඞ්ඛාරලොකො, ‘‘තථාගතො ලොකෙ ජාතො ලොකෙ සංවඩ්ඪො’’ති එත්ථ ඔකාසලොකො කථිතො. දුතියං.

3. ඵෙණපිණ්ඩූපමසුත්තවණ්ණනා

95. තතියෙ **ගඞ්ගාය නදියා තීරෙති** අයුජ්ඣපුරවාසිනො අපරිමාණභික්ඛුපරිවාරං චාරිකං චරමානං තථාගතං අත්තනො නගරං සම්පත්තං දිස්වා එකස්මිං ගඞ්ගාය නිවත්තනට්ඨානෙ මහාවනසණ්ඩමණ්ඩිතප්පදෙසෙ සත්ථු විහාරං කත්වා අදංසු. භගවා තත්ථ විහරති. තං සන්ධාය වුත්තං ‘‘ගඞ්ගාය නදියා තීරෙ’’ති. **තත්‍ර ඛො භගවා භික්ඛූ ආමන්තෙසීති** තස්මිං විහාරෙ වසන්තො භගවා සායන්හසමයං ගන්ධකුටිතො නික්ඛමිත්වා ගඞ්ගාතීරෙ පඤ්ඤත්තවරබුද්ධාසනෙ නිසින්නො ගඞ්ගාය නදියා ආගච්ඡන්තං මහන්තං ඵෙණපිණ්ඩං දිස්වා, ‘‘මම සාසනෙ පඤ්චක්ඛන්ධනිස්සිතං එකං ධම්මං කථෙස්සාමී’’ති චින්තෙත්වා පරිවාරෙත්වා නිසින්නෙ භික්ඛූ ආමන්තෙසි.

මහන්තං ඵෙණපිණ්ඩන්ති උට්ඨානුට්ඨානෙ බදරපක්කප්පමාණතො පට්ඨාය අනුසොතාගමනෙන අනුපුබ්බෙන පවඩ්ඪිත්වා පබ්බතකූටමත්තං ජාතං, යත්ථ උදකසප්පාදයො අනෙකපාණයො නිවසන්ති, එවරූපං මහන්තං ඵෙණපිණ්ඩං. **ආවහෙය්‍යාති** ආහරෙය්‍ය. සො පනායං ඵෙණපිණ්ඩො උට්ඨිතට්ඨානෙපි භිජ්ජති , ථොකං ගන්ත්වාපි, එකද්වියොජනාදිවසෙන දූරං ගන්ත්වාපි, අන්තරා පන අභිජ්ජන්තොපි මහාසමුද්දං පත්වා අවස්සමෙව භිජ්ජති. **නිජ්ඣායෙය්‍යාති** ඔලොකෙය්‍ය. **යොනිසො උපපරික්ඛෙය්‍යාති** කාරණෙන උපපරික්ඛෙය්‍ය. **කිඤ්හි සියා, භික්ඛවෙ, ඵෙණපිණ්ඩෙ සාරොති**, භික්ඛවෙ, ඵෙණපිණ්ඩම්හි සාරො නාම කිං භවෙය්‍ය? විලීයිත්වා විද්ධංසෙය්‍යොව.

එවමෙව ඛොති යථා ඵෙණපිණ්ඩො නිස්සාරො, එවං රූපම්පි නිච්චසාරධුවසාරඅත්තසාරවිරහෙන නිස්සාරමෙව. යථා ච සො ‘‘ඉමිනා පත්තං වා ථාලකං වා කරිස්සාමී’’ති ගහෙතුං න සක්කා, ගහිතොපි තමත්ථං න සාධෙති, භිජ්ජති

එව, එවං රූපම්පි නිච්චන්ති වා ධුවන්ති වා අහන්ති වා මමන්ති වා ගහෙතුං න සක්කා, ගහිතම්පි න තථා තිට්ඨති, අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තා අසුභඤ්ඤෙව හොතීති එවං ඵෙණපිණ්ඩසදිසමෙව හොති. යථා වා පන ඵෙණපිණ්ඩො ඡිද්දාවඡිද්දො අනෙකසන්ධිඝටිතො බහූනං උදකසප්පාදීනං පාණානං ආවාසො, එවං රූපම්පි ඡිද්දාවඡිද්දං අනෙකසන්ධිඝටිතං, කුලවසෙනෙවෙත්ථ අසීති කිමිකුලානි වසන්ති, තදෙව තෙසං සූතිඝරම්පි වච්චකුටිපි ගිලානසාලාපි සුසානම්පි, න තෙ අඤ්ඤත්ථ ගන්ත්වා ගබ්භවුට්ඨානාදීනි කරොන්ති, එවම්පි ඵෙණපිණ්ඩසදිසං.

යථා ච ඵෙණපිණ්ඩො ආදිතො බදරපක්කමත්තො හුත්වා අනුපුබ්බෙන පබ්බතකූටමත්තොපි හොති, එවං රූපම්පි ආදිතො කලලමත්තං හුත්වා අනුපුබ්බෙන බ්‍යාමමත්තම්පි ගොමහිංසහත්ථිආදීනං වසෙන පබ්බතකූටාදිමත්තං හොති මච්ඡකච්ඡපාදීනං වසෙන අනෙකයොජනසතපමාණම්පි, එවම්පි ඵෙණපිණ්ඩසදිසං. යථා ච ඵෙණපිණ්ඩො උට්ඨිතමත්තොපි භිජ්ජති, ථොකං ගන්ත්වාපි, දූරං ගන්ත්වාපි, සමුද්දං පත්වා පන අවස්සමෙව භිජ්ජති, එවමෙවං රූපම්පි කලලභාවෙපි භිජ්ජති අබ්බුදාදිභාවෙපි, අන්තරා පන අභිජ්ජමානම්පි වස්සසතායුකානං වස්සසතං පත්වා අවස්සමෙව භිජ්ජති, මරණමුඛෙ චුණ්ණවිචුණ්ණං හොති, එවම්පි ඵෙණපිණ්ඩසදිසං.

කිඤ්හි සියා, භික්ඛවෙ, වෙදනාය සාරොතිආදීසු වෙදනාදීනං පුබ්බුළාදීහි එවං සදිසතා වෙදිතබ්බා. යථා හි පුබ්බුළො අසාරො එවං වෙදනාපි. යථා ච සො අබලො අගය්හුපගො, න සක්කා තං ගහෙත්වා ඵලකං වා ආසනං වා කාතුං, ගහිතොපි භිජ්ජතෙව, එවං වෙදනාපි අබලා අගය්හුපගා, න සක්කා නිච්චාති වා ධුවාති වා ගහෙතුං, ගහිතාපි න තථා තිට්ඨති, එවං අගය්හුපගතායපි වෙදනා පුබ්බුළසදිසා. යථා පන තස්මිං තස්මිං උදකබින්දුම්හි පුබ්බුළො උප්පජ්ජති චෙව භිජ්ජති ච, න චිරට්ඨිතිකො හොති, එවං වෙදනාපි උප්පජ්ජති චෙව භිජ්ජති ච, න චිරට්ඨිතිකා හොති. එකච්ඡරක්ඛණෙ කොටිසතසහස්සසඞ්ඛා උප්පජ්ජිත්වා නිරුජ්ඣති. යථා ච පුබ්බුළො උදකතලං, උදකබින්දුං, උදකජල්ලං, සඞ්කඩ්ඪිත්වා පුටං කත්වා ගහණවාතඤ්චාති චත්තාරි කාරණානි පටිච්ච උප්පජ්ජති, එවං වෙදනාපි වත්ථුං ආරම්මණං කිලෙසජල්ලං ඵස්සසඞ්ඝට්ටනඤ්චාති චත්තාරි කාරණානි පටිච්ච උප්පජ්ජති. එවම්පි වෙදනා පුබ්බුළසදිසා.

සඤ්ඤාපි අසාරකට්ඨෙන මරීචිසදිසා. තථා අගය්හුපගට්ඨෙන. න හි සක්කා තං ගහෙත්වා පිවිතුං වා න්හායිතුං වා භාජනං වා පූරෙතුං. අපිච යථා මරීචි විප්ඵන්දති, සඤ්ජාතූමිවෙගා විය ඛායති, එවං නීලසඤ්ඤාදිභෙදා සඤ්ඤාපි නීලාදිඅනුභවනත්ථාය ඵන්දති විප්ඵන්දති. යථා ච මරීචි මහාජනං විප්පලම්භෙති ''පුණ්ණවාපි විය පුණ්ණනදී විය දිස්සතී''ති වදාපෙති, එවං සඤ්ඤාපි විප්පලම්භෙති, ''ඉදං නීලකං සුභං සුඛං නිච්ච''න්ති වදාපෙති. පීතකාදීසුපි එසෙව නයො. එවං සඤ්ඤා විප්පලම්භනෙනාපි මරීචිසදිසා.

අකුක්කුකජාතන්ති අන්තො අසඤ්ජාතඝනදණ්ඩකං. සඞ්ඛාරාපි අසාරකට්ඨෙන කදලික්ඛන්ධසදිසා, තථා අගය්හුපගට්ඨෙන . යථෙව හි කදලික්ඛන්ධතො කිඤ්චි ගහෙත්වා න සක්කා ගොපානසිආදීනං අත්ථාය උපනෙතුං, උපනීතම්පි න තථා හොති, එවං සඞ්ඛාරාපි න සක්කා නිච්චාදිවසෙන ගහෙතුං, ගහිතාපි න තථා හොන්ති. යථා ච කදලික්ඛන්ධො බහුපත්තවට්ටිසමොධානො හොති, එවං සඞ්ඛාරක්ඛන්ධො බහුධම්මසමොධානො. යථා ච කදලික්ඛන්ධො නානාලක්ඛණො. අඤ්ඤොයෙව හි බාහිරාය පත්තවට්ටියා වණ්ණො, අඤ්ඤො තතො අබ්භන්තරඅබ්භන්තරානං, එවමෙව සඞ්ඛාරක්ඛන්ධෙපි අඤ්ඤදෙව ඵස්සස්ස ලක්ඛණං, අඤ්ඤා චෙතනාදීනං, සමොධානෙත්වා පන සඞ්ඛාරක්ඛන්ධොව වුච්චතීති එවම්පි සඞ්ඛාරක්ඛන්ධො කදලික්ඛන්ධසදිසො.

චක්ඛුමා පුරිසොති මංසචක්ඛුනා චෙව පඤ්ඤාචක්ඛුනා චාති ද්වීහි චක්ඛූහි චක්ඛුමා. මංසචක්ඛුම්පි හිස්ස පරිසුද්ධං වට්ටති අපගතපටලපිළකං, පඤ්ඤාචක්ඛුම්පි අසාරභාවදස්සනසමත්ථං. විඤ්ඤාණම්පි අසාරකට්ඨෙන මායාසදිසං, තථා අගය්හුපගට්ඨෙන. යථා ච මායා ඉත්තරා ලහුපච්චුපට්ඨානා, එවං විඤ්ඤාණං. තඤ්හි තතොපි ඉත්තරතරඤ්චෙව ලහුපච්චුපට්ඨානතරඤ්ච. තෙනෙව හි චිත්තෙන පුරිසො ආගතො විය ගතො විය ඨිතො විය නිසින්නො විය හොති. අඤ්ඤදෙව ච ආගමනකාලෙ චිත්තං, අඤ්ඤං ගමනකාලාදීසු. එවම්පි විඤ්ඤාණං මායාසදිසං. මායා ච මහාජනං වඤ්චෙති, යංකිඤ්චිදෙව ''ඉදං සුවණ්ණං රජතං මුත්තා''ති ගාහාපෙති, විඤ්ඤාණම්පි මහාජනං වඤ්චෙති. තෙනෙව හි චිත්තෙන ආගච්ඡන්තං විය ගච්ඡන්තං විය ඨිතං විය නිසින්නං විය කත්වා ගාහාපෙති. අඤ්ඤදෙව ච ආගමනෙ චිත්තං, අඤ්ඤං ගමනාදීසු. එවම්පි විඤ්ඤාණං මායාසදිසං.

භූරිපඤ්ඤෙනාති සණ්හපඤ්ඤෙන චෙව විපුලවිත්ථතපඤ්ඤෙන ච. **ආයූති** ජීවිතින්ද්‍රියං. **උස්මාති** කම්මජතෙජොධාතු. **පරභත්තන්ති** නානාවිධානං කිමිගණාදීනං භත්තං හුත්වා. **එතාදිසායං සන්තානොති** එතාදිසී අයං පවෙණී මතකස්ස යාව සුසානා සට්ඨියතීති. **මායායං බාලලාපිනීති** ය්වායං විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො නාම, අයං බාලමහාජනලපාපනිකමායා නාම. **වධකොති** ද්වීහි කාරණෙහි අයං ඛන්ධසඞ්ඛාතො වධකො අඤ්ඤමඤ්ඤඝාතනෙනපි, ඛන්ධෙසු සති වධො පඤ්ඤායතීතිපි. එකා හි පථවීධාතු භිජ්ජමානා සෙසධාතුයො ගහෙත්වාව භිජ්ජති, තථා ආපොධාතුආදයො. රූපක්ඛන්ධො ච භිජ්ජමානො අරූපක්ඛන්ධෙ ගහෙත්වාව භිජ්ජති, තථා අරූපක්ඛන්ධෙසු වෙදනාදයො සඤ්ඤාදිකෙ. චත්තාරොපි චෙතෙ වත්ථුරූපන්ති එවං අඤ්ඤමඤ්ඤවධනෙනෙත්ථ වධකතා වෙදිතබ්බා. ඛන්ධෙසු පන සති වධබන්ධනච්ඡෙදාදීනි සම්භවන්ති, එවං එතෙසු සති වධභාවතොපි වධකතා වෙදිතබ්බා. **සබ්බසංයොගන්ති** සබ්බං දසවිධම්පි සංයොජනං. **අච්චුතං පදන්ති** නිබ්බානං. තතියං.

4-6. ගොමයපිණ්ඩසුත්තාදිවණ්ණනා

96-98. චතුත්ථෙ **සස්සතිසමන්ති** සිනෙරුමහාපඨවීචන්දිමසූරියාදීහි සස්සතීහි සමං. **පරිත්තං ගොමයපිණ්ඩන්ති** අප්පමත්තකං මධුකපුප්ඵප්පමාණං ගොමයඛණ්ඩං. කුතො පනානෙනෙතං ලද්ධන්ති. පරිභණ්ඩකරණත්ථාය ආභතතො ගහිතන්ති එකෙ. අත්ථස්ස පන විඤ්ඤාපනත්ථං ඉද්ධියා අභිසඞ්ඛරිත්වා හත්ථාරුළ්හං කතන්ති වෙදිතබ්බන්ති. **අත්තභාවපටිලාභොති** පටිලද්ධඅත්තභාවො. **න යිදං බ්‍රහ්මචරියවාසො පඤ්ඤායෙථාති** අයං මග්ගබ්‍රහ්මචරියවාසො නාම න පඤ්ඤායෙය්‍ය. මග්ගො හි තෙභූමකසඞ්ඛාරෙ විවට්ටෙන්තො උප්පජ්ජති. යදි ච එත්තකො අත්තභාවො නිච්චො භවෙය්‍ය, මග්ගො උප්පජ්ජිත්වාපි සඞ්ඛාරවට්ටං විවට්ටෙතුං න සක්කුණෙය්‍යාති බ්‍රහ්මචරියවාසො න පඤ්ඤායෙථ.

ඉදානි සචෙ කොචි සඞ්ඛාරො නිච්චො භවෙය්‍ය, මයා මහාසුදස්සනරාජකාලෙ අනුභූතා සම්පත්ති නිච්චා භවෙය්‍ය, සාපි ච අනිච්චාති තං දස්සෙතුං **භූතපුබ්බාහං භික්ඛු රාජා අහොසින්ති**ආදිමාහ. තත්ථ **කුසාවතීරාජධානිප්පමුඛානීති** කුසාවතීරාජධානී තෙසං නගරානං පමුඛා, සබ්බසෙට්ඨාති අත්ථො. **සාරමයානීති** රත්තචන්දනසාරමයානි. උපධානං පන සබ්බෙසං සුත්තමයමෙව. **ගොණකත්ථතානීති** චතුරඞ්ගුලාධිකලොමෙන කාළකොජවෙන අත්ථතානි, යං මහාපිට්ඨියකොජවොති වදන්ති. **පටිකත්ථතානීති** උභතොලොමෙන උණ්ණාමයෙන සෙතකම්බලෙන අත්ථතානි. **පටලිකත්ථතානීති** ඝනපුප්ඵෙන උණ්ණාමයඅත්ථරණෙන අත්ථතානි. **කදලිමිගපවරපච්චත්ථරණානීති** කදලිමිගචම්මමයෙන උත්තමපච්චත්ථරණෙන අත්ථතානි. තං කිර පච්චත්ථරණං සෙතවත්ථස්ස උපරි කදලිමිගචම්මං අත්ථරිත්වා සිබ්බෙත්වා කරොන්ති. **සඋත්තරච්ඡදානීති** සහ උත්තරච්ඡදෙන, උපරි බද්ධෙන රත්තවිතානෙන සද්ධින්ති අත්ථො. **උභතොලොහිතකූපධානීති** සීසූපධානඤ්ච පාදූපධානඤ්චාති පල්ලඞ්කානං උභතොලොහිතකූපධානානි. **වෙජයන්තරථප්පමුඛානීති** එත්ථ වෙජයන්තො නාම තස්ස රඤ්ඤො රථො, යස්ස චක්කානං ඉන්දනීලමණිමයා නාභි, සත්තරතනමයා අරා, පවාළමයා නෙමි, රජතමයො අක්ඛො, ඉන්දනීලමණිමයං උපක්ඛරං, රජතමයං කුබ්බරං. සො තෙසං රථානං පමුඛො අග්ගො. **දුකූලසන්දානානීති** දුකූලසන්ථරානි. **කංසූපධාරණානීති** රජතමයදොහභාජනානි. **වත්ථකොටිසහස්සානීති** යථාරුචිතං පරිභුඤ්ජිස්සතීති න්හත්වා ඨිතකාලෙ උපනීතවත්ථානෙව සන්ධායෙතං වුත්තං. **භත්තාභිහාරොති** අභිහරිතබ්බභත්තං.

යමහං තෙන සමයෙන අජ්ඣාවසාමීති යත්ථ වසාමි, තං එකඤ්ඤෙව නගරං හොති, අවසෙසෙසු පුත්තධීතාදයො චෙව දාසමනුස්සා ච වසිංසු. පාසාදකූටාගාරාදීසුපි එසෙව නයො. පල්ලඞ්කාදීසු එකංයෙව සයං පරිභුඤ්ජති, සෙසා පුත්තාදීනං පරිභොගා හොන්ති. ඉත්ථීසු එකාව පච්චුපට්ඨාති, සෙසා පරිවාරමත්තා හොන්ති. **වෙලාමිකාති** ඛත්තියස්ස වා බ්‍රාහ්මණියා, බ්‍රාහ්මණස්ස වා ඛත්තියානියා කුච්ඡිස්මිං ජාතා. **පරිදහාමීති** එකංයෙව දුස්සයුගං නිවාසෙමි, සෙසානි පරිවාරෙත්වා විචරන්තානං අසීතිසහස්සාධිකානං සොළසන්නං පුරිසසතසහස්සානං හොන්තීති දස්සෙති. **භුඤ්ජාමීති** පරමප්පමාණෙන නාළිකොදනමත්තං භුඤ්ජාමි, සෙසං පරිවාරෙත්වා විචරන්තානං චත්තාලීසසහස්සාධිකානං අට්ඨන්නං පුරිසසතසහස්සානං හොතීති දස්සෙති. එකථාලිපාකො හි දසන්නං ජනානං පහොති.

ඉති ඉමං මහාසුදස්සනකාලෙ සම්පත්තිං දස්සෙත්වා ඉදානි තස්සා අනිච්චතං දස්සෙන්තො **ඉති ඛො භික්ඛූති**ආදිමාහ. තත්ථ **විපරිණතාති** පකතිජහනෙන නිබ්බුතපදීපො විය අපණ්ණත්තිකභාවං ගතා. **එවං අනිච්චා ඛො භික්ඛු සඞ්ඛාරාති** එවං හුත්වාඅභාවට්ඨෙන අනිච්චා. එත්තාවතා භගවා යථා නාම පුරිසො සතහත්ථුබ්බෙධෙ චම්පකරුක්ඛෙ නිස්සෙණිං බන්ධිත්වා අභිරුහිත්වා චම්පකපුප්ඵං ආදාය නිස්සෙණිං මුඤ්චන්තො ඔතරෙය්‍ය, එවමෙවං නිස්සෙණිං බන්ධන්තො විය අනෙකවස්සකොටිසතසහස්සුබ්බෙධං මහාසුදස්සනසම්පත්තිං ආරුය්හ සම්පත්තිමත්ථකෙ ඨිතං අනිච්චලක්ඛණං ආදාය නිස්සෙණිං මුඤ්චන්තො විය ඔතිණ්ණො. **එවං අද්ධුවාති** එවං උදකපුබ්බුළාදයො විය ධුවභාවරහිතා. **එවං අනස්සාසිකාති** එවං සුපිනකෙ පීතපානීයං විය අනුලිත්තචන්දනං විය ච අස්සාසවිරහිතා. ඉති ඉමස්මිං සුත්තෙ අනිච්චලක්ඛණං කථිතං. පඤ්චමෙ සබ්බං වුත්තනයමෙව. ඡට්ඨං තථා බුජ්ඣනකස්ස අජ්ඣාසයෙන වුත්තං. චතුත්ථාදීනි.

7. ගද්දුලබද්ධසුත්තවණ්ණනා

99. සත්තමෙ **යං මහාසමුද්දොති** යස්මිං සමයෙ පඤ්චමෙ සූරියෙ උට්ඨිතෙ මහාසමුද්දො උස්සුස්සති. **දුක්ඛස්ස අන්තකිරියන්ති** චත්තාරි සච්චානි අප්පටිවිජ්ඣිත්වා අවිජ්ජාය නිවුතානංයෙව සතං වට්ටදුක්ඛස්ස අන්තකිරියං පරිච්ඡෙදං න වදාමි. **සා ගද්දුලබද්ධොති** ගද්දුලෙන බද්ධසුනඛො. **ඛීලෙති** පථවියං ආකොටිතෙ මහාඛීලෙ. **ථම්භෙති** නිඛණිත්වා ඨපිතෙ ථම්භෙ. **එවමෙව ඛොති** එත්ථ සුනඛො විය වට්ටනිස්සිතො බාලො, ගද්දුලො විය දිට්ඨි, ථම්භො විය සක්කායො, ගද්දුලරජ්ජුයා ථම්භෙ උපනිබද්ධසුනඛස්ස ථම්භානුපරිවත්තනං විය දිට්ඨිතණ්හාය සක්කායෙ බද්ධස්ස පුථුජ්ජනස්ස සක්කායානුපරිවත්තනං වෙදිතබ්බං. සත්තමං.

8. දුතියගද්දුලබද්ධසුත්තවණ්ණනා

100. අට්ඨමෙ **තස්මාති** යස්මා දිට්ඨිගද්දුලනිස්සිතාය තණ්හාරජ්ජුයා සක්කායථම්භෙ උපනිබද්ධො වට්ටනිස්සිතො බාලපුථුජ්ජනො සබ්බිරියාපථෙසු ඛන්ධපඤ්චකං නිස්සායෙව පවත්තති, යස්මා වා දීඝරත්තමිදං චිත්තං සංකිලිට්ඨං රාගෙන දොසෙන මොහෙන, තස්මා. **චිත්තසංකිලෙසාති** සුන්හාතාපි හි සත්තා චිත්තසංකිලෙසෙනෙව සංකිලිස්සන්ති, මලග්ගහිතසරීරාපි චිත්තස්ස වොදානත්තා විසුජ්ඣන්ති. තෙනාහු පොරාණා –

''රූපම්හි සංකිලිට්ඨම්හි, සංකිලිස්සන්ති මාණවා;
රූපෙ සුද්ධෙ විසුජ්ඣන්ති, අනක්ඛාතං මහෙසිනා.

''චිත්තම්හි සංකිලිට්ඨම්හි, සංකිලිස්සන්ති මාණවා;
චිත්තෙ සුද්ධෙ විසුජ්ඣන්ති, ඉති වුත්තං මහෙසිනා''ති.

චරණං නාම චිත්තන්ති විචරණචිත්තං. සඞ්ඛා නාම බ්‍රාහ්මණපාසණ්ඩිකා හොන්ති, තෙ පටකොට්ඨකං කත්වා තත්ථ නානප්පකාරා සුගතිදුග්ගතිවසෙන සම්පත්තිවිපත්තියො ලෙඛාපෙත්වා, ''ඉමං කම්මං කත්වා ඉදං පටිලභති, ඉදං කත්වා ඉද''න්ති දස්සෙන්තා තං චිත්තං ගහෙත්වා විචරන්ති. **චිත්තෙනෙව චින්තිතන්ති** චිත්තකාරෙන චින්තෙත්වා කතත්තා චිත්තෙන චින්තිතං නාම. **චිත්තඤ්ඤෙව චිත්තතරන්ති** තස්ස චිත්තස්ස උපායපරියෙසනචිත්තං තතොපි චිත්තතරං. **තිරච්ඡානගතා පාණා චිත්තෙනෙව චින්තිතාති** කම්මචිත්තෙනෙව චින්තිතා. තං පන කම්මචිත්තං ඉමෙ වට්ටකතිත්තිරාදයො ''එවං චිත්තා භවිස්සාමා''ති ආයූහන්තා නාම නත්ථි. කම්මං පන යොනිං උපනෙති, යොනිමූලකො තෙසං චිත්තභාවො. යොනිඋපගතා හි සත්තා තංතංයොනිකෙහි සදිසචිත්තාව හොන්ති. ඉති යොනිසිද්ධො චිත්තභාවො, කම්මසිද්ධා යොනීති වෙදිතබ්බා.

අපිච චිත්තං නාමෙතං සහජාතං සහජාතධම්මචිත්තතාය භූමිචිත්තතාය වත්ථුචිත්තතාය ද්වාරචිත්තතාය ආරම්මණචිත්තතාය කම්මනානත්තමූලකානං ලිඞ්ගනානත්තසඤ්ඤානානත්තවොහාරනානත්තාදීනං අනෙකවිධානං චිත්තානං නිප්ඵාදනතායපි තිරච්ඡානගතචිත්තතො චිත්තතරමෙව වෙදිතබ්බං.

රජකොති වත්ථෙසු රඞ්ගෙන රූපසමුට්ඨාපනකො. සො පන අඡෙකො අමනාපං රූපං කරොති, ඡෙකො මනාපං දස්සනීයං, එවමෙව පුථුජ්ජනො අකුසලචිත්තෙන වා ඤාණවිප්පයුත්තකුසලෙන වා චක්ඛුසම්පදාදිවිරහිතං විරූපං සමුට්ඨාපෙති, ඤාණසම්පයුත්තකුසලෙන චක්ඛුසම්පදාදිසම්පන්නං අභිරූපං. අට්ඨමං.

9. වාසිජටසුත්තවණ්ණනා

101. නවමෙ **සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, කුක්කුටියා අණ්ඩානීති** ඉමා කණ්හපක්ඛසුක්කපක්ඛවසෙන ද්වෙ උපමා වුත්තා. තාසු කණ්හපක්ඛඋපමා අත්ථස්ස අසාධිකා, ඉතරා සාධිකාති. සුක්කපක්ඛඋපමාය එවං අත්ථො වෙදිතබ්බො – **සෙය්‍යථාති** ඔපම්මත්ථෙ නිපාතො, **අපීති** සම්භාවනත්ථෙ. උභයෙනාපි සෙය්‍යථා නාම, භික්ඛවෙති දස්සෙති. **කුක්කුටියා අණ්ඩානි අට්ඨ වා දස වා දස වා ද්වාදස වාති** එත්ථ පන කිඤ්චාපි කුක්කුටියා වුත්තප්පකාරතො ඌනාධිකානිපි අණ්ඩානි හොන්ති, වචනසිලිට්ඨතාය පන එවං වුත්තං. එවඤ්හි ලොකෙ සිලිට්ඨවචනං හොති. **තානස්සූති** තානි අස්සු, තානි භවෙය්‍යුන්ති අත්ථො. **කුක්කුටියා සම්මා අධිසයිතානීති** තාය ච ජනෙත්තියා කුක්කුටියා පක්ඛෙ පසාරෙත්වා තෙසං උපරි සයන්තියා සම්මා අධිසයිතානි. **සම්මා පරිසෙදිතානීති** කාලෙන කාලං උතුං ගණ්හාපෙන්තියා සුට්ඨු සමන්තතො සෙදිතානි උස්මීකතානි. **සම්මා පරිභාවිතානීති** කාලෙන කාලං සුට්ඨු සමන්තතො භාවිතානි, කුක්කුටගන්ධං ගාහාපිතානීති අත්ථො. **කිඤ්චාපි තස්සා කුක්කුටියාති** තස්සා කුක්කුටියා ඉමිනා තිවිධකිරියාකරණෙන අප්පමාදං කත්වා කිඤ්චාපි න එවං ඉච්ඡා උප්පජ්ජෙය්‍ය. **අථ ඛො භබ්බාව තෙති** අථ ඛො තෙ කුක්කුටපොතකා වුත්තනයෙන සොත්ථිනා අභිනිබ්භිජ්ජිතුං භබ්බාව. තෙ හි යස්මා තාය කුක්කුටියා එවං තීහාකාරෙහි තානි අණ්ඩානි පරිපාලියමානානි න පූතීනි හොන්ති, යො නෙසං අල්ලසිනෙහො, සොපි පරියාදානං ගච්ඡති, කපාලං තනුකං හොති, පාදනඛසිඛා ච මුඛතුණ්ඩකඤ්ච ඛරං හොති, සයම්පි පරිණාමං ගච්ඡන්ති, කපාලස්ස තනුත්තා බහි ආලොකො අන්තො පඤ්ඤායති, තස්මා ''චිරං වත මයං සඞ්කුටිතහත්ථපාදා සම්බාධෙ සයිම්හා, අයඤ්ච බහි ආලොකො දිස්සති, එත්ථ දානි නො සුඛවිහාරො භවිස්සතී''ති නික්ඛමිතුකාමා හුත්වා කපාලං පාදෙන පහරන්ති, ගීවං පසාරෙන්ති, තතො තං කපාලං ද්වෙධා භිජ්ජති. අථ තෙ පක්ඛෙ විධුනන්තා තංඛණානුරූපං විරවන්තා නික්ඛමන්තියෙව, නික්ඛමිත්වා ච ගාමක්ඛෙත්තං උපසොභයමානා විචරන්ති.

එවමෙව ඛොති ඉදං ඔපම්මසම්පටිපාදනං. තං එවං අත්ථෙන සංසන්දිත්වා වෙදිතබ්බං – තස්සා කුක්කුටියා අණ්ඩෙසු තිවිධකිරියාකරණං විය හි ඉමස්ස භික්ඛුනො භාවනානුයොගං අනුයුත්තකාලො, කුක්කුටියා තිවිධකිරියාසම්පාදනෙන අණ්ඩානං අපූතිභාවො විය භාවනානුයොගමනුයුත්තස්ස භික්ඛුනො තිවිධානුපස්සනාසම්පාදනෙන විපස්සනාඤාණස්ස අපරිහානි, තස්සා තිවිධකිරියාකරණෙන අල්ලසිනෙහපරියාදානං විය තස්ස භික්ඛුනො තිවිධානුපස්සනාසම්පාදනෙන භවත්තයානුගතනිකන්තිසිනෙහපරියාදානං, අණ්ඩකපාලානං තනුභාවො විය තස්ස භික්ඛුනො අවිජ්ජණ්ඩකොසස්ස තනුභාවො, කුක්කුටපොතකානං පාදනඛසිඛමුඛතුණ්ඩකානං ථද්ධඛරභාවො විය භික්ඛුනො විපස්සනාඤාණස්ස තික්ඛඛරවිප්පසන්න සූරභාවො, කුක්කුටපොතකානං පරිණාමකාලො විය භික්ඛුනො විපස්සනාඤාණස්ස පරිණාමකාලො වඩ්ඪිතකාලො ගබ්භග්ගහණකාලො, කුක්කුටපොතකානං පාදනඛසිඛාය වා මුඛතුණ්ඩකෙන වා අණ්ඩකොසං පදාලෙත්වා පක්ඛෙ පප්ඵොටෙත්වා සොත්ථිනා අභිනිබ්භිදාකාලො විය තස්ස භික්ඛුනො විපස්සනාඤාණගබ්භං ගණ්හාපෙත්වා විචරන්තස්ස තජ්ජාතිකං උතුසප්පායං වා භොජනසප්පායං වා පුග්ගලසප්පායං වා ධම්මස්සවනසප්පායං වා ලභිත්වා එකාසනෙ නිසින්නස්සෙව විපස්සනං වඩ්ඪෙන්තස්ස අනුපුබ්බාධිගතෙන අරහත්තමග්ගෙන අවිජ්ජණ්ඩකොසං පදාලෙත්වා අභිඤ්ඤාපක්ඛෙ

පප්පොටෙත්වා සොත්ථිනා අරහත්තපත්තකාලො වෙදිතබ්බො. යථා පන කුක්කුටපොතකානං පරිණතභාවං ඤත්වා මාතාපි අණ්ඩකොසං භින්දති, එවං තථාරූපස්ස භික්ඛුනො ඤාණපරිපාකං ඤත්වා සත්ථාපි –

‘‘උච්ඡින්ද සිනෙහමත්තනො, කුමුදං සාරදිකංව පාණිනා;
සන්තිමග්ගමෙව බ්‍රූහය, නිබ්බානං සුගතෙන දෙසිත’’න්ති. (ධ. ප. 285) –

ආදිනා නයෙන ඔභාසං ඵරිත්වා ගාථාය අවිජ්ජණ්ඩකොසං පහරති. සො ගාථාපරියොසානෙ අවිජ්ජණ්ඩකොසං භින්දිත්වා අරහත්තං පාපුණාති. තතො පට්ඨාය යථා තෙ කුක්කුටපොතකා ගාමක්ඛෙත්තං උපසොභයමානා තත්ථ විචරන්ති, එවං අයම්පි මහාඛීණාසවො නිබ්බානාරම්මණං ඵලසමාපත්තිං අප්පෙත්වා සඞ්ඝාරාමං උපසොභයමානො විචරති.

පලගණ්ඩස්සාති වඩ්ඪකිස්ස. සො හි ඔලම්බකසඞ්ඛාතං පලං ධාරෙත්වා දාරූනං ගණ්ඩං හරතීති පලගණ්ඩොති වුච්චති. **වාසිජටෙති** වාසිදණ්ඩකස්ස ගහණට්ඨානෙ. **එත්තකං වත මෙ අජ්ජ ආසවානං ඛීණන්ති** පබ්බජිතස්ස හි පබ්බජ්ජාසඞ්ඛෙපෙන උද්දෙසෙන පරිපුච්ඡාය යොනිසො මනසිකාරෙන වත්තපටිපත්තියා ච නිච්චකාලං ආසවා ඛීයන්ති. එවං ඛීයමානානං පන තෙසං ‘‘එත්තකං අජ්ජ ඛීණං, එත්තකං හියොා’’ති එවමස්ස ඤාණං න හොතීති අත්ථො. ඉමාය උපමාය විපස්සනායානිසංසො දීපිතො. **හෙමන්තිකෙනාති** හෙමන්තසමයෙන. **පටිප්පස්සම්භන්තීති** ථිරභාවෙන පරිහායන්ති.

එවමෙව ඛොති එත්ථ මහාසමුද්දො විය සාසනං දට්ඨබ්බං, නාවා විය යොගාවචරො, නාවාය මහාසමුද්දෙ පරියාදානං විය ඉමස්ස භික්ඛුනො ඌනපඤ්චවස්සකාලෙ ආචරියුපජ්ඣායානං සන්තිකෙ විචරණං, නාවාය මහාසමුද්දොදකෙන ඛජ්ජමානානං බන්ධනානං තනුභාවො විය භික්ඛුනො පබ්බජ්ජාසඞ්ඛෙපෙන උද්දෙසපරිපුච්ඡාදීහි චෙව සංයොජනානං තනුභාවො, නාවාය ථලෙ උක්ඛිත්තකාලො විය භික්ඛුනො නිස්සයමුච්චකස්ස කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා අරඤ්ඤෙ වසනකාලො, දිවා වාතාතපෙන සංසුස්සනං විය විපස්සනාඤාණෙන තණ්හාස්නෙහසංසුස්සනං, රත්තිං හිමොදකෙන තෙමනං විය කම්මට්ඨානං නිස්සාය උප්පන්නෙන පීතිපාමොජ්ජෙන චිත්තතෙමනං, රත්තින්දිවං වාතාතපෙන චෙව හිමොදකෙන ච පරිසුක්ඛපරිතින්තානං බන්ධනානං දුබ්බලභාවො විය එකදිවසං උතුසප්පායාදීනි ලද්ධා විපස්සනාඤාණපීතිපාමොජ්ජෙහි සංයොජනානං භියොාසොමත්තාය දුබ්බලභාවො, පාවුස්සකමෙඝො විය අරහත්තමග්ගඤාණං , මෙඝවුට්ඨිඋදකෙන නාවාය බන්ධෙ පූතිභාවො විය ආරද්ධවිපස්සකස්ස රූපසත්තකාදිවසෙන විපස්සනං වඩ්ඪෙන්තස්ස ඔක්ඛායමානෙ පක්ඛායමානෙ කම්මට්ඨානෙ එකදිවසං උතුසප්පායාදීනි ලද්ධා එකපල්ලඞ්කෙන නිසින්නස්ස අරහත්තඵලාධිගමො, පූතිබන්ධනාවාය කඤ්චි කාලං ඨානං විය ඛීණසංයොජනස්ස අරහතො මහාජනං අනුග්ගණ්හන්තස්ස යාවතායුකං ඨානං, පූතිබන්ධනාවාය අනුපුබ්බෙන භිජ්ජිත්වා අපණ්ණත්තිකභාවූපගමො විය ඛීණාසවස්ස උපාදිණ්ණක්ඛන්ධභෙදෙන අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බුතස්ස අපණ්ණත්තිකභාවූපගමොති ඉමාය උපමාය සංයොජනානං දුබ්බලතා දීපිතා. නවමං.

10. අනිච්චසඤ්ඤාසුත්තවණ්ණනා

102. දසමෙ **අනිච්චසඤ්ඤාති** අනිච්චං අනිච්චන්ති භාවෙන්තස්ස උප්පන්නසඤ්ඤා. **පරියාදියතීති** ඛෙපයති. **සබ්බං අස්මිමානන්ති** නවවිධං අස්මිමානං. **මූලසන්තානකානීති** සන්තානෙත්වා ඨිතමූලානි. මහානඞ්ගලං විය හි අනිච්චසඤ්ඤා, බුද්දානුබුද්දකානි මූලසන්තානකානි විය කිලෙසා, යථා කස්සකො කසන්තො නඞ්ගලෙන තානි පදාලෙති, එවං යොගී අනිච්චසඤ්ඤං භාවෙන්තො අනිච්චසඤ්ඤාඤාණෙන කිලෙසෙ පදාලෙතීති ඉදමෙත්ථ ඔපම්මසංසන්දනං.

ඔධුනාතීති හෙට්ඨා ධුනාති. **නිද්ධුනාතීති** පප්පොටෙති. **නිච්ඡොටෙතීති** පප්පොටෙත්වා ඡඩ්ඩෙති. ඉධාපි පබ්බජානි විය කිලෙසා, ලායනං නිච්ඡොටනං විය අනිච්චසඤ්ඤාඤාණන්ති ඉමිනා අත්ථෙන උපමා සංසන්දෙතබ්බා.

වණ්ටච්ඡින්නායාති තිණ්හෙන ඛුරප්පෙන වණ්ටච්ඡින්නාය. **තදන්වයානි භවන්තීති** තං අම්බපිණ්ඩිං අනුගච්ඡන්ති, තස්සා පතමානාය අම්බානි භූමියං පතන්ති. ඉධාපි අම්බපිණ්ඩි විය කිලෙසා, තිණ්හඛුරප්පො විය අනිච්චසඤ්ඤා, යථා ඛුරප්පෙන ඡින්නාය අම්බපිණ්ඩියා සබ්බානි අම්බානි භූමියං පතන්ති, එවං අනිච්චසඤ්ඤාඤාණෙන කිලෙසානං මූලභූතාය අවිජ්ජාය ඡින්නාය සබ්බකිලෙසා සමුග්ඝාතං ගච්ඡන්තීති, ඉදං ඔපම්මසංසන්දනං.

කූටඞ්ගමාති කූටං ගච්ඡන්ති. **කූටනින්නාති** කූටං පවිසනභාවෙන කූටෙ නින්නා. **කූටසමොසරණාති** කූටෙ සමොසරිත්වා ඨිතා. ඉධාපි කූටං විය අනිච්චසඤ්ඤා, ගොපානසියො විය චතුභූමකකුසලධම්මා, යථා සබ්බගොපානසීනං කූටං අග්ගං, එවං කුසලධම්මානං අනිච්චසඤ්ඤා අග්ගා. නනු ච අනිච්චසඤ්ඤා ලොකියා, සා ලොකියකුසලානං තාව අග්ගං හොතු, ලොකුත්තරානං කථං අග්ගන්ති? තෙසම්පි පටිලාභකරණත්ථෙන අග්ගන්ති වෙදිතබ්බා. ඉමිනා උපායෙන සබ්බාසු උපමාසු ඔපම්මසංසන්දනං වෙදිතබ්බං. පුරිමාහි පනෙත්ථ තීහි අනිච්චසඤ්ඤාය කිච්චං, පච්ඡිමාහි බලන්ති. දසමං.

පුප්ඵවග්ගො දසමො.

මජ්ඣිමපණ්ණාසකො සමත්තො.

11. අන්තවග්ගො

1. අන්තසුත්තවණ්ණනා

103. අන්තවග්ගස්ස පඨමෙ **අන්තාති** කොට්ඨාසා. ඉදං සුත්තං චතුසච්චවසෙන පඤ්චක්ඛන්ධෙ යොජෙත්වා **අන්තොති** වචනෙන බුජ්ඣනකානං අජ්ඣාසයවසෙන වුත්තං. පඨමං.

2-3. දුක්ඛසුත්තාදිවණ්ණනා

104-105. දුතියම්පි පඤ්චක්ඛන්ධෙ චතුසච්චවසෙන යොජෙත්වා **දුක්ඛ**න්ති බුජ්ඣනකානං අජ්ඣාසයෙන කථිතං. තතියම්පි තථෙව **සක්කායොති** බුජ්ඣනකානං අජ්ඣාසයෙන කථිතං. දුතියතතියානි.

4. පරිඤ්ඤෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා

106. චතුත්ථෙ **පරිඤ්ඤෙය්‍යොති** පරිජානිතබ්බෙ සමතික්කමිතබ්බෙ. **පරිඤ්ඤ**න්ති සමතික්කමං. **පරිඤ්ඤාතාවි**න්ති තාය පරිඤ්ඤාය පරිජානිත්වා සමතික්කමිත්වා ඨිතං. **රාගක්ඛයොති**ආදීහි නිබ්බානං දස්සිතං. චතුත්ථං.

5-10. සමණසුත්තාදිවණ්ණනා

107-112. පඤ්චමාදීසු චතූසු චත්තාරි සච්චානි කථිතානි. නවමදසමෙසු කිලෙසප්පහානන්ති. පඤ්චමාදීනි.

අන්තවග්ගො එකාදසමො.

12. ධම්මකථිකවග්ගො

1-2. අවිජ්ජාසුත්තාදිවණ්ණනා

113-114. ධම්මකථිකවග්ගස්ස පඨමෙ **එත්තාවතා ච අවිජ්ජාගතො හොතීති** යාවතා ඉමාය චතූසු සච්චෙසු අඤ්ඤාණභූතාය අවිජ්ජාය සමන්නාගතො, එත්තාවතා අවිජ්ජාගතො හොතීති අත්ථො. දුතියෙපි එසෙව නයො. පඨමදුතියානි.

3. ධම්මකථිකසුත්තවණ්ණනා

115. තතියෙ පඨමෙන ධම්මකථිකො, දුතියෙන සෙඛභූමි, තතියෙන අසෙඛභූමීති එවං ධම්මකථිකං පුච්ඡිතෙන විසෙසෙත්වා ද්වෙ භූමියො කථිතා. තතියං.

4. දුතියධම්මකථිකසුත්තවණ්ණනා

116. චතුත්ථෙ තිස්සන්නම්පි පුච්ඡානං තීණි විස්සජ්ජනානි කථිතානි. චතුත්ථං.

5-9. බන්ධනසුත්තාදිවණ්ණනා

117-121. පඤ්චමෙ **අතීරදස්සීති** තීරං වුච්චති වට්ටං, තං න පස්සති. **අපාරදස්සීති** පාරං වුච්චති නිබ්බානං, තං න පස්සති. **බද්ධොති** කිලෙසබන්ධනෙන බද්ධො හුත්වා ජීයති ච මීයති ච අස්මා ලොකා පරං ලොකං ගච්ඡතීති. ඉමස්මිං සුත්තෙ වට්ටදුක්ඛං කථිතන්ති. ඡට්ඨාදීනි උත්තානත්ථානෙව. පඤ්චමාදීනි.

10. සීලවන්තසුත්තවණ්ණනා

122. දසමෙ **අනිච්චතොති**ආදීසු හුත්වා අභාවාකාරෙන **අනිච්චතො,** පටිපීළනාකාරෙන **දුක්ඛතො,** ආබාධට්ඨෙන **රොගතො,** අන්තොදොසට්ඨෙන **ගණ්ඩතො,** තෙසං තෙසං ගණ්ඩානං පච්චයභාවෙන වා ඛණනට්ඨෙන වා **සල්ලතො** දුක්ඛට්ඨෙන **අඝතො,** විසභාගමහාභූතසමුට්ඨානආබාධපච්චයට්ඨෙන **ආබාධතො,** අසකට්ඨෙන **පරතො,** පලුජ්ජනට්ඨෙන **පලොකතො** , සත්තසුඤ්ඤතට්ඨෙන **සුඤ්ඤතො,** අත්තාභාවෙන **අනත්තතො.** එවමෙත්ථ

‘‘අනිච්චතො පලොකතො’’ති ද්වීහි පදෙහි අනිච්චමනසිකාරො, ‘‘සුඤ්ඤතො අනත්තතො’’ති ද්වීහි අනත්තමනසිකාරො, සෙසෙහි දුක්ඛමනසිකාරො වුත්තොති වෙදිතබ්බො. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව. දසමං.

11. සුතවන්තසුත්තවණ්ණනා

123. තථා එකාදසමෙ. දසමස්මිඤ්හි ‘‘සීලවතා’’ති චතුපාරිසුද්ධිසීලං වුත්තං, ඉධ **සුතවතා**ති කම්මට්ඨානසුතං ඉදමෙව නානාකරණං. එකාදසමං.

12-13. කප්පසුත්තාදිවණ්ණනා

124-125. ද්වාදසමතෙරසමානි රාහුලොවාදසදිසානෙවාති. ද්වාදසමතෙරසමානි.

ධම්මකථිකවග්ගො ද්වාදසමො.

13. අවිජ්ජාවග්ගො

1-10. සමුදයධම්මසුත්තාදිවණ්ණනා

126-135. අවිජ්ජාවග්ගො උත්තානත්ථොව. ඉමස්මිඤ්හි වග්ගෙ සබ්බසුත්තෙසු චතුසච්චමෙව කථිතං.

අවිජ්ජාවග්ගො තෙරසමො.

14. කුක්කුළවග්ගො

1-13. කුක්කුළසුත්තාදිවණ්ණනා

136-149. කුක්කුළවග්ගස්ස පඨමෙ **කුක්කුළ**න්ති සන්තත්තං ආදිත්තං ඡාරිකරාසිං විය මහාපරිළාහං. ඉමස්මිං සුත්තෙ දුක්ඛලක්ඛණං කථිතං, සෙසෙසු අනිච්චලක්ඛණාදීනි. සබ්බානි චෙතානි පාටියෙක්කං පුග්ගලජ්ඣාසයෙන කථිතානීති.

කුක්කුළවග්ගො චුද්දසමො.

15. දිට්ඨිවග්ගො

1-9. අජ්ඣත්තසුත්තාදිවණ්ණනා

150-158. දිට්ඨිවග්ගස්ස පඨමෙ **කිං උපාදායා**ති කිං පටිච්ච. දුතියෙ **කිං අභිනිවිස්සා**ති කිං අභිනිවිසිත්වා, පච්චයං කත්වාති අත්ථො. තතියාදීසු **දිට්ඨී**තිආදීනි පුග්ගලජ්ඣාසයෙන වුත්තානි. පඨමාදීනි.

10. ආනන්දසුත්තවණ්ණනා

159. දසමෙ **උපසඞ්කමී**ති අඤ්ඤෙ භික්ඛූ පඤ්චක්ඛන්ධකම්මට්ඨානං කථාපෙත්වා යුඤ්ජිත්වා ඝටෙත්වා අරහත්තං පත්වා සත්ථු සන්තිකෙ අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තෙ දිස්වා ‘‘අහම්පි පඤ්චක්ඛන්ධකම්මට්ඨානං කථාපෙත්වා යුඤ්ජන්තො ඝටෙන්තො, අරහත්තං පත්වා අඤ්ඤං බ්‍යාකරිස්සාමී’’ති චින්තෙත්වා උපසඞ්කමි. සත්ථා පන අත්තනො ධරමානකාලෙ ථෙරස්ස උපරිමග්ගත්තයවජ්ඣානං කිලෙසානං පහානං අපස්සන්තොපි ‘‘ඉමස්ස චිත්තං ගණ්හිස්සාමී’’ති කථෙසි. තස්සාපි එකං ද්වෙ වාරෙ මනසි කත්වාව බුද්ධුපට්ඨානවෙලා ජාතාති ගන්තබ්බං හොති. ඉතිස්ස චිත්තං සම්පහංසමානො විමුත්තිපරිපාචනීයධම්මොව සො කම්මට්ඨානානුයොගො ජාතොති. දසමං.

දිට්ඨිවග්ගො පන්නරසමො.

උපරිපණ්ණාසකො සමත්තො.

ඛන්ධසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. රාධසංයුත්තං

1. පඨමවග්ගො

1. මාරසුත්තවණ්ණනා

160. රාධසංයුත්තස්ස පඨමෙ **මාරො වා අස්සාති** මරණං වා භවෙය්‍ය. **මාරෙතා වාති** මාරෙතබ්බො වා. **යො වා පන මීයතීති** යො වා පන මරති. **නිබ්බිදත්ථන්ති** නිබ්බිදාඤාණත්ථං. **නිබ්බානත්ථාති** ඵලවිමුත්ති නාමෙසා අනුපාදානිබ්බානත්ථාති අත්ථො. **අච්චයාසීති** අතික්කන්තොසි. **නිබ්බානොගධන්ති** නිබ්බානෙ පතිට්ඨිතං. ඉදං මග්ගබ්‍රහ්මචරියං නාම නිබ්බානබ්භන්තරෙ වුස්සති, න නිබ්බානං අතික්කමිත්වාති අත්ථො. **නිබ්බානපරියොසානන්ති** නිබ්බානං අස්ස පරියොසානං, නිප්ඵත්ති නිට්ඨාති අත්ථො. පඨමං.

2-10. සත්තසුත්තාදිවණ්ණනා

161-169. දුතියෙ **සත්තො සත්තොති** ලග්ගපුච්ඡා. **තත්‍ර සත්තො තත්‍ර විසත්තොති** තත්‍ර ලග්ගො තත්‍ර විලග්ගො. **පංසවාගාරකෙහීති** පංසුඝරකෙහි. **කෙළායන්තීති** කීළන්ති. ධනායන්තීති ධනං විය මඤ්ඤන්ති. **මමායන්තීති** ‘‘මම ඉදං, මම ඉද’’න්ති මමත්තං කරොන්ති, අඤ්ඤස්ස ඵුසිතුම්පි න දෙන්ති. **විකීළනියං කරොන්තීති** ‘‘නිට්ඨිතා කීළා’’ති තෙ භින්දමානා කීළාවිගමං කරොන්ති. තතියෙ **භවනෙත්තීති** භවරජ්ජු. චතුත්ථං උත්තානමෙව. පඤ්චමාදීසු චතූසු චත්තාරි සච්චානි කථිතානි, ද්වීසු කිලෙසප්පහානන්ති. දුතියාදීනි.

පඨමො වග්ගො.

2. දුතියවග්ගො

1-12. මාරසුත්තාදිවණ්ණනා

170-181. දුතියවග්ගස්ස පඨමෙ **මාරො, මාරොති** මරණං පුච්ඡති. යස්මා පන රූපාදිවිනිමුත්තං මරණං නාම නත්ථි, තෙනස්ස භගවා **රූපං ඛො, රාධ, මාරොති**ආදිමාහ . දුතියෙ **මාරධම්මොති** මරණධම්මො. එතෙනුපායෙන සබ්බත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බොති.

දුතියො වග්ගො.

3-4. ආයාචනවග්ගාදි

1-11. මාරාදිසුත්තඑකාදසකවණ්ණනා

182-205. තතො පරං උත්තානත්ථමෙව. අයඤ්හි රාධත්ථෙරො පටිභානියත්ථෙරො නාම. තථාගතස්ස ඉමං ථෙරං දිස්වා සුඛුමං කාරණං උපට්ඨාති. තෙනස්ස භගවා නානානයෙහි ධම්මං දෙසෙති. එවං ඉමස්මිං රාධසංයුත්තෙ ආදිතො ද්වෙ වග්ගා පුච්ඡාවසෙන දෙසිතා, තතියො ආයාචනෙන, චතුත්ථො උපනිසින්නකකථාවසෙන. සකලම්පි පනෙතං රාධසංයුත්තං ථෙරස්ස විමුත්තිපරිපාචනීයධම්මවසෙනෙව ගහිතන්ති වෙදිතබ්බං.

රාධසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. දිට්ඨිසංයුත්තං

1. සොතාපත්තිවග්ගො

1. වාතසුත්තවණ්ණනා

206. දිට්ඨිසංයුත්තෙ **න වාතා වායන්තී**තිආදීසු එවං කිර තෙසං දිට්ඨි – ''යෙපි එතෙ රුක්ඛසාඛාදීනි භඤ්ජන්තා වාතා වායන්ති, න එතෙ වාතා, වාතලෙසො නාමෙසො, වාතො පන එසිකත්ථම්භො විය පබ්බතකූටං විය ච ඨිතො. තථා යාපි එතා තිණකට්ඨාදීනි වහන්තියො නදියො සන්දන්ති, න එත්ථ උදකං සන්දති, උදකලෙසො නාමෙස, උදකං පන එසිකත්ථම්භො විය පබ්බතකූටං විය ච ඨිතං. යාපිමා ගබ්භිනියො විජායන්තීති ච වුච්චන්ති, කිඤ්චාපි තා මිලාතුදරා හොන්ති, ගබ්භො පන න නික්ඛමති, ගබ්භලෙසො නාමෙසො, ගබ්භො පන එසිකත්ථම්භො විය පබ්බතකූටං විය ච ඨිතො. යෙපි එතෙ චන්දිමසූරියා උදෙන්ති වා අපෙන්ති වා, නෙව තෙ උදෙන්ති න අපෙන්ති, චන්දිමසූරියලෙසො නාමෙස, චන්දිමසූරියා පන එසිකත්ථම්භො විය පබ්බතකූටං විය ච ඨිතා''ති.

2-4. එතංමමසුත්තාදිවණ්ණනා

207-209. **දිට්ඨ**න්තිආදීසු **දිට්ඨං** රූපායතනං. **සුතං** සද්දායතනං. **මුතං** ගන්ධායතනං රසායතනං ඵොට්ඨබ්බායතනං. තඤ්හි පත්වා ගහෙතබ්බතො මුතන්ති ච වුත්තං. අවසෙසානි සත්තායතනානි **විඤ්ඤාතං** නාම. **පත්ත**න්ති පරියෙසිත්වා වා අපරියෙසිත්වා වා පත්තං. **පරියෙසිත**න්ති පත්තං වා අපත්තං වා පරියෙසිතං. **අනුවිචරිතං මනසා**ති චිත්තෙන අනුසඤ්චරිතං. ලොකස්මිඤ්හි පරියෙසිත්වා පත්තම්පි අත්ථි, පරියෙසිත්වා නොපත්තම්පි, අපරියෙසිත්වා පත්තම්පි, අපරියෙසිත්වා නොපත්තම්පි. තත්ථ පරියෙසිත්වා පත්තං පත්තං නාම, පරියෙසිත්වා නොපත්තං පරියෙසිතං නාම . අපරියෙසිත්වා පත්තඤ්ච අපරියෙසිත්වා නොපත්තඤ්ච මනසානුවිචරිතං නාම. අථ වා පරියෙසිත්වා පත්තම්පි අපරියෙසිත්වා පත්තම්පි පත්තට්ඨෙන පත්තං නාම, පරියෙසිත්වා නොපත්තමෙව පරියෙසිතං නාම, අපරියෙසිත්වා නොපත්තං මනසානුවිචරිතං නාම. සබ්බං වා එතං මනසා අනුවිචරිතමෙව.

5. නත්ථිදින්නසුත්තවණ්ණනා

210. **නත්ථි දින්න**න්තිආදීසු **නත්ථි දින්න**න්ති දින්නස්ස ඵලාභාවං සන්ධාය වදන්ති. **යිට්ඨං** වුච්චති මහායාගො. **හුත**න්ති පහෙණකසක්කාරො අධිප්පෙතො. තම්පි උභයං ඵලාභාවමෙව සන්ධාය පටික්ඛිපන්ති. **සුකතදුක්කටාන**න්ති සුකතදුක්කතානං, කුසලාකුසලානන්ති අත්ථො. **ඵලං විපාකො**ති යං ඵලන්ති වා විපාකොති වා වුච්චති, තං නත්ථීති වදන්ති. **නත්ථි අයං ලොකො**ති පරලොකෙ ඨිතස්ස අයං ලොකො නත්ථි. **නත්ථි පරො ලොකො**ති ඉධ ලොකෙ ඨිතස්සපි පරො ලොකො නත්ථි, සබ්බෙ තත්ථ තත්ථෙව උච්ඡිජ්ජන්තීති දස්සෙන්ති. **නත්ථි මාතා නත්ථි පිතා**ති තෙසු සම්මාපටිපත්තිමිච්ඡාපටිපත්තීනං ඵලාභාවවසෙන වදන්ති. **නත්ථි සත්තා ඔපපාතිකා**ති චවිත්වා උප්පජ්ජනකසත්තා නාම නත්ථීති වදන්ති. **නත්ථි ලොකෙ සමණබ්‍රාහ්මණා**ති ලොකෙ සම්මාපටිපන්නා සමණබ්‍රාහ්මණා නාම නත්ථීති වදන්ති.

චාතුමහාභූතිකොති චතුමහාභූතමයො. **පථවී පථවීකාය**න්ති අජ්ඣත්තිකා පථවීධාතු බාහිරං පථවීධාතුං. **අනුපෙතී**ති අනුයාති. **අනුපගච්ඡතී**ති තස්සෙව වෙවචනං, අනුගච්ඡතීතිපි අත්ථො. උභයෙනාපි උපෙති උපගච්ඡතීති දස්සෙන්ති. **ආපාදීසු**පි එසෙව නයො. **ඉන්ද්‍රියානී**ති මනච්ඡට්ඨානි ඉන්ද්‍රියානි. **සඞ්කමන්තී**ති ආකාසං පක්ඛන්දන්ති. **ආසන්දිපඤ්චමා**ති නිපන්නමඤ්චෙන පඤ්චමා, මඤ්චො චෙව, චත්තාරො මඤ්චපාදෙ ගහෙත්වා ඨිතා චත්තාරො පුරිසා චාති අත්ථො. **යාව ආළාහනා**ති යාව සුසානා. **පදානී**ති ''අයං එවං සීලවා අහොසි, එවං දුස්සීලො''තිආදිනා නයෙන පවත්තානි ගුණාගුණපදානි. සරීරමෙව වා එත්ථ පදානීති අධිප්පෙතං. **කාපොතකානී**ති කපොතකවණ්ණානි, පාරාවතපක්ඛවණ්ණානීති අත්ථො. **භස්සන්තා**ති භස්මන්තා. අයමෙව වා පාළි. **ආහුතියො**ති යං පහෙණකසක්කාරාදිභෙදං දින්නදානං, සබ්බං තං ඡාරිකාවසානමෙව හොති, න තතො පරං ඵලදායකං හුත්වා ගච්ඡතීති අත්ථො. **දත්තුපඤ්ඤත්ත**න්ති දත්තූහි බාලමනුස්සෙහි පඤ්ඤත්තං. ඉදං වුත්තං හොති – බාලෙහි අබුද්ධීහි පඤ්ඤත්තමිදං දානං, න පණ්ඩිතෙහි. බාලා දෙන්ති, පණ්ඩිතා ගණ්හන්තීති දස්සෙන්ති.

6. කරොතොසුත්තවණ්ණනා

211. **කරොතො**ති සහත්ථා කරොන්තස්ස. **කාරයතො**ති ආණත්තියා කාරෙන්තස්ස. **ඡින්දතො**ති පරෙසං හත්ථාදීනි ඡින්දන්තස්ස. **ඡෙදාපයතො**ති පරෙහි ඡෙදාපෙන්තස්ස. **පචතො**ති දණ්ඩෙන පීළෙන්තස්ස. **පචාපයතො**ති පරෙහි දණ්ඩාදිනා පීළාපෙන්තස්ස. **සොචතො සොචාපයතො**ති පරස්ස භණ්ඩහරණාදීහි සොකං සයං කරොන්තස්සාපි පරෙහි කාරෙන්තස්සාපි. **කිලමතො කිලමාපයතො**ති ආහාරුපච්ඡෙදබන්ධනාගාරපවෙසනාදීහි සයං කිලමෙන්තස්සපි පරෙහි කිලමාපෙන්තස්සපි. **ඵන්දතො ඵන්දාපයතො**ති පරං ඵන්දන්තං ඵන්දනකාලෙ සයම්පි ඵන්දතො පරෙම්පි

එන්දාපයතො. **පාණමතිපාතයතොති** පාණං හනන්තස්සපි හනාපෙන්තස්සපි. එවං සබ්බත්ථ කරණකාරාපනවසෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො.

සන්ධින්ති ඝරසන්ධිං. **නිල්ලොපන්ති** මහාවිලොපං. **එකාගාරිකන්ති** එකමෙව ඝරං පරිවාරෙත්වා විලුම්පනං. **පරිපන්ථෙ තිට්ඨතොති** ආගතාගතානං අච්ඡින්දනත්ථං මග්ගෙ තිට්ඨතො. **කරොතො න කරීයති පාපන්ති** යංකිඤ්චි පාපං කරොමීති සඤ්ඤාය කරොතොපි පාපං න කරීයති, නත්ථි පාපං. සත්තා පන කරොමාති එවංසඤ්ඤිනො හොන්තීති දීපෙන්ති. **ඛුරපරියන්තෙනාති** ඛුරනෙමිනා, ඛුරධාරසදිසපරියන්තෙන වා. **එකමංසඛලන්ති** එකමංසරාසිං. **පුඤ්ජන්ති** තස්සෙව වෙවචනං. **තතොනිදානන්ති** එකමංසඛලකරණනිදානං.

දක්ඛිණන්ති දක්ඛිණතීරෙ මනුස්සා කක්ඛළා දාරුණා, තෙ සන්ධාය **හනන්තොති**ආදි වුත්තං. **උත්තරන්ති** උත්තරතීරෙ සද්ධා හොන්ති පසන්නා බුද්ධමාමකා ධම්මමාමකා සඞ්ඝමාමකා, තෙ සන්ධාය **දදන්තොති**ආදි වුත්තං. තත්ථ **යජන්තොති** මහායාගං කරොන්තො. **දමෙනාති** ඉන්ද්‍රියදමෙන උපොසථකම්මෙන. **සංයමෙනාති** සීලසංයමෙන. **සච්චවජ්ජෙනාති** සච්චවචනෙන. **ආගමොති** ආගමනං, පවත්තීති අත්ථො. සබ්බථාපි පාපපුඤ්ඤානං කිරියමෙව පටික්ඛිපන්ති.

7. හෙතුසුත්තවණ්ණනා

212. **නත්ථි හෙතු නත්ථි පච්චයොති** එත්ථ **පච්චයොති** හෙතුවෙවචනමෙව. උභයෙනාපි විජ්ජමානමෙව කායදුච්චරිතාදීනං සංකිලෙසපච්චයං, කායසුචරිතාදීනඤ්ච විසුද්ධිපච්චයං පටික්ඛිපන්ති. **නත්ථි බලන්ති** යම්හි අත්තනො බලෙ පතිට්ඨිතා ඉමෙ සත්තා දෙවත්තම්පි මාරත්තම්පි බ්‍රහ්මත්තම්පි සාවකබොධිම්පි පච්චෙකබොධිම්පි සබ්බඤ්ඤුතම්පි පාපුණන්ති, තං බලං පටික්ඛිපන්ති. **නත්ථි වීරියන්ති**ආදීනි සබ්බානි අඤ්ඤමඤ්ඤවෙවචනානෙව. ‘‘ඉදං නො වීරියෙන, ඉදං පුරිසථාමෙන, ඉදං පුරිසපරක්කමෙන පත්ත’’න්ති, එවං පවත්තවචනපටික්ඛෙපකරණවසෙන පනෙතානි විසුං ආදියන්ති.

සබ්බෙ සත්තාති ඔට්ඨගොණගද්‍රභාදයො අනවසෙසෙ පරිග්ගණ්හන්ති. **සබ්බෙ පාණාති** එකින්ද්‍රියො පාණො, ද්වින්ද්‍රියො පාණොතිආදිවසෙන වදන්ති. **සබ්බෙ භූතාති** අණ්ඩකොසවත්ථිකොසෙසු භූතෙ සන්ධාය වදන්ති. **සබ්බෙ ජීවාති** සාලියවගොධුමාදයො සන්ධාය වදන්ති. තෙසු හි තෙ විරූහනභාවෙන ජීවසඤ්ඤිනො. **අවසා අබලා අවීරියාති** තෙසං අත්තනො වසො වා බලං වා වීරියං වා නත්ථි. **නියතිසඞ්ගතිභාවපරිණතාති** එත්ථ **නියතීති** නියතතා. **සඞ්ගතීති** ඡන්නං අභිජාතීනං තත්ථ තත්ථ ගමනං. **භාවොති** සභාවොයෙව. එවං නියතියා ච සඞ්ගතියා ච භාවෙන ච පරිණතා නානප්පකාරතං පත්තා. යෙන හි යථා භවිතබ්බං, සො තථෙව භවති. යෙන න භවිතබ්බං, සො න භවතීති දස්සෙන්ති. **ඡස්වෙවාභිජාතීසූති** ඡසු එව අභිජාතීසු ඨත්වා සුඛඤ්ච දුක්ඛඤ්ච පටිසංවෙදෙන්ති, අඤ්ඤා සුඛදුක්ඛභූමි නත්ථීති දස්සෙන්ති.

8-10. මහාදිට්ඨිසුත්තාදිවණ්ණනා

213-215. **අකටාති** අකතා. **අකටවිධාති** අකතවිධානා, ‘‘එවං කරොහී’’ති කෙනචි කාරිතාපි න හොන්තීති අත්ථො. **අනිම්මිතාති** ඉද්ධියාපි න නිම්මිතා. **අනිම්මාතාති** අනිම්මාපිතා. ‘‘අනිම්මිතබ්බා’’තිපි පාඨො, න නිම්මිතබ්බාති අත්ථො. **වඤ්ඣාති** වඤ්ඣපසුවඤ්ඣතාලාදයො විය අඵලා කස්සචි අජනකා. පබ්බතකූටං විය ඨිතාති **කූටට්ඨා**. එසිකට්ඨායිනො විය හුත්වා ඨිතාති **එසිකට්ඨායිට්ඨිතා,** යථා සුනිඛාතො එසිකත්ථම්භො නිච්චලො තිට්ඨති, එවං ඨිතාති අත්ථො. **න ඉඤ්ජන්තීති** එසිකත්ථම්භො විය ඨිතත්තා න චලන්ති. **න විපරිණමන්තීති** පකතිං න විජහන්ති. **න අඤ්ඤමඤ්ඤං බ්‍යාබාධෙන්තීති** අඤ්ඤමඤ්ඤං න උපහනන්ති. **නාලන්ති** න සමත්ථා. **පථවීකායොති**ආදීසු පථවීයෙව පථවීකායො, පථවීසමූහො වා. **සත්තන්නංත්වෙව කායානන්ති** යථා මුග්ගරාසිආදීසු පහටං සත්ථං මුග්ගරාසිආදීනං අන්තරෙනෙව පවිසති, එවං සත්තන්නං කායානං අන්තරෙන ඡිද්දෙන විවරෙන සත්ථං පවිසති. තත්ථ ‘‘අහං ඉමං ජීවිතා වොරොපෙමී’’ති කෙවලං සඤ්ඤාමත්තමෙව හොතීති දස්සෙන්ති.

යොනිපමුඛසතසහස්සානීති පමුඛයොනීනං උත්තමයොනීනං චුද්දසසතසහස්සානි අඤ්ඤානි ච සට්ඨිසතානි අඤ්ඤානි ච ඡසතානි **පඤ්ච ච කම්මුනො සතානීති** පඤ්චකම්මසතානි චාති කෙවලං තක්කමත්තකෙන නිරත්ථකදිට්ඨිං දීපෙන්ති. **පඤ්ච ච කම්මානි තීණි ච කම්මානීති**ආදීසුපි එසෙව නයො. කෙචි පනාහු ‘‘පඤ්ච කම්මානීති පඤ්චින්ද්‍රියවසෙන ගණ්හන්ති, තීණීති කායකම්මාදිවසෙනා’’ති. **කම්මෙ ච අඩ්ඪකම්මෙ චාති** එත්ථ පනස්ස කායකම්මවචීකම්මානි කම්මන්ති ලද්ධි, මනොකම්මං උපඩ්ඪකම්මන්ති. **ද්වට්ඨිපටිපදාති** ද්වාසට්ඨිපටිපදාති වදන්ති. **ද්වට්ඨන්තරකප්පාති** එකස්මිං කප්පෙ චතුසට්ඨි අන්තරකප්පා නාම හොන්ති, අයං පන අඤ්ඤෙ ද්වෙ අජානන්තො එවමාහ.

ඡළාභිජාතියොති කණ්හාභිජාති නීලාභිජාති ලොහිතාභිජාති හලිද්දාභිජාති සුක්කාභිජාති පරමසුක්කාභිජාතීති ඉමා ඡ අභිජාතියො වදන්ති. තත්ථ ඔරබ්භිකා සූකරිකා සාකුණිකා මාගවිකා ලුද්දා මච්ඡඝාතකා චොරා චොරඝාතකා

බන්ධනාගාරිකා, යෙ වා පනඤ්ඤෙපි කෙචි කුරූරකම්මන්තා, අයං කණ්හාභිජාතීති වදන්ති. භික්ඛූ නීලාභිජාතීති වදන්ති. තෙ කිර චතූසු පච්චයෙසු කණ්ටකෙ පක්ඛිපිත්වා ඛාදන්ති, ''භික්ඛූ ච කණ්ටකවුත්තිකා''ති (අ. නි. 6.57) අයං හිස්ස පාළි එව. අථ වා කණ්ටකවුත්තිකා එව නාම එකෙ පබ්බජිතාති වදන්ති. ලොහිතාභිජාති නාම නිගණ්ඨා එකසාටකාති වදන්ති. ඉමෙ කිර පුරිමෙහි ද්වීහි පණ්ඩරතරා. ගිහී ඔදාතවසනා අචෙලකසාවකා හලිද්දාභිජාතීති වදන්ති. එවං අත්තනො පච්චයදායකෙ නිගණ්ඨෙහිපි ජෙට්ඨකතරෙ කරොන්ති. ආජීවකා ආජීවිනියො අයං සුක්කාභිජාතීති වදන්ති. තෙ කිර පුරිමෙහි චතූහි පණ්ඩරතරා . නන්දො වච්ඡො, කිසො සංකිච්චො, මක්ඛලි ගොසාලො පරමසුක්කාභිජාතීති වදන්ති. තෙ කිර සබ්බෙහි පණ්ඩරතරා.

අට්ඨ පුරිසභූමියොති මන්දභූමි ඛිඩ්ඩාභූමි වීමංසකභූමි උජුගතභූමි සෙඛභූමි සමණභූමි ජානනභූමි පන්නභූමීති ඉමා අට්ඨ පුරිසභූමියොති වදන්ති. තත්ථ ජාතදිවසතො පට්ඨාය සත්ත දිවසෙ සම්බාධට්ඨානතො නික්ඛන්තත්තා සත්තා මන්දා හොන්ති මොමූහා, අයං මන්දභූමීති වදන්ති. යෙ පන දුග්ගතිතො ආගතා හොන්ති, තෙ අභිණ්හං රොදන්ති චෙව විරවන්ති ච, සුගතිතො ආගතා තං අනුස්සරිත්වා අනුස්සරිත්වා හසන්ති, අයං ඛිඩ්ඩාභූමි නාම. මාතාපිතූනං හත්ථං වා පාදං වා මඤ්චං වා පීඨං වා ගහෙත්වා භූමියං පදනික්ඛිපනං වීමංසකභූමි නාම. පදසා ගන්තුං සමත්ථකාලො උජුගතභූමි නාම. සිප්පානි සික්ඛනකාලො සෙඛභූමි නාම. ඝරා නික්ඛම්ම පබ්බජනකාලො සමණභූමි නාම. ආචරියං සෙවිත්වා ජානනකාලො ජානනභූමි නාම. ''භික්ඛු ච පන්නකො ජිනො න කිඤ්චි ආහා''ති එවං අලාභිං සමණං පන්නභූමීති වදන්ති.

එකූනපඤ්ඤාස ආජීවකසතෙති එකූනපඤ්ඤාස ආජීවවුත්තිසතානි. **පරිබ්බාජකසතෙති** පරිබ්බාජකපබ්බජ්ජාසතානි. **නාගවාසසතෙති** නාගමණ්ඩලසතානි. **වීසෙ ඉන්ද්‍රියසතෙති** වීස ඉන්ද්‍රියසතානි. **තිංසෙ නිරයසතෙති** තිංස නිරයසතානි. **රජොධාතුයොති** රජඔකිරණට්ඨානානි. හත්ථපිට්ඨිපාදපිට්ඨාදීනි සන්ධාය වදති. **සත්ත සඤ්ඤීගබ්භාති** ඔට්ඨගොණගද්‍රභඅජපසුමිගමහිංසෙ සන්ධාය වදති. **සත්ත අසඤ්ඤීගබ්භාති** සාලියවගොධුමමුග්ගකඞ්ගුවරකකුද්‍රූසකෙ සන්ධාය වදති. **නිගණ්ඨිගබ්භාති** ගණ්ඨිම්හි ජාතගබ්භා, උච්ඡුවෙළුනළාදයො සන්ධාය වදති. **සත්ත දෙවාති** බහූ දෙවා, සො පන සත්තාති වදති. මනුස්සාපි අනන්තා, සො සත්තාති වදති. **සත්ත පෙසාචාති** පිසාචා මහන්තමහන්තා, සත්තාති වදති. **සරාති** මහාසරා. කණ්ණමුණ්ඩ-රථකාර-අනොතත්ත-සීහප්පපාත-ඡද්දන්ත-මුචලින්ද-කුණාලදහෙ ගහෙත්වා වදති.

පවුටාති ගණ්ඨිකා. **පපාතාති** මහාපපාතා. **පපාතසතානීති** ඛුද්දකපපාතසතානි. **සුපිනාති** මහාසුපිනා. **සුපිනසතානීති** ඛුද්දකසුපිනසතානි. **මහාකප්පිනොති** මහාකප්පානං. එත්ථ එකම්හා මහාසරා වස්සසතෙ වස්සසතෙ කුසග්ගෙන එකං උදකබින්දුං නීහරිත්වා සත්තක්ඛත්තුං තම්හි සරෙ නිරුදකෙ කතෙ එකො මහාකප්පොති වදති. එවරූපානං මහාකප්පානං චතුරාසීතිසතසහස්සානි ඛෙපෙත්වා බාලෙ ච පණ්ඩිතෙ ච දුක්ඛස්සන්තං කරොන්තීති අයමස්ස ලද්ධි. පණ්ඩිතොපි කිර අන්තරාවිසුජ්ඣිතුං න සක්කොති, බාලොපි තතො උද්ධං න ගච්ඡති.

සීලෙන වාති අචෙලකසීලෙන වා අඤ්ඤෙන වා යෙන කෙනචි. **වතෙනාති** තාදිසෙනෙව වතෙන. **තපෙනාති** තපොකම්මෙන. **අපරිපක්කං පරිපාචෙති** නාම යො ''අහං පණ්ඩිතො''ති අන්තරා විසුජ්ඣති. **පරිපක්කං ඵුස්ස ඵුස්ස බ්‍යන්තීකරොති** නාම යො ''අහං බාලො''ති වුත්තපරිමාණකාලං අතික්කමිත්වා යාති. **හෙවං නත්ථීති** එවං නත්ථි. තඤ්හි උභයම්පි න සක්කා කාතුන්ති දීපෙති. **දොණමිතෙති** දොණෙන මිතං විය. **සුඛදුක්ඛෙති** සුඛදුක්ඛං. **පරියන්තකතෙති** වුත්තපරිමාණෙන කාලෙන කතපරියන්තො. **නත්ථි හායනවඩ්ඪනෙති** නත්ථි හායනවඩ්ඪනානි, න සංසාරො පණ්ඩිතස්ස හායති, න බාලස්ස වඩ්ඪතීති අත්ථො. **උක්කංසාවකංසෙති** උක්කංසාවකංසා. හායනවඩ්ඪනානමෙවෙතං වෙවචනං. ඉදානි තමත්ථං උපමාය සාධෙන්තො **සෙය්‍යථාපි නාමාති**ආදිමාහ. තත්ථ **සුත්තගුළෙති** වෙඨෙත්වා කතසුත්තගුළෙ. **නිබ්බෙඨියමානමෙව පලෙතීති** පබ්බතෙ වා රුක්ඛග්ගෙ වා ඨත්වා ඛිත්තං සුත්තප්පමාණෙන නිබ්බෙඨියමානමෙව ගච්ඡති, සුත්තෙ ඛීණෙ තත්ථෙව තිට්ඨති, න ගච්ඡති එවමෙව බාලා ච පණ්ඩිතා ච කාලවසෙන නිබ්බෙඨියමානා සුඛදුක්ඛං පලෙන්ති, යථාවුත්තෙන කාලෙන අතික්කමන්තීති දස්සෙති.

11-18. අන්තවාසුත්තාදිවණ්ණනා

216-223. **අන්තවා ලොකොති** එකතො වඩ්ඪිතනිමිත්තං ලොකොති ගාහෙන වා තක්කෙන වා උප්පන්නදිට්ඨි. **අනන්තවාති** සබ්බතො වඩ්ඪිතං අප්පමාණනිමිත්තං ලොකොති ගාහෙන වා තක්කෙන වා උප්පන්නදිට්ඨි. **තං ජීවං තං සරීරන්ති** ජීවඤ්ච සරීරඤ්ච එකමෙවාති උප්පන්නදිට්ඨි. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති. ඉමානි තාව සොතාපත්තිමග්ගවසෙන අට්ඨාරස වෙය්‍යාකරණානි එකං ගමනං.

2. දුතියගමනාදිවග්ගවණ්ණනා

224-301. දුතියං ගමනං දුක්ඛවසෙන වුත්තං. තත්‍රාපි අට්ඨාරසෙව වෙය්‍යාකරණානි, තතො පරානි ''රූපී අත්තා හොති''තිආදීනි අට්ඨ වෙය්‍යාකරණානි, තෙහි සද්ධිං තං දුතියපෙය්‍යාලොති වුත්තො.

තත්ථ **රූපීති** ආරම්මණමෙව ‘‘අත්තා’’ති ගහිතදිට්ඨි. **අරූපීති** ඣානං ‘‘අත්තා’’ති ගහිතදිට්ඨි . **රූපී ච අරූපී චාති** ආරම්මණඤ්ච ඣානඤ්ච ‘‘අත්තා’’ති ගහිතදිට්ඨි. **නෙව රූපී නාරූපීති** තක්කමත්තෙන ගහිතදිට්ඨි. **එකන්තසුඛීති** ලාභීතක්කීජාතිස්සරානං උප්පන්නදිට්ඨි. ඣානලාභිනොපි හි අතීතෙ එකන්තසුඛං අත්තභාවං මනසිකරොතො එවං දිට්ඨි උප්පජ්ජති. තක්කිනොපි ‘‘යථා එතරහි අහං එකන්තසුඛී, එවං සම්පරායෙපි භවිස්සාමී’’ති උප්පජ්ජති. ජාතිස්සරස්සපි සත්තට්ඨභවෙ සුඛිතභාවං පස්සන්තස්ස එවං උප්පජ්ජති, **එකන්තදුක්ඛීති**ආදීසුපි එසෙව නයො.

තතියපෙය්‍යාලො අනිච්චදුක්ඛවසෙන තෙහියෙව ඡබ්බීසතියා සුත්තෙහි වුත්තො, චතුත්ථපෙය්‍යාලො තිපරිවට්ටවසෙනාති.

දිට්ඨිසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. ඔක්කන්තසංයුත්තං

1-10. චක්ඛුසුත්තාදිවණ්ණනා

302-311. ඔක්කන්තසංයුත්තෙ **අධිමුච්චතීති** සද්ධාධිමොක්ඛං පටිලභති. **ඔක්කන්තො සම්මත්තනියාමන්ති** පවිට්ඨො අරියමග්ගං. **අභබ්බො ච තාව කාලං කාතුන්ති** ඉමිනා උප්පන්නෙ මග්ගෙ ඵලස්ස අනන්තරායතං දීපෙති. උප්පන්නස්මිඤ්හි මග්ගෙ ඵලස්ස අන්තරායකරණං නාම නත්ථි. තෙනෙවාහ – ‘‘අයඤ්ච පුග්ගලො සොතාපත්තිඵලසච්ඡිකිරියාය පටිපන්නො අස්ස, කප්පස්ස ච උඩ්ඪය්හනවෙලා අස්ස, නෙව තාව කප්පො උඩ්ඪය්හෙය්‍ය, යාවායං පුග්ගලො න සොතාපත්තිඵලං සච්ඡිකරොති, අයං වුච්චති පුග්ගලො ඨිතකප්පී’’ති (පු. ප. 17). **මත්තසො නිජ්ඣානං ඛමන්තීති** පමාණතො ඔලොකනං ඛමන්ති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

ඔක්කන්තසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. උප්පාදසංයුත්තවණ්ණනා

312-321. උප්පාදසංයුත්තෙ සබ්බං පාකටමෙව.

උප්පාදසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. කිලෙසසංයුත්තවණ්ණනා

322-331. කිලෙසසංයුත්තෙ **චිත්තස්සෙසො උපක්කිලෙසොති** කතරචිත්තස්ස? චතුභූමකචිත්තස්ස. තෙභූමකචිත්තස්ස තාව හොතු, ලොකුත්තරස්ස කථං උපක්කිලෙසො හොතීති? උප්පත්තිනිවාරණතො. සො හි තස්ස උප්පජ්ජිතුං අප්පදානෙන උපක්කිලෙසොති වෙදිතබ්බො. **නෙක්ඛම්මනින්නන්ති** නවලොකුත්තරධම්මනින්නං. **චිත්තන්ති** සමථවිපස්සනාචිත්තං. **අභිඤ්ඤා සච්ඡිකරණීයෙසු ධම්මෙසූති** පච්චවෙක්ඛණඤාණෙන අභිජානිත්වා සච්ඡිකාතබ්බෙසු ඡළභිඤ්ඤාධම්මෙසු, එකං ධම්මං වා ගණ්හන්තෙන නෙක්ඛම්මන්ති ගහෙතබ්බං. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

කිලෙසසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. සාරිපුත්තසංයුත්තං

1-9. විවෙකජසුත්තාදිවණ්ණනා

332-340. සාරිපුත්තසංයුත්තස්ස පඨමෙ **න එවං හොතීති** අහඞ්කාරමමඞ්කාරානං පහීනත්තා එවං න හොති. දුතියාදීසුපි එසෙව නයො. පඨමාදීනි.

10. සුචිමුඛීසුත්තවණ්ණනා

341. දසමෙ **සුචිමුඛීති** එවංනාමිකා. **උපසඞ්කමීති** ථෙරං අභිරූපං දස්සනීයං සුවණ්ණවණ්ණං සමන්තපාසාදිකං දිස්වා ''ඉමිනා සද්ධිං පරිහාසං කරිස්සාමී''ති උපසඞ්කමි. අථ ථෙරෙන තස්මිං වචනෙ පටික්ඛිත්තෙ ''ඉදානිස්ස වාදං ආරොපෙස්සාමී''ති මඤ්ඤමානා **තෙන හි, සමණ, උබ්භමුඛො භුඤ්ජසීති** ආහ. **දිසාමුඛොති** චතුද්දිසාමුඛො, චතස්සො දිසා ඔලොකෙන්තොති අත්ථො. **විදිසාමුඛොති** චතස්සො විදිසා ඔලොකෙන්තො.

වත්ථුවිජ්ජාතිරච්ඡානවිජ්ජායාති වත්ථුවිජ්ජාසඞ්ඛාතාය තිරච්ඡානවිජ්ජාය. වත්ථුවිජ්ජා නාම ලාබුවත්ථු-කුම්භණ්ඩවත්ථු-මූලකවත්ථු-ආදීනං වත්ථූනං ඵලසම්පත්තිකාරණකාලජානනුපායො. **මිච්ඡාජීවෙන ජීවිකං කප්පෙන්තීති** තෙනෙව වත්ථුවිජ්ජාතිරච්ඡානවිජ්ජාසඞ්ඛාතෙන මිච්ඡාජීවෙන ජීවිකං කප්පෙන්ති, තෙසං වත්ථූනං සම්පාදනෙන පසන්නෙහි මනුස්සෙහි දින්නෙ පච්චයෙ පරිභුඤ්ජන්තා ජීවන්තීති අත්ථො. **අධොමුඛාති** වත්ථුං ඔලොකෙත්වා භුඤ්ජමානවසෙන අධොමුඛා භුඤ්ජන්ති නාම. එවං සබ්බත්ථ යොජනා කාතබ්බා. අපි චෙත්ථ **නක්ඛත්තවිජ්ජාති** ''අජ්ජ ඉමං නක්ඛත්තං ඉමිනා නක්ඛත්තෙන ගන්තබ්බං, ඉමිනා ඉදඤ්චිදඤ්ච කාතබ්බ''න්ති එවං ජානනවිජ්ජා. **දූතෙය්‍යන්ති** දූතකම්මං, තෙසං තෙසං සාසනං ගහෙත්වා තත්ථ තත්ථ ගමනං. **පහිණගමනන්ති** එකගාමස්මිංයෙව එකකුලස්ස සාසනෙන අඤ්ඤකුලං උපසඞ්කමනං. **අඞ්ගවිජ්ජාති** ඉත්ථිලක්ඛණපුරිසලක්ඛණවසෙන අඞ්ගසම්පත්තිං ඤත්වා ''තාය අඞ්ගසම්පත්තියා ඉදං නාම ලබ්භතී''ති එවං ජානනවිජ්ජා. **විදිසාමුඛාති** අඞ්ගවිජ්ජා හි තං තං සරීරකොට්ඨාසං ආරබ්භ පවත්තත්තා විදිසාය පවත්තා නාම, තස්මා තාය විජ්ජාය ජීවිකං කප්පෙත්වා භුඤ්ජන්තා විදිසාමුඛා භුඤ්ජන්ති නාම. **එවමාරොචෙසීති** ''ධම්මිකං සමණා''තිආදීනි වදමානා සාසනස්ස නිය්‍යානිකං ගුණං කථෙසි. තඤ්ච පරිබ්බාජිකාය කථං සුත්වා පඤ්චමත්තානි කුලසතානි සාසනෙ ඔතරිංසූති.

සාරිපුත්තසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. නාගසංයුත්තං

1. සුද්ධිකසුත්තවණ්ණනා

342. නාගසංයුත්තෙ **අණ්ඩජාති** අණ්ඩෙ ජාතා. **ජලාබුජාති** වත්ථිකොසෙ ජාතා. **සංසෙදජාති** සංසෙදෙ ජාතා. **ඔපපාතිකාති** උපපතිත්වා විය ජාතා. ඉදඤ්ච පන සුත්තං අට්ඨුප්පත්තියා වුත්තං. භික්ඛූනඤ්හි ‘‘කති නු ඛො නාගයොනියො’’ති කථා උදපාදි. අථ භගවා පුග්ගලානං නාගයොනීහි උද්ධරණත්ථං නාගයොනියො ආවිකරොන්තො ඉමං සුත්තමාහ.

2-50. පණීතතරසුත්තාදිවණ්ණනා

343-391. දුතියාදීසු **වොස්සට්ඨකායාති** අභිතුණ්ඩිකපරිබුද්ධං අගණෙත්වා විස්සට්ඨකායා. **ද්වයකාරිනොති** දුවිධකාරිනො, කුසලාකුසලකාරිනොති අත්ථො. **සචජ්ජ මයන්ති** සචෙ අජ්ජ මයං. **සහබ්‍යතං උපපජ්ජතීති** සහභාවං ආපජ්ජති. තත්‍රස්ස අකුසලං උපපත්තියා පච්චයො හොති, කුසලං උපපන්නානං සම්පත්තියා. **අන්නන්ති** ඛාදනීයභොජනීයං. **පානන්ති** යංකිඤ්චි පානකං. **වත්ථන්ති** නිවාසනපාරුපනං. **යානන්ති** ඡත්තුපාහනං ආදිං කත්වා යංකිඤ්චි ගමනපච්චයං. **මාලන්ති** යංකිඤ්චි සුමනමාලාදිපුප්ඵං. **ගන්ධන්ති** යංකිඤ්චි චන්දනාදිගන්ධං. **විලෙපනන්ති** යංකිඤ්චි ඡවිරාගකරණං. **සෙය්‍යාවසථපදීපෙය්‍යන්ති** මඤ්චපීඨාදිසෙය්‍යං එකභූමිකාදිආවසථං වට්ටිතෙලාදිපදීපූපකරණඤ්ච දෙතීති අත්ථො. තෙසඤ්හි දීඝායුකතාය ච වණ්ණවන්තතාය ච සුඛබහුලතාය ච පත්ථනං කත්වා ඉමං දසවිධං දානවත්ථුං දත්වා තං සම්පත්තිං අනුභවිතුං තත්ථ නිබ්බත්තන්ති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

නාගසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. සුපණ්ණසංයුත්තවණ්ණනා

392-437. සුපණ්ණසංයුත්තෙ පත්තානං වණ්ණවන්තතාය ගරුළා **සුපණ්ණා**ති වුත්තා. ඉධාපි පඨමසුත්තං පුරිමනයෙනෙව අට්ඨුප්පත්තියං වුත්තං. **හරන්තී**ති උද්ධරන්ති. උද්ධරමානා ච පන තෙ අත්තනා හීනෙ වා සමෙ වා උද්ධරිතුං සක්කොන්ති, න අත්තනා පණීතතරෙ. සත්තවිධා හි අනුද්ධරණීයනාගා නාම පණීතතරා කම්බලස්සතරා ධතරට්ඨා සත්තසීදන්තරවාසිනො පථවිට්ඨකා පබ්බතට්ඨකා විමානට්ඨකාති. තත්‍ර අණ්ඩජාදීනං ජලාබුජාදයො පණීතතරා , තෙ තෙහි අනුද්ධරණීයා. කම්බලස්සතරා පන නාගසෙනාපතිනො, තෙ යත්ථ කත්ථචි දිස්වා යො කොචි සුපණ්ණො උද්ධරිතුං න සක්කොති. ධතරට්ඨා පන නාගරාජානො, තෙපි කොචි උද්ධරිතුං න සක්කොති. යෙ පන සත්තසීදන්තරෙ මහාසමුද්දෙ වසන්ති, තෙ යස්මා කත්ථචි විකම්පනං කාතුං න සක්කා, තස්මා කොචි උද්ධරිතුං න සක්කොති. පථවිට්ඨකාදීනං නිලීයනොකාසො අත්ථි, තස්මා තෙපි උද්ධරිතුං න සක්කොති. යෙ පන මහාසමුද්දෙ ඌමිපිට්ඨෙ වසන්ති, තෙ යො කොචි සමො වා පණීතතරො වා සුපණ්ණො උද්ධරිතුං සක්කොති. සෙසං නාගසංයුත්තෙ වුත්තනයමෙවාති.

සුපණ්ණසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. ගන්ධබ්බකායසංයුත්තවණ්ණනා

438-549. ගන්ධබ්බකායසංයුත්තෙ **මූලගන්ධෙ අධිවත්ථාති** යස්ස රුක්ඛස්ස මූලෙ ගන්ධො අත්ථි, තං නිස්සාය නිබ්බත්තා. සො හි සකලොපි රුක්ඛො තෙසං උපකප්පති. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. **ගන්ධගන්ධෙති** මූලාදිගන්ධානං ගන්ධෙ. යස්ස හි රුක්ඛස්ස සබ්බෙසම්පි මූලාදීනං ගන්ධො අත්ථි, සො ඉධ ගන්ධො නාම. තස්ස ගන්ධස්ස ගන්ධෙ, තස්මිං අධිවත්ථා. ඉධ මූලාදීනි සබ්බානි තෙසංයෙව උපකප්පන්ති. **සො දාතා හොති මූලගන්ධානන්ති** සො කාළානුසාරිකාදීනං මූලගන්ධානං දාතා හොති. එවං සබ්බපදෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො. එවඤ්හි සරික්ඛදානම්පි දත්වා පත්ථනං ඨපෙන්ති, අසරික්ඛදානම්පි. තං දස්සෙතුං **සො අන්නං දෙතී**තිආදි දසවිධං දානවත්ථු වුත්තං. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

ගන්ධබ්බකායසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. වලාහකසංයුත්තවණ්ණනා

550-606. වලාහකසංයුත්තෙ **වලාහකකායිකා**ති වලාහකනාමකෙ දෙවකායෙ උප්පන්නා ආකාසචාරිකදෙවා. **සීතවලාහකා**ති සීතකරණවලාහකා. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. **චෙතොපණිධිමන්වායා**ති චිත්තට්ඨපනං ආගම්ම. **සීතං හොතී**ති යං වස්සානෙ වා හෙමන්තෙ වා සීතං හොති, තං උතුසමුට්ඨානමෙව. යං පන සීතෙපි අතිසීතං, ගිම්හෙ ච උප්පන්නං සීතං, තං දෙවතානුභාවෙන නිබ්බත්තං සීතං නාම. **උණ්හං හොතී**ති යං ගිම්හානෙ උණ්හං, තං උතුසමුට්ඨානිකං පාකතිකමෙව. යං පන උණ්හෙපි අතිඋණ්හං, සීතකාලෙ ච උප්පන්නං උණ්හං, තං දෙවතානුභාවෙන නිබ්බත්තං උණ්හං නාම. **අබ්භං හොතී**ති අබ්භමණ්ඩපො හොති. ඉධාපි යං වස්සානෙ ච සිසිරෙ ච අබ්භං උප්පජ්ජති, තං උතුසමුට්ඨානිකං පාකතිකමෙව. යං පන අබ්භෙයෙව අතිඅබ්භං, සත්තසත්තාහම්පි චන්දසූරියෙ ඡාදෙත්වා එකන්ධකාරං කරොති, යඤ්ච චිත්තවෙසාඛමාසෙසු අබ්භං, තං දෙවතානුභාවෙන උප්පන්නං අබ්භං නාම. **වාතො හොතී**ති යො තස්මිං තස්මිං උතුම්හි උත්තරදක්ඛිණාදිපකතිවාතො හොති, අයං උතුසමුට්ඨානොව. යොපි පන රුක්ඛක්ඛන්ධාදිපදාලනො අතිවාතො නාම අත්ථි, අයඤ්චෙව, යො ච අඤ්ඤොපි අකාලවාතො, අයං දෙවතානුභාවනිබ්බත්තො නාම. **දෙවො වස්සතී**ති යං වස්සිකෙ චත්තාරො මාසෙ වස්සං, තං උතුසමුට්ඨානමෙව. යං පන වස්සෙයෙව අතිවස්සං, යඤ්ච චිත්තවෙසාඛමාසෙසු වස්සං, තං දෙවතානුභාවනිබ්බත්තං නාම.

තත්රිදං වත්ථු – එකො කිර වස්සවලාහකදෙවපුත්තො තලකූටකවාසි ඛීණාසවත්ථෙරස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා වන්දිත්වා අට්ඨාසි. ථෙරො ‘‘කොසි ත්ව’’න්ති පුච්ඡි. ‘‘අහං, භන්තෙ, වස්සවලාහකදෙවපුත්තො’’ති. ‘‘තුම්හාකං කිර චිත්තෙන දෙවො වස්සතී’’ති? ‘‘ආම, භන්තෙ’’ති. ‘‘පස්සිතුකාමා මය’’න්ති . ‘‘තෙමිස්සථ, භන්තෙ’’ති. ‘‘මෙඝසීසං වා ගජ්ජිතං වා න පඤ්ඤායති, කථං තෙමිස්සාමා’’ති? ‘‘භන්තෙ, අම්හාකංචිත්තෙන දෙවො වස්සති, තුම්හෙ පණ්ණසාලං පවිසථා’’ති . ‘‘සාධු දෙවපුත්තා’’ති සො පාදෙ ධොවිත්වා පණ්ණසාලං පාවිසි. දෙවපුත්තො තස්මිං පවිසන්තෙයෙව එකං ගීතං ගායිත්වා හත්ථං උක්ඛිපි. සමන්තා තියොජනට්ඨානං එකමෙඝං අහොසි. ථෙරො අද්ධතින්තො පණ්ණසාලං පවිට්ඨොති. අපිච දෙවො නාමෙස අට්ඨහි කාරණෙහි වස්සති නාගානුභාවෙන සුපණ්ණානුභාවෙන දෙවතානුභාවෙන සච්චකිරියාය උතුසමුට්ඨානෙන මාරාවට්ටනෙන ඉද්ධිබලෙන විනාසමෙඝෙනාති.

වලාහකසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. වච්ඡගොත්තසංයුත්තවණ්ණනා

607-661. වච්ඡගොත්තසංයුත්තෙ **අඤ්ඤාණාති** අඤ්ඤාණෙන. එවං සබ්බපදෙසු කරණවසෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. සබ්බානි චෙතානි අඤ්ඤමඤ්ඤවෙවචනානෙවාති. ඉමස්මිඤ්ච පන සංයුත්තෙ එකාදස සුත්තානි පඤ්චපඤ්ඤාස වෙය්‍යාකරණානීති වෙදිතබ්බානි.

වච්ඡගොත්තසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

13. ඣානසංයුත්තං

1. සමාධිමූලකසමාපත්තිසුත්තවණ්ණනා

662. ඣානසංයුත්තස්ස පඨමෙ **සමාධිකුසලොති** පඨමං ඣානං පඤ්චඞ්ගිකං දුතියං තිවඞ්ගිකන්ති එවං අඞ්ගවවත්ථානකුසලො. **න සමාධිස්මිං සමාපත්තිකුසලොති** චිත්තං හාසෙත්වා කල්ලං කත්වා ඣානං සමාපජ්ජිතුං න සක්කොති. ඉමිනා නයෙන සෙසපදානිපි වෙදිතබ්බානි.

2-55. සමාධිමූලකඨිතිසුත්තාදිවණ්ණනා

663-716. දුතියාදීසු **න සමාධිස්මිං ඨිතිකුසලොති** ඣානං ඨපෙතුං අකුසලො, සත්තට්ඨඅච්ඡරාමත්තං ඣානං ඨපෙතුං න සක්කොති. **න සමාධිස්මිං වුට්ඨානකුසලොති** ඣානතො වුට්ඨාතුං අකුසලො, යථාපරිච්ඡෙදෙන වුට්ඨාතුං න සක්කොති. **න සමාධිස්මිං කල්ලිතකුසලොති** චිත්තං හාසෙත්වා කල්ලං කාතුං අකුසලො. **න සමාධිස්මිං ආරම්මණකුසලොති** කසිණාරම්මණෙසු අකුසලො. **න සමාධිස්මිං ගොචරකුසලොති** කම්මට්ඨානගොචරෙ චෙව භික්ඛාචාරගොචරෙ ච අකුසලො. **න සමාධිස්මිං අභිනීහාරකුසලොති** කම්මට්ඨානං අභිනීහරිතුං අකුසලො. **න සමාධිස්මිං සක්කච්චකාරීති** ඣානං අප්පෙතුං සක්කච්චකාරී න හොති. **න සමාධිස්මිං සාතච්චකාරීති** ඣානප්පනාය සතතකාරී න හොති, කදාචිදෙව කරොති. **න සමාධිස්මිං සප්පායකාරීති** සමාධිස්ස සප්පායෙ උපකාරකධම්මෙ පූරෙතුං න සක්කොති. තතො පරං සමාපත්තිආදීහි පදෙහි යොජෙත්වා චතුක්කා වුත්තා. තෙසං අත්ථො වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. සකලං පනෙත්ථ ඣානසංයුත්තං ලොකියජ්ඣානවසෙනෙව කථිතන්ති.

ඣානසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉති සාරත්ථප්පකාසිනියා සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය

ඛන්ධවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය දුතියො භාගො.